

گۆۋارىخى وەرزىي زانستىي گشتىيى، لەلايەن زانكۆي نىودەولەتىي تىشك ـ ھەولىر دەردەچىت





راويژكار: د. مستهفا زمنگنه سەرنووسەر: ھێرۆ ئيسماعيل عارف خاوهن ئیمتیاز: د. ئیدریس هادی





هاوكاران:

ئهمانی تهحسین
د. میّلاڤ مووسا
ئالاٌ سهلام
بهیار عیماد
کاروان تهلّعهت
شهیما جهلیل
ههوراز حهمید

دیزاین: ئەحمد نورەدین

هەلەگرى: د. مستەفا زەنگنە





ناونیشان: زانکۆی نێودەوڵەتیی تیشك - هەولێر

Email:hero.ismael@tiu.edu.iq Mob: 0750 277 57 57

ابحوث سنه لك ابوء بدلي

٨٠ غروشدر

كر سان داخانه عمرصي

المالم عاناً كوندرياود

عنوان مصرده ه كردستان ه غزته سي ماهم و مردي بدرخان يانا زاده الله مقداد ميد حت كلا مقداد ميد حت كلا موادده من مردستان مردستان مردستان مردستان مردستان وساطالم يه فراد نصبا اداده جندد و ماها مردستان خارجنان هر يو مود يو

مخ کردلری ایقاط وتحصیل صنایعه تشویق ایچون شمدبلاث مجه هخو اون بش گونده بر نشر اولنور کردجه غزته در کجه معچي كاغذك في ديكه حرقی ديكت مصری سر ناف خوبي فی جريده بی لاو بدرخان باشا مقلمان ملاحت بكی هرجاد دوهزار جريده با بی بَرَه آذیے دیکم کردستانی ده بدین خلکی باژده روزا جارکی تیت باژده روزا جارکی تیت

تغ روژا پنجشی.ده ۳۰ ذوالقعده سنه ۱۳۱۵ پنجشنبه یی ۹ نیسان سنه ۱۳۱۹ کم

### بسسم التداار من الرحم

صد هزار شکر وحد رُخدی تعالی ره آم سلان خلق کرن وظانینا علم ومعرفتیره یعش و زکا دامه و در حقا علمانینا علم ومعرفتیره گلک آیتین جلیله واحادیث شریغه هین دنیابیده چهاس مطان عین گوند و بازیرین محیاده مکتب ومدرسه وجریده هن دنیابیده چه دیه چه نابه جریده د نفیسن حیامان تیت ژکرداره کسرد رگلک قوما زیده تر خوی هش و زکانه جامیرن دبین خوه ده راست و قوینه خورتن ودیسا و که قومین دی خوه ده راست و قوینه خورتن ودیسا و که قومین دی جاوه به وی چه بکه نظانت آنوما دیاب خوه من آف چریده باها نفیسی با دنا خدی تعالی باش خو هر بازده روژاده جاری آزی جریده ی بشیسم ناف فی من کر به روژاده جاری آزی جریده یده آزی بحنا قنیا علم ومعرفنا بکر روژاده جاری آنی جریده بیده آزی بحنا قنیا علم ومعرفنا بکر دستان ) فی جریده بیده آزی بحنا قنیا علم ومعرفنا بکر دستان ) فی جریده بیده آزی بحنا قنیا علم ومعرفنا بکر دستان ) فی جریده بیده آزی بحنا قنیا علم ومعرفنا بکر دستان ) فی جریده بیده آزی بحنا قنیا علم ومعرفنا بکر دستان ) فی جریده بیده آزی بحنا قنیا علم ومعرفنا بکر دستان ) فی جریده بیده آزی بحنا قنیا علم ومعرفنا بکر دستان ) فی جریده بیده آزی بحنا قنیا علم ومعرفنا بکر دستان ) فی جریده بیده آزی بحنا قنیا علم ومعرفنا بکر دستان ) فی جریده بیده آزی بحنا قنیا علم ومعرفنا بکر دستان ) فی جریده بیده آزی بحنا قنیا علم ومعرفنا بکر دستان ) فی جریده بیده آزی بحنا قنیا علم و معرفنا بکر دستان ) فی جریده بیده آزی بحنا قنیا علم و معرفنا بکر

لكود ري مروف د عله لكودرى مدرسه ومكتبن قنج هنه ازي نيشا كردا بكم لكودري چه شر دبه دولتين مظن چه دكن چاوه شر د كن تجارت چاوه د به ازي جميا حكات بكم حتى نهو كسي جريده كي هولي ننفيسي به آف جريده بيا مناها يا عوالي به لوما وي گلك كيابي همين ، از همي دركم كيايا جريده بي زمنره بنفيسن حي رشت وكي نو چه د بن كيايا جريده بي زمنره بنفيسن حي رشت وكي نو چه د بن ركين پاشي رهنكي د چه د كوه ريده آقه ايدي آزي دست مقصدى بكي رسم ومن الله التوفيق )

حضرت پیغمبر علیه الصلوة والسلام گوتی به «العلمه ورثة الانیاه » آنکو علم وارثین انبیانه ژ طرف خُدیده مامورن وعظ ونصیحتی یعین خلکی ریا قسم نیشا وان یکن آوما گلی علمایین کردا چاوه اُون وعظ ونصیحنا یمین و ما و کرمانجین دناسن نیمیژی د دن ولی دفی اُون میر واقا و کرمانجین دناسن وان تشویقا ظانینا علم ومعرفتی بکن دیا قسم نیشا وان یکن آون وی نیکن گذشی حمیا سطوی ومیه

### کورد و ۱۲۳ سال رۆژنامەگەرى



هيدرة ئيسماعيل عارف\*

زور جار باس له گرنگیی میّـژووی سهرهه لدانی روّژنامه گهریی کوردی ده کریّت، ناخـر لهو سهرده مه دا، کهم له گهلانی روّژهه لات نهگهر هاوحالّی کورد بووبی، بیریان لهوه کردووه ته وه روّژنامه ی چاپکراویان هه بیّـت، که چـی کـورد، له ریّـی میقـداد مهدحـه ته به درخان و مالباتی میرانی به درخانه وه، بیـری لهوه کردووه ته وه که هاوشان له گهل سهرهه لدانی بزافه روّشـنبیری و سیاسـییه

نەتەوەييەكەيىدا، رۆژنامەگەرىيشى ھەبئىت بە زمانى خىزى.

### پێناسەي رۆژنامەگەرى

له زور شویندا پیناسهی کاری روزنامه گهری به گشتی به م شیوانه کراوه: "پیشهیه که بو کوکردنه وهی ههوال و زانیاری و بیروپای کهسانیك، ههروه ها کار له سهر بلاو کردنه وهیان ده کات له ناو گوفار و روزنامه کاندا". ههروه ها ده گوتریت: "پیشهی روزنامه گهری، کار کردنه له ناو روزنامه و گوفار و ههر جییه کی راگهیاندن، واتا گهرانه بهدوای ههوال و نووسینه وهی و تار و بهدوادا چوون و نووسینی بابه تی جیاواز"(۱) ، ده شگوتریت: "روزنامه گهری، ههم پیشه و ههم پیشه و ههم پهیام"(۲).

### ميژووي رۆژنامهگهري

#### ميقداد مهدحهت بهدرخان كێيه؟

دیدمه وه سهر میرووی روژنامه گهریسی کوردی، دامهزریسه ری که میسر ادهی باکسووری یه که میسن روژنامه ی کوردیکسی میسرزاده ی باکسووری کوردستانه که (میقداد مهدحه بهدرخان کوری میسر بهدرخان پاشا)یه، سالی لهدایکبوون و کوچی دوایسی نهزانراوه. میقداد مدحه بهدرخان ناویکی ئاویتهیه، شهم شیوه ناونانه، عوسمانیه کان و کورده کانی شهو سهرده مه، له فهره نسیه کان و ورده کانیان (۳)

سالی ۱۸۹۱ لـه ئهستهنبولهوه چووهته میسر، سالی ۱۸۹۸ لـه قاهیره پینج ژمارهی پروژنامهی (کوردستان) بالاو ده کاتهوه، پاش ئهوه بههوی ههرهشه کانی سولتان عهبدولحهمیدی عوسمانی، ده گهریتهوه ئهستهنبول، بو ئهوهی لهسهر ئهو، براکانی تووشی ئهشکهنجه و زیندانیکردن نهبن.

سالّی ۱۸۹۹، له گهل عهلی به گی برایدا ههول دهدهن زهمینه بوّ شوّرشیّکی نه تهوه یک کوردی خوّش بکهن، به لام سهر ناکهون.

هەندىك لـه میژوونووسـه كان دەلىّـن: مىقـداد مەدحـه ت بەدرخان يەكىنـك بـووه لـه ئەندامـه چالاكەكانـی (پارتـی ئىتحـاد و تەرەقـی). سـالّی ۱۹۰٦ لەســەر ئـهو هەلّویســته ی لــه توركیـا نەفــی كــرا. سـالّی ۱۹۱۰ و ماوەیــه پـاش راگەیاندنـی حكوومه تــی دەســتووری لــه ئەســتەنبول، بەشــداری لــه دامەزراندنـی «جەمعیه تــی نەشــری مەعاریفــی كــوردی» دەكات. بەپیـّـی هەنــدی ســەرچاوه، ماوهیــه كــ كـراوه بــه موتەســهریفی شــاری دەرســیم، بــه لام لــهو ســالله بــەدواوه، هـــچ شــتیك لهبــاره ی ژیانــی نازانریــت.

میقداد مهدحهت بهدرخان، جگه لهوهی که یهکهمین روّژنامه الهوس و دامهزرینهری بزاقی روّژنامه گهریی کوردییه، چاپخانه یهکیشی به ناوی «چاپخانهی روّژنامه ی کوردستان» له قاهیره دامهزراندووه، که بهیه کهمین چاپخانه ی کوردی دیته هژمار.

ئهم رابهره مهزنه، جگه له زمانی خوی و زمانی تورکی و عهرهبی، زمانی فهرهنسییشی به باشی زانیوه، بویه لهگهل بلاوبوونهوهی یه کهمین ژمارهی روژنامهی (کوردستان)، کارتیکی به زمانی فهرهنسی بلاو کردووه به شارستانیبوون و پیشکهوتنخوازیی نهودهمی عهقلی میقداد مدحه بهدرخان نیشان دهدات.

### يەكەمىن رۆژنامەي كوردى (كوردستان) چۆن بوو؟

ئهو رۆژنامەيە كە لەلايەن مىرى رۆژنامەگەرىى كوردى مىقداد مەدحەت بەدرخانەوە دەرچوو، نووسىينەكانى بە زمانى كوردى بە شىزوەزارى كرمانجىي باكوور كە پىتى دەگوترىت شىزوەزارى جزيىرەى (بۆتان) و بە پىتى ئارامى (كە پىتى دەگوتىرى پىتى عەرەبى) بوو. رۆژنامەى كوردستان لە چوار لاپەرە پىكھاتبوو، ھەر دوو ھەفتە جارىك ژمارەيەكى چاپ و بىلاو دەكرايەو، كە چەندىن بابەتى ئەدەبى و سىاسى و فىكىر و ھەوالى رۆژى لەخىق گرتبوو. ئامانىچ لە دەرچواندنى ئەم رۆژنامەيە، رۆشىنبىركردنى تاكى كورد بووە، بى ئەوەى بەئاگا بىت لە ھەر گۆړانكارىيەكى

سیاسی و کومه لایه تی که له ناوچه که از روویان دهدا، تا بزانین مافه رهواکانیان چییه و خهبات و قوربانی له پتناویدا بکه ن. به پتی سه رچاوه کان، روژنامه که سی همزار دانه ی لی چاپ ده کرا ۲۰۰۰ دانه ی به خوّرایی له ناوچه جیاوازه کانی کوردستانی مهزن دابه ش ده کرا. ده رچواندنی روژنامه ی کوردستان له قاهیره دوور له خاك و خه لکی سته م لیکراوی کورد بوه، به هوّی زوّلم و فشاری ناحهزانی گهلی کورد، چهندین جاریش جینگورکینی پی کراوه، همهمووشی له به رئه و سته مه بوه که له دژی کورد هه بوه.

### خزمهتکردن به بواری رۆژنامهگهری

دەرچوونىي يەكەمىن رۆژنامىدى كىوردى پىنىش ١٢٣ سىال، گەورەترىن خزمەتى بىد ئىدوكات و ئىستاى گەلىي كوردستان گەيانىدووە، ئىدو رۆژنامەيىد يەكەمىن بىدردى بناغىدى تىدلارى رۆژنامەگەرىي كىوردى و سەرەتاى كرانىدوه و ھەستكردن بىووە بىد گرنگىيى ئىدو بىوارە، چونكىد ھەمبوو ولاتانى دونىيا لەرىخى رۆژنامەدە پىنىشكەوتن و سەركەوتنەكاتنىان خستووەتە بەرچاوى جىھان، و دنيايان لىد ھەمر گۆرانكارىيىدى و پىنىكەوتنىكى خۆيان ئاگادار كىردووە و خەلكىي خۆشىيان لىد دىنىيا ئاگادار كىردووە، كەواتىد ئىدم پىنىشكەوتنى مىدىيايىدى كىد ئىنىستا لىد ھەرىخىمى كوردسىتاندا ئىدم پىنىشكەوتنى مىدىيايىدى كىد ئىنىستا لىد ھەرىخىيى كوردسىتاندا دەيبىنىن، بىد مىدىياى بىنىرا و بىستراۋەۋە بىز بىرۆكىدى ١٢٣ سىال لەمدوبىدى مىر و رابەرى رۆژنامەگەرىيى كوردى، مىقىداد مدحىدت بەدىرخان دەگەرىخىدە

### پیشهی گهران بهدوای سهرئیشهدا

ب کاری روّژنامهگدری دهگوتریّت (پیشه گهران بهدوای سهرهتای سهرهتای سهرهتای کاروانی روّژنامهگدریی کوردی بچهسپیّت، ئاخر ئهوان سهرئیّشه و مهینه تی و ئازاری زوّریان چهشتووه لهسهر دهرکردنی روّژنامه به زمانی خوّیان، بهلام ئهو وتهیه کورد نهیگوتووه، بهلکوو

قسمی نووسمرانی غمیرہ کوردہ، لیے ٹهگمر وہك واتای دیرہکم لیّکی بدهینهوه، به لّی روّژنامه گهری ماندووبوون و گهرانه بهدوای سەرئیشـهدا، لـی بـه رای مـن سەرئیشـهیهکی چیژبهخشـه، چونکـه رۆژنامهگهری یه کیکه له خوشترین و پرچیژترین سنوورفراوانترین پیشه، تەنیا پیشەیە كە توانیويەتى ھەمبوو بوارەكانى ژیان لەنتو خۆيىدا كۆ بكاتەوە، ئىتىر رۆژنامە بىت يان تەلەۋزىـۆن، رادىـۆ بىت يان گوڤار و ئيستاش ماله پهره کان، جييان بکاتهوه. ئهم پيشهيه يه يه که پیشکهوتن و سهرکهوتنی کومه لگه کان دهرده خات و دهبیته پنوهر بـق هه لسـه نگاندنی سیسـتهمی سیاسـی و دهسـه لاته کان، ئەم پىشەيەيە كە توانىويەتى كولتوور و زمان و ژيانى گەلاننىك بگەيەنىت بە گەلانىكى تىر و بەپىچەوانەشەوە. ئەم پىشەيەيە كە خەلكى بەئاگا و ھۆشىيار و بەرچاوروون دەكات بەرامبەر بە ئەرك و مافه کانیان، ئهم پیشه یه یه که به جیهانیکی تر دهماناسینیت و جیهانه کان به ئیمه ده گهیهنیت. کهواته پیشهی روژنامه گهری ئه گهر سهرئیشهش بیت هاوکات چیژبه خشه، خزمه ته، پهیامیکی مروقدوستانهیه، پیشکهوتنه، پهرهسهسندنی کومه لگه کانه. لیرهوه ۱۲۳مین سالوهگهری رۆژنامهگهریی کوردی له ههموو رۆژنامهوانانی كوردستان پيـرۆز دەكـەم.

سەرچاوەكان:

٦- موقع المرسال

٢- موقع منتديات طموحنا

٣- ويكيييديا

\*سەرنووسەر

# لالسامان

# 



پ .ی. د. حسين باليساني

ئادەمىــزاد لەوەتــەى ھاتووەتــە ســەر زەوى، تىنــووى ئازادىيــە، بـەلام زۆر جـار ياســا ئــەم ئازادىيــه ســنووردار دەكات بەرامبــەر بــه بەرژەوەندىــى گشــتى، ريســاكانى ياســا و جيبهجيكردنيــان هــەردەم ئــەرك و بارقورســيـه لەســەر شــانى مــرۆڤ و زاناكانــى ئايينيــش ناويــان لــه ئەركــه شــەرعيهكان نــاوه (تەكاليـف) واتــه (ئەركــهكان) وەكــو نويــژ و رۆژوو و زەكات... هتــد، مرۆڤيــش لــه بنهرەتـدا خوليــاى بىخ ئەركىيــه و ئەركــى لا قورســه، بۆيــه مــن ئــهم پرســيارەم بــه خەيالــدا هــات: ياســامان بــق چـــه؟ بۆچــى ئازاديــى رەهــا نــه؟

له وهلامدا دهلیّین: مروّف له هیچ کاتیّکدا شهم نازادییهی به رههایی

بو دەستەبەر نەبووە، ئازادى كۆتوبەندى بو داندراوە، ھەندىكىان لەلايـەن كۆمەلْـگاوە. بو لەلايـەن كۆمەلْـگاوە. بو روونكردنـهوهى زياتـر، لىخـرەدا بايـەخ بـه كۆتوبەندەكانـى كۆمەلْـگا دەدەيـن لەسـەر ئازادى، چونكـه پەيوەندىـى بـه بابەتەكەمانـهوە ھەيـه كـه ياسـايه، بـهلام زۆر بەكورتـى باسـى كۆتوبەندەكانـى سروشـت دەكەيــن كـه پەيوەندىـى بـه ھەســتى ئادەميــزادەوە ھەيــه بەرامبــەر دەوروبــەرى.

#### كۆتوبەندەكانى سروشت

لای ههموومان ئاشکرایه که پهیوهندیی ئادهمیزاد به دهوروبهرییهوه سنوورداره ئهویش بهگویدرهی سنوورداریی ههستهکانی، بو نموونه ئادهمیزاد به چاو سهیری سروشت و دهوروبهری دهکات، یان بهگشتی به ههستهکانی ههست بوون به دهوروبهری دهکات، بهلام ههستهکانی که دروست بوون سنووردارن، بو نموونه گویچکهی ئادهمیزاد توانای بیستنی



دهنگهکان لای سنوورداره به پلهی لهرین (تردد) که به هیرتز پیوانیه ده کری، لهنی وان ناستی سهره و ناستی خواره وی، ههروه ها پلهی دهنگ دیاریکراوه بو ههردوو ناسته کهی، له ناستی سهره وه یه میرتز زیاتر بیت دهنگه که نابیستی، یه که هیرتزیش که متر بیت له ناستی خواره وهی دیسان دهنگه که نابیستی، نابیستی، ننجا هه مان ریسای سروشت له سهر چاو جیبه جی نابیستی، ننجا هه مان ریسای سروشت له سهر چاو جیبه جی دهبی بو دیتن، ههروه ها له سهر لووت بو بونکردن و له سهر زمان بو تامکردن و له سهر نامیره که واته له نامیره کانی ده مستکردن و می دیست نابی به نامیره کانی هه ستکردن و هه ستکردن و ده می نامیره کانی هه ستکردن وه کویچکه و لووت و ده می نامیره کانی هه ستکردن و ماسولکه یی و پیست. ننجا زیاتریش له وه توانای هزری و ماسولکه یی و پیست. ننجا زیاتریش له وه توانای هزری و ماسولکه یی و

#### كۆتوبەندەكانى كۆمەلگا

زانایه کانی کۆمه لاناسی، ژیانی کۆمه لیگای ئادهمییزاد دابیه ش ده که نه چه ند چه رخیک، یه کهمیان ناو ده نین به چه رخی کیویبوون (عصر التوحیش) که ته نیا لهم چه رخه دا ئادهمییزاد ئازادیی رههای به ده ست هیناوه و تییدا سه ربه ست بووه له کوتوبه نده کانی کومه لیگا، دوای ئه وه ی لهم چه رخه تیرازاوه که وته ناو کومه لیگای مروقایه تییه وه و گهیشته ده وری سه ره تای شار سیانیه تی و سه قامگیری که هه مه کوته نیو، لهم قوناغه دا بیو خوی دیاری کرد و تیایدا نیشته جی بوو، لهم قوناغه دا پابه ندبوون به هه ندی ریساکانی نیشته جیبوون ده ستی پیکرد که نه مه سه ره تای کوتوبه نده کانی کوتوبه نده کانی و شوین، بو نموونه ریساکانیش تایبه تابوون به فاکته ری کات و شوین، بو نموونه کات سه و روژ ۲۶ سه عاته و

زیات ر نیسه، ههروهها رووبهری جینگا که سنوورداره به مهتر دووجا و سانتیمهتر دووجا، بو نموونه به گویترهی پیّوانهی گهندازهیسی ۲۰٪ مهتره کسی دووجا کهمتریسن رووبهره که گادهمیزادید تیسدا بتوانی نیشته جی ببین، کهواته بهشی یه نه نهفه رده کات و بهشسی دوو نهفه ر ناکات، لیّره دا بهرژهوهندییانه تاك پهیدا بوو له لایهنسی کات و شویتوه، ئهم بهرژهوهندییانه ناکوکییان لهنی و اله پیدا بوو، کومه لگا ههستی کرد که دهبی چارهسهری ئهم ناکوکییانه بکات، ئهویش به دانانسی چهند ریسایه کی بو ریکخستنی، بو نموونه دانانی سهره چارهسه ریکه بو ریکخستنی، بو نموونه دانانی سهره چارهسه ریکه ههروهها ناوبژیکردن لهنیوان دوو کهس که ناکوکییان ههیه لهسه ر شوین یان زموی یان شویتی بازرگانی، ئهویش بوو به پیراهسه ریک بو ریکخستنی شوین و ... همد داده به ریکخستنی شوین و ... همد جارهسه ریک بو ریکخستنی شوین و ... همد داده به دین و ... همد داده به و ریکخستنی شوین و ... همد د.

ئنجا ورده ورده بـ ق ریکخستنی بهرژهوهندییه جیاجیاکانی، کومه لّیك ریسای ریکخستنی دروست کـرد ورده ورده بـ وون بـ ه دابونهریت و ههندیکیان لـ ه ریـی پهیامبهره کانـ هوه بـ لاو بوونـ هوه و خزانـ ه ناو بیروباوه په بووشن بـ ه ههویتنیک بـ ق ورده ورده زیادبوونیان به گویـره ی زیادبوون و پیشـکهوتنی کومه لـ گای مروقایه تـی، هـ هر بویـ ه زانـای ئهمریکـی (وول دیورانـت) لـ ه کتیبـی (قصـ ق الحضـاره) ده لـی: ئهسـتهمه ههبوونـی کومه لـ گای مروقایه تـی بهبـی سیسـتم ده لـی: ئهسـتهمه ههبوونـی کومه لـ گای مروقایه تـی بهبـی سیسـتم و سیسـتهمیش بهبـی یاسـا نابیـت.

بۆیـه ئهگـهر تهماشـای هـهر گردبوونهوهههکـی مرۆیـی زۆر سـادهش بکهیـن، دەبینیـن لهنـاو کولتوورهکـهی کـه بۆمـان بهجـی مـاوه یـان زانایانـی ئاسـهوار دهیدۆزنـهوه لـه کۆنتریـن چهرخهکانـی میـژوو و لـه هـهـه کـه پیـّی دهلّـی و لـه هـه ر ئاسـتیك بووبیـت، دیاردهیـهك ههیـه کـه پیـّی دهلّـی دیـاردهی بهرزهفتکردنـی کۆمهلایهتـی کـه بریتییـه لـهو فشـارهی کـه کومهلّـگا دهیخاتـه سـهر ههمـوو تاکـه کهسـانی بـق پاریزگاریکـردن که میسـتمی کومهلّگا، ههروهها چاودیزیکردنـی ئهو ریسـایانهی که

دایناون ئنجاچ وه کو شتیکی دیار و ناسراو له دابونه ریتی نه و کومه لگایه، یان وه کو شتیکی نووسراو و چهسپیندراو له لایه ن دهسه لاته وه، بق نموونه مهسه للهی حاموورایی و دوزراوه کانی یاسای لبت عه شتار و یاساکانی عیراقی کون و .... ه تد.

#### دوو فاکتهری گرنگبوونی یاسا

دوومم: یاسا جیاوازییه کی ههیه زیات ر له سهرچاوه کانی تری بهرزه فتکردنی کۆمه لایه تین، ئهویش ههبوونی باوه پیخیی گشتی لای خه لْله که پیخیسته تاکه که ساز بکریت به جیبه جیکردنی ریساکانی ریکخستنی، ئه م ناچار کردنه ش پهیوه سنه به و سنزا بهرجه ستهیهی (ماددیهی) که ده سه لاتی گشتی ده یسه پینی به سهر سهرپیچیکاره کانی یاسادا. گشتی ده یسه کنی به بهروونی یاسادا. لیره دا و ته یه کی زانای فهره نسی (دور کهایم) ده هینمه و که ده لیروونی له دالی نهروونی به بهروونی له ده الله کی دیارده کی کومه لایه تی بهروونی له



دیاردهی (تشریعی) دهردهکهویدت. ههروهها (جوّرج ریبیر) زانای

و ســوار، ههروهها شــهقام و خــاوهن دوکانــهکان و هوتیّلــهکان و دامودهزگاکانــی تــری ئــهو ناوچهیــه.

بهکورتــی لــه ژیانــی کوّمهلّـگادا دوو جــوّر ههیــه کــه جوّریکیـان

(کوّمهلّـگای یاســاییه) کــه یاســا تیایــدا ســـهروهره و ههرکــهس

خاوهنــی مافهکانــی خوّیهتــی بــی ئــهوهی کــهس بتوانــی

به دورسی که ژیاسی دومه کاه دوو جنور ههیه که جوریدیان (کومه لگای یاساییه) که یاسا تیایدا سهروه و هه که سه خاوه نسی مافه کانی خویه تی بیخ شهوه ی که س بتوانی ده ستدریژی بکاته سه ر مافه کانی، زوّر به ناسانییش شهوه ی یاسا بوّی داناوه به گویدره ی پیگه و روّلی خوّی لهناو کوّمه لگادا به دهستی ده هینی، لیره دا هه موو تاکه کان ناسووده ن و له ژیاندا به خته وه رن و گره نتیت هه یه بو وه ده ستهینانی شهوه ی ده ته وی بیدابیت.

رادەوەستا و دەبوو بە فەوزا و نارەحەتيەك بۆ ھاوولاتيانى پيادە

ئهوی تریان کومه لگای نایاساییه (کومه لگای فهوزا) که تیایدا یاسا هیچ روّلی نیه و کهس ریّزی لی ناگری و ههرکهس به ئارهزووی خوّی ماف بوّ خوّی داده نی و به دهست و بازووی خوّی بهرژهوه ندی و ئارهزووه کانی خوّی دهسته بهر ده کات و ستهم لهم و لهو ده کات، یان خاوهن ماف بیّبه شده کات بو ئهوه یه بهشی خوّی زیاد بکات، لیّره دا یاسای دارستان جیّبه جی ئهوه یه به به نامینی به شخی زیاد بکات، لیّره دا یاسای دارستان جیّبه جی دهبیت، له ئه نجامدا ریّز بوّ گهوره و بهزه یی بوّ گچکه نامینی و تاکه کان به گشتی ده بی به کوّیله و ده ستبه سهر و مافخوراو، بویه فهیله سووفی فهره نسی (بوسویه) ده لیّ نه گهر بنده سین نه بو هه مووی گهوره یه کویله (مسود هه مووی گهوره بو هه مووی شهوره بو هه مووی گهوره یه کیله سید، وحیث الکل سید ده بین به کوّیله (حیث لا مسود فالکل سید، وحیث الکل سید

له کوتاییدا هیوادارم خوینهرانی به پیز و قوتابیانی خوشه ویستم، سوود لهم چهند وشهیه نووسیومه وه ربگرن و ههموومان ههول بده یی بیلاو بکه پنهوه بیز نهوه ی کومه نامونه یاسایی بیلاو بکه پنهوه بیز نهوه ی کومه نامونه یاسایی بیلاو بکه پنهات بنیدن، به تایبه تی کومه نامونه یک کومه نامونه یک کوردستانی بنیات بنیدن، به تایبه تی کهوانه ی کاربه ده ستن و ده نگیان ده گاته سهنته ری بریار. \*راگری کولیژی یاسا - زانکوی نیوده و نامونه تی تیشك - ههولیز

و تتكه لبوونيك و سهرليشيوانيكي بيسنوور كه ههر چوار لا

### ریکارهکانی جیبهجیکردن لـه یاسـای جیبهجیکـردن و دهرئهنجامهکانـی لـه کاتـی کهمتهرخهمـی دا



پاریزهر: سیقهر سهرسیی

یاسای جیّبهجیّکردن، بریتیه له کوّمه له ریسا و یاسایه ک که بیخ هیّنانه دیی هاوسه نگیی نیّوان بهرژه وه ندیی خاوه ن قهرز و قه رزداره بو نهوه ی که هیچ لایه نیّك و به هیچ هوّکاریّك نهبیّته هوی نهوه ی له سامانی یه کتر ببهن و کاریگهریی نهریّنیی کوّمه لایه تی و نابووری دروست بکات و ببیّته هوی نهوه ی که ناسه قامگیری دروست ببیّ، دواجاریش وه ها له هاوولاتیان بکات که یاسا و پابهند کردنی لایه نه که پاندنه وه ی که داری و ده ستویه تی یاسا و پابهند کردنی لایه نه کان به گهراندنه وه ی که له نه ستویه تی یاسا و پابهند کردنی لایه نه کان به گهراندنه و ی که له نه ستویه تی ده بی به شیوازی که داره و ده بینه جیّکردنی نه کریته سهر نازادیی که سه کان و ناسانکردنی ریکاره کانی جینه جیّکردن. ههروه ها جینه جیّکردنی نه م یاسایه ده بی به شیواز یکی ورد و خیّرا و داد پهروه رانه له جینه جیّکردن ده به پیشکه شکردنی به شیرین خرمه تگوزاری به هاوولاتیان و هاندانیان بو نه وه ی پشت به پیکاره کانی جینه جیّکردن به ستن له هه بوونی ناکوّکییه کان و به پیخرا به سهروه روی یاسا بگرن.

بوّ دانانی نیشانهی گلدانهوه لهسهر مولّکی قهرزار بهپیّی یاسای جیّبهجیّکردن که له ماددهی (۱۳)ه ئاماژه بهو پهراوانه ده کات که شایستهی جیّبهجیّکردنه، دهبی شهو مافه نووسراو بی و دیار بی

و شایستهی جیّبهجیّکردن بیّ و لهسهر مهرج ههڵنهپهسیّردرابیّ و پیّچهوانهی ئادابی گشتی نهبیّ.

هـهر لـه مـادده (۱۶)ی یاسای جیّبهجیّکـردن برگـهی (هـ)دا، ئامــاژه بـهو دهسـتهبهرییانه ده کات کـه لهبهرامبـهر بهریّوبهرایهتیـی جیّبهجیّکاری دادی دادی دادی دادی دان بـهوهدا دهنــی کـه قــهرزداری کهســیّکه و ئامادهیـه دادی دان بـهوهدا دهنــی کـه قــهرزداری کهســیّکه و ئامادهیـه دهسـتهبهری پیشکهش بـکات، لیّرهدا باشـترین ریتگا بـو پاراسـتنی مافـه داراییهکانـی خـاوهن قـهرز، بـه نووســینی (کوّمپیاله)یهکـه و باشـترین ریتگا (کوّمپیاله لهسـهر مولّکه) و باشـتر وایـه کـه (مولّکی باشـترین ریتگا (کوّمپیاله لهسـهر مولّکه) و باشـتر وایـه کـه (مولّکی نهگویــزراوه) بیّـت، نهمـه دهبیّتـه دهسـتهبهریه کی مسـوّگهر بـو خاوهن نهگویـزراوه) بیّـت، نهمـه دهبیّتـه دهسـتهبهریه کی مسـوّگهر بـو خاوهن ماوه تـهوه، لیّـرهدا ماوهیــه دیــاری ده کــری بــو گهرانـهوهی ئـهو ماوه تـهوه، لیــرهدا ماوهیــه دیــاری ده کــری بــو گهرانـهوهی ئـهو قـهرزهی لهسـهر ماوه تـهوه، لیــرهدا ماوهیــه دیــاری ده کــری بــو گهرانـهوهی ئـهو قـهرزهی لهسـهر ماوه تـهوه و رهزامهنـدی دهردهبری لهسـهر

ئهگهر قهرزار پابهندیی نهکرد بهرامبهر ئهو به لیّنه ی داویه تی له بهردهم به پیوبهرایه تیی جیّبه جیّکاری دادی، ئهوا ئاگادار ده کریته وه دوای ته واوبوونی ماوه که ی به پیگای به پیوبه رایه تیی جیّبه جیّکردن بی خیبه جیّکردنی ئاره زوومه ندانه، ئهمه ش به پیشکه شکردنی داوایه له لایه ن خاوهن قهرزه وه ده بیّت که ههمو و زانیارییه که سییه کانی تیدا ده نووسری لهگه ل ئه و ویته رهسه نامه ی که هاوپیچی ده کات یان کوپییه له له په پهسهنه که پیشکه ش به به پیوبه رایه تییه که ده کری و په زامه ندیی جیّبه جیّکاری دادیی به پیوبه رایه تییه که ده کری و په زامه ندیی تایبه تمه ند به لهسهر وه رده گیسری، یان بریار له لایه نیّکی تایبه تمه ند به یاسا بو جیّبه جیّکردنی ئاره زوومه ندانه، به لام ئه گهر قه رزار ئاماده نه بوو ئه وا

بەريوبەرايەتىيى جىبەجىكردن ھەلدەسىتى بە جىبەجىكردنىي بەزۆر و دەتوانىي قەرزار ئامادە بىكات لىه كاتىي ئامادەبوونىي نووسىراونك ريك ده خـهن، بـ ق ئـهم مهبهسـته لهسـهر داواي خـاوهن قـهرز لـه بەر يوبەرايەتىلى جىبەجىكردن، بەپىلى ياسلى جىبەجىكردن لە مادده (۲۳) جیبهجیکردنی بهزور لهو کاتانهدا جیبهجی ناکری که پشووی فهرمییه و روزانی جهژن و له کاتژمیر (۹)ی شهو تاوه کــوو (٦) بهیانــی، تهنیـا بــه بریــاری جیبهجیـّـکاری داد نهبــی. که نهمهش بو ناسانکردنی ریدکاره کان و خیراکردن و پاراستنی مافی خاوهن قهرزه و قهرزارهکه و ریگریکردن لهو دهرئهنجامه نەرىتنانەى كە روو دەدەن، لەم بارەدا بەرىوبەرايەتىكى جىبەجىكارى دادی هه لدهستی به ناگادار کردنه وهی قهرزار بو جیبه جیکردنی نووسراوه کانی جیبه جیکردن و به یاداشتیك که ههموو زانیارییه که سیه کانی هه ردوو لایه نه کان و پیشکه شکردنی به جیبه جیکاری دادی، دهتوانی قهرزار تانه له بریاری جیبهجینکاری دادی بدات له بەرامبەر بەربوبەرايەتىلى جىبەجىكلىردن و پىشكەشكردنى ئەو به لگانه ی که نه ستوپاکیی قه رزار ده سه لمینن و پیشکه شی بکات و بريار له دەست جيبهجيكارى دادىيـه كـه پيـى وەربگـرئ، يان رەتىي بكاتەوە .

نهگدر داوای قدرزار روت کرایدوه و نهیتوانی نهستوپاکیی خوی بسدلمینی، نه وا بهرپوبهرایهتیی جیبهجیکردن ههددهستی به فروشتنی نه و مولکهی که وه که دهستهبهرییه که بهرامبه و وه فا فروشتنی نه و کومپیالهیهی که پیشکهشی کردووه به ریتگای فروشتنی بهزوری (بیع الجبری) و له ریتگای بهرپوبهرایهتیی فروشتنی بهزوری (بیع الجبری) و له ریتگای بهرپوبهرایهتیی جیبهجیکردن به شیوهی فروشتنی ناشکرا (المزایده العلنیه) و نهمهش دهبیته گهراندنهوهی مافه داراییهکانی خاوهن قهرزی و دهتوانی خاوهن قهرزیش بهشداریی فروشتن به شیوازی ناشکرا بکات و مولکه که بکریتهوه، نهگه ر له فروشتن که همر بریت ماوه نه و اله ریتگای ههمان بهرپوبهرایهتی جیبهجیکردن بریت ماوه نه و اله ریتگای ههمان بهرپوبهرایهتی جیبهجیکردن دهگهریتندریتهوه بو قهرزار، نهگهر قهرزه کهی له نرخی مولکه که دهگواستراوه و نهگواستراوه و ههژماری بانکی و ههر سامانی تری قهرزار له سامانی تری قهرزار له سامانی تری ده توانیت قهرزار قهرزه کهی پیخ بداتهوه.

ياساي جيبهجيكردن وهك ههموو ياسا بهركارهكاني تر، بو



پاراستنی مافی هاوولاتییانه و دهبی به شیوهی خوی که به (دەق) ھاتووہ جیبہ جے بکری و ئەملە بلە شلتیکی گرنگ دادەنری بـ ق بـهرهو پیشـچوونی ولات و سـهقامگیریی دارایـی و کوّمهلایهتـی، یاسای جیبهجیکردن به دلی یاساکان دادهنری لهبهر شهوهی شایستهی جیبهجیکردنه و به هیچ جوریک ناتوانری له ریکاره کانی راوهستينري، تهنيا به هوکاريکي باوهرپيکراو يان به برياري دادگا نهبي، دهبي ياسايه كه لهلايه فهرمانبهري بهريوبهرايه تيه كه و لايەنى تايبەتمەنىدا جيبەبەجى بكرى و دەبىي ھەمبوو بريارەكانىي جیبهجیت کاری دادی له چوارچیتوهی پاساکه دا بیت و لیتی لانه دا لهبهر ئهوهی زوربهی یاساکانی جیبهجیکردن بهشیوهی کوت هاتـووه (علـی سـبیل حصـر) و ههمـوو بریاریـك كـه پیچهوانـهی یاساکه بی، ئے وا به پیشیلکاری دادهنری بو یاسا و ترس و دلەراوكى لەناو كۆمەلگەدا دروست دەكات، زەنگىكى مەترسىدار دەبيت بـ ق سـ مر جيبه جيكردنى ياسـا و دامـ مزراوه ياسـاييه كان، ئەمه جگه لـهو زەرەر و زیانانـهی بـه بەرژەوەندیـی لایەنه کانـی دەكـهوئ به پیشیلکردنی یاسا (خرق للقانون) دادهنری و لیپرسینهوهی بەرامبەرى دەكىرى، چونكە نابى بريارىك بەرىكارە ياساييەكاندا بروات که پیچهوانهی یاسا بهرکارهکان بی و دهرئهنجامهکهی به گەندەلى ھەژمار دەكىرى.

### زمــانـهوانیی دەروونـــی



د. مستهفا زهنگنه

زمانهوانیی دهروونی، زانستیکی نوییه و لقیکی گرنگی زمانهوانیی گشتییه. تاوه کو نیوهی سهدهی بیستهم وه کو زانستیکی سهربه خو تهماشا نهده کرا و ئادگاره کانیی رؤشن و ئاشکرا نهبوون. کاتیک زانای گهورهی زمانهوانی (چۆمسکی) رەخنهی له ریبازی وهسفی گرت و باری سهرنجی نویتی سهبارهت به زمان و نهرکی زمان خسته روو، ئیتر لهوه بهدوا ئهم زانسته خوی رهنگریتر کرد. چۆمسكى رەخنـەى لـه چۆنێتيـى ئـەو بۆچوونانـەى پێـش خـۆى ههبوو سهبارهت شیواز و فیربوونی زمان و ریگاکانی تویژینهوهی زمان و بونیادی زمان. ههروهها رهخنهی توندی ئاراستهی ریبازی رەفتاری کرد، بهلای چۆمسکییهوه دەبوو بایهخ به قوولایی زمان بدریت نه به دیاردهی زمان. نهمهش بووه هـوّى پيناسـه کردنيکي نويني زمان لـهلاي چوّمسـکي کـه دهليّت: "زمان کلیلی راستهقینهی ناسینی عهقل و بیرکردنهوهی مروّڤه" ههروهها ئهوه دهخاته روو که ناکریت وا سهیری زمان بکهین که تهنیا کومه لیک پیکهاتهی لیک دراوی بهرچاوی بن و دوور بن له واتا يان بي واتا بن.

زمانه وانیی دهروونی، ده شبیته به شبیته به زمانه وانیی دهروونی، ده شبیته به شبیته به کارهینانی **linguist** که بایه خ به دیراسه کردنی فیربوونی زمان و به کارهینانی زمان ده دات. بویه بواری شهم زانسته ره فتاری زمانی تاکه کانه **Language Behaviour**.

لهم رووهوه (جاك ریشارد) ده لي: ئهم زانسته بایه خ به كرداره عهقلییه كان ده دات بو وه به رهینانی زمان و تیگهیشتنی. ههروهها گرنگی ده دات كرداره دهروونی و مهعریفییه كانیش له كاتی تیگهیشتن و فیربوونی زمانی دووه مدا.

به دریژایی میّـژووی سهرهه لدانی ئهم زانسته، چهندین جار ناوه کهی گوردراوه، بو نموونه پیّی گوتراوه (دهروونی زمانهوانی)، (زمانی دهروونی)، (زمانه وانیی دهروونی) هـوکاری ئهم گورانانهش

بو ئهوه دهگهریتهوه که ئهم زانسته بوّچوونی زوّر ههلّدهگری، همروهها ئهو چهمکانهی زمان و دهروون، یان دهروون و زمان، کامیان پالنهری ئهوی کهیانه؟ له راستیدا گهر سهیری دارشتنه کان بکهین ئاوریک له زانسته کهش بدهینهوه، دهبی بگهینه ئهو نهنجامهی که دهروون پالنهری زمانه، کهواته نهوه زمانه وه کو پیداویستیه کی دهروونی به کار دیّت و بهرههم دههینریّت. ئهم زانسته چهند تهوهریکی گرنگ ده گریته خوی و کاریان لهسهر ده کات...

- چۆنێتىي تێگەيشتنى زمانى گۆكراو يان نووسراو.
  - بەكارھينانى زمان.
- فێربوونی زمان، جاچ ئهو زمانه زمانی دایك بێت یان زمانی دووهم بێت.
- کیشه و گرفته کانی زمان، جاچ ئه و گرفته زگماکی بیت یان به هوی نهخوشیه کانی قورگ و گرفت و چاوه وه بیت. گوی و چاوه وه بیت.
  - فره زمانی و کاریگهرییهکانیان لهسهر زمانی دایك.
- زمانی ناماژه، فیربوونی زمانی ناماژه، به کارهینانی زمانی ناماژه، گرفت و چارهسمریه کانیان.

پینم باشه ناماژه به و راستیه بکهم، که زمان و ناخاوتن و نووسین، تهنیا گواستنهوهی بیری ناخیّوهر نیه بوّ گویگر، به لکو ئمه و ناخاوتن و نووسینانه هه لگری سوّز و ههست و لایهنی دهروونیی خاوهنه کهشیه تی، بوّیه مروّق کاتیّك گویّی له قسهی کهسیّك دهبیّت ههست ده کات نهو قسهیه له ناخهوه و دلسوّزی و جدیه تی پیّوه دیاره و تهنیا چهند رسته یه کی ریزگراو نیه بوّ مهبهستیکی دیاریکراو ناماده کرابن.

بۆ نموونه گەر سەيرى ئەم رستەيە بكەين:

ئەي دايكت بمريّ.

ئهم رستهیه تهنیا خواستیك نیه که دایکه که بمریت، به لکوه هه لگری سوزی دایکایه تیبه بهرامبه ربه جگهر گوشه کهی، ئهمهش وامان لی ده کات که بلیین زمان و دهروون دوو رووی پهرهی کاغهزیکن که ههر کامیکیان لی بکهیتهوه ئیدی کاغهزه که دهدریت، بویهش زمان و دهروون جمکانه یه کی پیکهوه نووساون و لیک جیا ناکریتهوه و بهبی یه که لهدایک نابن.

### سروه عوسمان لەنپوان (ھەناســەكانى ژنپلك و تاسەكانى عيشق)دا



پد. شوکرییه رەسول

سروه عوسمان خاوهن دوو بهرههمی شیعره، ههر دوای راپهرین له ریگهی پاشکوّی ریّگای کوردستان به بهرههمی شیعر و وهرگیّران ناویکیی دیاری ههبووه، بهرههمه شیعرهکانی که نهمسال ۲۰۱۹ به چاپ گهیاندووه به ناوی (تاسهکانی عیشق) و (ههناسهکانی ژنیّك) له بهرگیّکی جوانی رهنگاورهنگدا چاپ کراون.

سنووری باسه کهمان ده یگریته وه سروه عوسمان یا خود (سروهی

ئه حمه د، که ژال خدر، که ژال ئیبراهیم، ئه رخه وان ره سول، ماریا ئه حمه د، جووله حاجی، دایکا دالیا، چنار نامق، چنوور نامق، ئاشتی ره حمان، نیگار نادر، سارا فه قی خدر، سروه عوسمان و گهلیکی تر..). ئه م شاعیره ژنانه به شیعره کانیان سه لماندیان شان به شانی پیاوان روّلیان له هوّشیار کردنه وه که لکدا هه بووه و هه ریه کهیان خاوه ن دیوانی، زوّریان تا ئیستا له نووسین و وه رگیران و شیعردا به رده وامی، یه کی له وانه ی که

ئهم دوو بهرههمه شیعرییه له ۱۵۸ پارچه شیعر و قهسیده پینك هاتوه، رهنگی بهرگهكان هیّمان بو گهشبینی و رهشبینی ژیان. ناونیشانی ههردوو بهرههمه که (ههناسه کانی ژییّن) و (تاسه کانی ناونیشانی ههردوو بهرههمه که کردنه وهی دهرگای ناخهه ژیّنی شاعیر و چوونه ناو دونیای بابه ته کان، چ دلّداری، نیشتمانی، سیاسی یاخود هزری بیّت. ئهم بابه تانه پهیوهندییه کی روّحیی لهنیّوان ناونیشان و ناوهروّک دا ههیه، هه در ناونیشانیک دوّزینه وی بابه ته کهیه شیعره کانی (سوّزیک بو دایکم) ناخهه ژیّنه له روّلی دایک و هوگری جگهرگوشه کهیه تی له یادگاریه میژووییه پر تامیّزه گهرمه کانی دایکی و پهروهرده یی دهدوی. نهمه خوشه ویستیه کی روّحییه له فهزای دایک و کیرونانی (تاسه کانی (تاسه کانی روحییه له فه دای دایک و کیرونانی (تاسه کانی (باخچه ی میشوی)، (سهمای جهسته و قه لهم)، (کهشکوّلی شین)، (باخچه ی

دوای راپهرینی ۱۹۹۱ گۆرانیکی گهوره بهسهر باری کورددا هات که بـووه هـوّی وهرگرتنـی مافه کانـی کـورد. کیّشـهی کـورد چـووه سـهر مێـزى نهتـهوه يهكگرتـووهكان و توانـرا شـوێنێكى ئـارام و چەكوشى ھێـز بـەكار بێت، كـورد بـۆ يەكەمىـن جـار ھەڵبژاردنى کرد و بـ ق یه کهمیـن جاریـش ژن به شـداریی هه لبژاردنه کانـی کرد و بووه هـ قى دامەزراندنـى يەكـەم پەرلەمانـى دانپيدانراوى كوردسـتان و بەشــدارىيەكى بەرچـاو لــه بەشــدارىي ژن لــه پەرلەمانەكــەي کوردستان و دامهزراندنی حکوومهت. ئهم گۆړانه جۆرىيه، بـووه مایــهی دلخوّشــیی خهلّکــی کوردســتان و ولاتــه زلهیـّــزهکان و ئەورووپا و ولاتانى عەرەبى كونسولخانەيان لە كوردستان كردەوه. لهناو ئىهم كىهش و ئازادىيىهدا، ئافرەتان ياخود ژنان رۆڭى بهرچاویان گیرا و یه کیه تیی نووسهرانی کوره و کومه لی رِیْکخـراوی حزبی و حکوومـی دهسـتیان بـه چالاکیـی روّشـنبیری و ئەدەبى و ئاوەدانى كرد، يەكيەتىى نووسەرانى كورد چالاكىي بهرچاوی نواند.. کۆمه لی شاعیری ژن و پیاو، کانی شیعر و پەخشانيان تەقىيەوە، رۆلى بەرچاوى كۆمەلى خاتوونى كورد بووه جیّگهی د لخوّشی و پیشکهوتنی باری روّشنبیری، لهناو ئەو شاعيرانەدا (مەھاباد قەرەداغى، رۆژ ھەلەبجەييى، كەژال

ژن و ههنار)، (شاژنی شیعرم عهفرین)، (تهنیاییت باش نهزیزم)، (راژهنینی ئازادی).

ل به بهرهه می (تاسیه کانی عیشی ادا شاعیر وه کاشی کی سیم گهردان و وید ل ئاره زووی حی و ئاره زوو و تاسیه کانی ژنیک به عهشی قه و دهست پی ده کات، لیه عهشی الله این که در ازنی شاعیر هینده ی سروه زاراوه ی عیشی الله (۱۱۱) جار بیم کار هیناوه، پتریش لیه (۵۲) جار زاراوه ی خوشه ویستی و ناونیشانه که ی بیه (عهشی سیم راس بین.

#### ناوەرۆكى شيعرەكانى

له ناوه روّکی شیعره کاندا بابه تی ههمه چه شنه دهبینریت، به لام زوّربه ی زوّریان له بابه تی عه شق و خوّشه ویستی ده دوی هه ربویه ده توانین بلّینن خوّشه ویستی لای شاعیر به مهانه ی خواره وه دابه شیان که ین:

یه که م: شیعری دلداری (عه شق و نه قین و خوشه ویستیه) به شیکه له بابه ته کانی (تاسه کانی عیشق) و (هه ناسه کانی ژنیک) له بابه ته کانی (گریانی بی ده نگ)، (ژانی ته مه ن)، (تابلویه ک له نه نادیشه)، (مالاناوایی)، (چی دی کویله نابم)، (عیشق و نازادی)، (مه سه له ی ژن)، (ژن، ژن، ژن) ... هد.

دووهم: شیعری سیاسی، شاعیر وه تاکیکی شهم کومه له پابهندی پووداوه کانه، لهناو بنه ماله یه کی شاعیر و سیاسه تمهدار گهوره بووه و کاریگهریبی باوك و دهوروبه و شهو باره ناهه مواره ی به سه کورددا له (شوپش و پاپهرین و قرکردن و نه نفال و پاگواستن و کیمیاباران و شهری براکوژی و شهری داسه پاوی داعش و کوپه و زینده به چالکردن و کوشتن و نه تکردنی کچه نیزییدیه کانی شه نگال) لهناو نهمانه دا گهوره بووه و ژان گرتوویه ی و شیعر له دایت بووه. ته نانه تاوری له کچه پاکیزه کانی پیشمه رگهی به رز داوه ته وی دووداوه کان هه ژاوه، پولی پیشمه رگهی به رز نرخاندووه، له دووتویدی شیعره کانی (شهنگال و نادیه موراده کان، نرخاندووه، له دووتویدی شیعره کانی (شهنگال و نادیه موراده کان، مین پیشمه رگهم، شهر پاگرن، بیابانی لم و نهنفال، نهوروز، مین پیشمه رگهم، شهر پاگرن، بیابانی لم و نهنفال، نهوروز،

سیپهم: شیعری نیشتمانی، خوشهویستیی شاعیر به نیشتمانی دایك و باوك و نهتهوه کهی، بهشیکه له ناسنامهی کورد، نهو نیشتمانهی لهوه به دریژایی میرژوو نیشتمانهی لهوه به دریژایی میرژوو بههیوی داگیر کهرانهوه ئارامیی به خوه نهبینیوه، روّله کانی نیشتمان گیان لهسهردهست بوون بو بهرگری له نیشتمان و لالهسوورهی خاکیش شاهیدی خویته رژاوه کانه. له شیعره کانی سروه عوسماندا گهلی بابهتی نیشتمانی ههن که دلسوزیی شاعیر و پابهندبوونی به گهلی کورد و نیشتمانیهوه دهرده خات، سهنی، متایبهتی شیعری (نیشتمانم، ئاوارهی رقح له نیشتمان، سهفین،

هەولىرەكەم، شاژنى شىعرم عەفريىن، مىن كەركووكىم...ھتـد). يهكمه: شيعرى دلداري و نهڤين. وردبوونهوه لهم بهشه نهوه دەردەكەويت كـه شاعير شـيعرى بـۆ خۆشەويسـتەكەى نووسـيوه، زور جار خوشهویستیی تیکه ل به نیشتمان و کهسوکار و سـهرکرده و سروشـتیش کـردووه، شـاعیر ههسـت ناسـکه بـه چاوی دل دهبینی و وینه ی شته کان به وشه ی سوزدار دهنه خشینی.. له شیعره کانی (عهشق و خوّشهویستی) پر بهپیّستی ناونیشانه (تاسـه کانی عیشـق.. کـه بریتییـه لـه ههسـت و نهسـته کانی ژنـه کوردیک که ههرچی تاسهی عیشقه به راستگویی و باوهر به خوّبوون به دهربرینیّکی ژنانه و کوردانه دهرده خات) تاسه و ههناسه و حهزه کانی له (جریوهی نهستیره، ههناسه و ههنسك و سهما و ئەندىشه، فەنابوونىي رۆح، ترىفهى مانىگ، سۆز و پاکیزهیی، خوشهویستی بو پیشمه رگه و شهرقانان..) دهرده خات. به لاى سروهى شاعيرهوه كاتيّك لهناو عهشقدا فهنا دهبي، وهك عارفیّـك لـه دونیـای عهشـق و ئهڤینـدا تواوهتـهوه و راسـتگوّیانه ژنیتی و سوزه کانی به راشکاوی دهردهبری:

> ژینی تاڵی لام شیرین کرد شهوی تاری بۆم رۆشن کرد ههموو دونیا به شهوقی عیشق

چریسکهی کرد که تاریکیی شهوی شهق کرد.... (تاسهکانی عیشق ل۷۰).

له شیعریکی تردا شاعیر عاشقیکی گهروکی قهره اسایه نه ههوار و نه سنووری ههیه، له دهشتودهر بیدهره تانه و سوز دهارینی:

به شوین توفانی عیشقیکدا ویلم
وهك کوچهری بارگهم تیکنا و
دهوارم گواستهوه بو ههواری دلّی تو
ئومید ده کهم باوهشی سوّز و ئارامیت
بو ئاوارهییم بکهیت به مهکوّ...

خوشهویستیی شاعیر گهیشتووه ته تروپکی عیشق، موریدیکی عارف و کوری عاشقانهی ساز داوه، له بوون و سیمای پر نوور و میهرهبانیدا بونی ههناسه و توقرهی نییه، به روح عاشق و به جهسته بانگی خوشهویستی ده کات و ده لی:
ترپه کانی دلّت هه ژمار ده کهم
پیّت ده لیّم: بنوو ته زیزه کهی دلّ و چاوم
که تو تووستوی، من پاسهوانم
تیستا روّحم لیّوانلیّوه له عیشقی تو

#### کهچی جهسته دهستی سوالی راگرتووه... ل۵۸

شاعیر لهناو تاسه کانی عیشقدا ههرچی جوانییه له شیلهی ههنگ، بونی گول و جیژوانی عاشقان و تریفهی مانگ و تیشکی خور و رووناکیی شهوی تار، حهزه کانی تیکه ل به نومیدی پروشه ی پر نهوینی ده کات و پاییزیش بی جیاوازی به به هار ده چوینی:

ئەوە منم لە ژیاندا بۆ تۆ دەژیم ھاوړۆحەکەم پاییز به بەھار دەبینم بی جیاوازی

سروهی شاعیر به دوای پهنجه ئاگرینه کاندا ویله .. له ریگهی بالندهی هومای بهختهوهری و خوشهویستیهوه، تابلوی عهشقی لهسهر نهخشهی گهردنی سپی دوزییهوه و عیشقی نهخشاند وینه ی ئاگره ژنی دوزییهوه...
تهنها تو بووی به پهنجهی ئاگرینت لهسهر گهردنی سپیم وینهی الله مهردنی سپیم وینهی (هیوما)ی عیشقت نهخشاند به زمانی پر له تاسهت نووسیم له سهراپای جهستهت نووسیم خوشم دهویی ئاگره ژنم ...... ل ۲۳

دەبئ چەندە جوان بى تابلۇى عاشقىك كە يار دەدويتى و يادگارىيەكان بە ياد دىنىتەدە و دووبارە و سى بارە خۇى دەكاتە قوربانى و قەزا و بەلاى، دونيا لە خۇى دەخات و دەپارىتەدە بەس سەرى خۆشەويستەكەى لەسەر باسك و بالى دانى تا خەوىكى قوولى لى بكەوى بە جۇرى خەوى يارانى ئەشكەوتىش لەچاو ياردا سەرخەوىك بى

که سهرت لهسهر باله بی به قوولی خهوت لی بکهوی قهت به ناگات ناهینمهوه هینده نارام به! چی قهزا و به لای دونیایه له من کهوی خهوی یاوه رانی نهشکهوت له چاوی خهوی تودا سمرخهوی بی ... (ل ۱۵-۱۳)

شاعیر وه ک ژنیکی کامل روو له خوینه ر ده کات تا شیعره کانی بخوینه و و ببنه میوانیکی نیسکسوک و روحسوک، فینکایی



وه ک سروه ی به یان فینکایی ده به خشی، وه ک خوی ده لی:

همرگیز نابیت و هشه با و نارامیی ژیانتان همراسانمان ناکات و به

هیمنییه وه روومان تی ده کات و پیمان ده لی: به ویستی خوّتان

بمخویتنه وه و بملاویتنه وه. بمگرنه باوه شی میهره بانیتان ....ل ۹ ".

لهناو شیعره دلّداری و سوّزدارییه کانی شاعیردا ئه م ژانره

پانتاییه کی گهوره ی له دوو به رهه مه شیعرییه کانی سروه دا گیر کردووه. له م شیعریدا سوّزیکی تاییه تبه رامیه دلّدار

به دی ده کریت به وه ی نه گهر نه مجاره دلخوازه که ی بگهریته وه

به چه پکه گول پیشوازیی لی ده کات و به جلوبه رگی رهسه نی

کورد و میخه کبه ند وه ک به شیک له نه ریت و سیمای کوردانه

ده رده که وی که شاعیر بریاری پیشوازییه کی عاشقانه و پر له

سوّز و خوشه ویستیی یاره که ی ده کات و پیسی ده لین:

چهپك چهپك گولهباخ دەسكەنە دەكەم له پیشوازیت پەرەی گولت بۆ رادەخەم به جلی كوردی و میخەك بەندەوە دەوەستم بۆن و بەرامەی عیشقت بۆ پەخشان دەكەم شەیدایانه له ئامیزی رۆحمت دەگرم ...ل٦٣

گەر ئەمجارە بيىتەوە

له شیعری (ژنبوون)دا شاعیر ههمیشه له هیوادا دهژی و ترووسکهی هیوا بهدی دهکات و مهشخه لی نازادی هه لدهدات. سهرباری نهمهش ژن نه گهر به نازادی بژیت نهوه کیو دهه ژینی

ژنیک وهك ئهستیره دهدرهوشیتهوه تروسكاییهك له دوور ههزاران میل پهرت دهكا دهستیكی به بالآی هیواوه گرتووه دهستهكهی تری مهشخهلیك چاك دهزانی رابوون و فرین له خهسلهتی مروّقن گهر به ویستی خوّی بژی، ژن كیّو دهههژیتی سل۹۹

دووهم: شیعری سیاسی و نیشتمانی

له ناوه روّکی شیعره سیاسی و نیشتمانیه کانی شاعیردا، ههست به پابه ندبوونی شاعیر به نیشتمان و به بیری کوردایه تی و رووداوه سیاسییه نه خوازراوه کانی کورد ده کهین که چوّن لهسهر شانوی رووداوه کان کیشه لهبن نه هاتووه کانی کورد روو ده دهن و دووباره و سیّباره دهبنه وه.

لـهم شـيعرانه ا خوّشه ويسـتى بـوّ نيشـتمان لـه ناخـى تاكـى ههموو کوردیکدا همیه، چ جای همستی شاعیر که گورانی و پیاهه لدان و ستاییش بـ ق کـورد و خاکه کـهی ده کات و ده لـی و خوشهویسـتی بـــق نیشـــتمان و بیـــری سیاســـیی خقبهختکــردن و خوینرژانــی دەوئ. لـ ناخـی هـ در شاعیریکی کـوردا گیانـی بهرگـری و تۆلـه، کلپـه دەسـتینی و رولهکانـی گـهل هوشـیار دەکهنـهوه و گیانـی بەرخودانىيان تىا دروست دەكەن و بە گىان و رۆح رۆلەكانى نیشتمان بهرگری له خاك و له شهرهفی هاوولاتیان ده كهن. بـهلای ئـهم شاعیرهشـهوه خوشهویسـتی بـو نیشـتمان مانـای ئاشتى و ئازادىيــه كــه بانگــى يەكبـوون و يەكگرتــن دەكات و لەنــاو خهمه کان و رووداوه کاندا، شاعیر چوك دانادا و ههمیشه گیانی ھەســتانەوە وەك خەســلەتى نەتــەوەى كــورد كــه لەگــەل ھــەر شكست و نوشوستييه كدا هه ستانه وه و شورش هه لده گيرسينيته وه. شاعیر له نیشتمانی و سیاسییه کانیدا روّح به ژیاندا ده کاته وه و عهشق و بارانی چاوی وه و ژنه کوردیک دهبیته شاژنی عهفرین و هەستەكانى وەك نەتەوەخوازىك تىكلىن بە خەباتى شەرۋانان و پیشمه رگه ده کات... ئه م گیانه هاوبه شه و ئهم هه ستکردنه هاوبهشه، بهشیکه له ناسنامهی کورد.

شاعیر وه و ژنیکی کامل دهزانی چون شیعربارانی روژئاوا بکات وه اسیعری (روژئاوا) و (گریانیکی بی دهنگ) و (شاژنی شیعرم عهفرین) شیعر بارانیان بکات، شاعیر به هیمنی ده گری، ده گری بی قاوینه شکاوه کان، عهودالی دیتنهوهی ناسنامهی خاکه پارچه کراوه کانه و به شیعره کانی ههسته کانی ده رده بری، چونکه نهرکی شاعیره هه لویستی شان به شانی روّله کانی گهله که ی ده ربری وه وه ده ده دی تا مردن بو دیتنه وهی ناسنامه

پارچه کراوه کهم له تیکوشاندام...ل۲۸

له شیعریکی تریدا، شاعیر ویلّی ئازادیه، ئاوات به و روّژه دهخوازی که (جههالهت نهمیّنی و ژنانی ولاته کهی شان بهشانی پیاوان بو ژیانیّکی خوّشی و ئاسوّیه کی پرشنگدار ههنگاو ههلبنیّن و عهودالّی ئه و روّژه یه وهك دهلّی: دهیی کهی ئه و روّژه یی جههاله راوبنیّن و لهگهل

ژنانی ولاته کهم به ئازادی رووه و ئاسۆیه کی پرشنگدار ههنگاو بنیّین...ل ۲۲

له شیعری کچه پاکیزه کانی شهنگالدا، شاعیر بو کچه پاکیزه کان مریه مئاسا له پاکییاندا شین ده کات و گری گرتبوه، چون شهنگال داگیر کراوه و ژن و مندال و کچ و پیاو قهتلوعام کران و فهرمانی کوشتنیان دران و ژن و کچه جوانه کان و منداله کان داعش بردنیان، داعش به ناوی (الله أکبر) کهنیزه کانی حه لال کردن و کرین فروشتنیان پی ده کردن، ئهم دیمه نه تراجیدیایه به خامه ی ژنه کوردید که میژووی مهرگهساتی نه و روژگاره به شیعر، دیمه نه نه خوازراوه کان وه که میژوویه که ده گیریته وه، به ترسه وه ده لیخ:

هاتن....هاتن....

پیاوانی ولاتی بیابان و ئەنفال ھاتن پیاوانیك به ریشی دریژ و میشکی پووچهوه به ناوی دووپشك و كولله و مارمیلکهوه لهشكریك بوون له بوگهنی و ریش و بروا كه ئهوان ھاتن

گشت حهزه کانی منیان کوشت
به غهنیمهت ناویان برد؟
ئهو روّژانهی تارمایی کچیّك بووم
بهروّحیّکی زامدارهوه
خویّن له جهستهم دهچوّرا
همموو روّژیك ژنیك دهمرد
پهرییهك دووگیان دهبوو
پاکیزهیهك خوّی دهسووتاند
کهنیزهیهك ههزار روکعهت
نویژی جهبری دهخویتند... ۲۵-۳۶

له شیعری (شاژنی شیعرم عهفریت)... شاعیر وه کوردید و کهسیخی هوشیار ناگاداری باری سیاسیی کورده، پرووداوه کان دهبینی و کاری تیکردووه، غهمی کورد و پروژناوایه. شاژنی عهفرین ده کاته سیمبوولی و بینده نگی ده شکینن، گیانی بهرخودانیان لهسهر ده کاته سیمبوولی و بینده نگی ده شکینن، گیانی بهرخودانیان لهسهر ده سهرکهوتن بو میدژوو تومار ده کهن و ویته ی ههزاران لاشهی بیسه و ههلواسینی کیدژه کان به کهزییه کانیانه وه تومار ده کهن و له کوبانی و عهفرین باجی کوردبون به خویدن و تاجی سهربهرزی وینا ده کهن، شانازی به کوردبوونیان ده کهن له پروژناوا سیمبولی بهرخودان ههزاران لاشه بیسه ربوون

به کهزییهوه ههلّواسران قهت نهسرهوتن، به شانازییهوه سهرکهوتن کوّبانیّ بوو به عهفرین، باجی کوردبوونی به خویّن دا تاجی سهربهرزی لهسهر نا، لهویّ کورد بوون شانازییه... ل۱۸۵

#### شيعر بۆ پێشمەرگە

هـهر لـه سـهردهمی کۆمـاری کوردسـتان لـه مههابـاد تـا ئهمـپۆ، پیشـمهرگه هینـده خوشهویسـته، هینـده کاریگـهره بووهتـه شـیعر و پوّهـان و چیــروّك و داسـتان و شــانازیی نه تهوهیـهك، بـهلای شاعیریشـهوه پیشـمهرگه پیــروّزه، ئـاوات دهخــوازن هاوسـهنگهری پیشـمهرگه و چـهك لهشـان و داعشـبهزیّن بـیّ و گیانـی فیـدا بیّت وهك لـه شـیعری (پیشـمهرگه) لـه چهنـد دیریکـدا دهلـی: ئاواتمه گیان بهخش بم منیش وهك تو چهك بهدهست بم منیش وهك تو چهك بهدهست بم

شاعیر لـه شیعری (مـن کهرکووکـم)، وه ک زیدی له دایکبوونی هینده خـوّش دهوی ئامادهیـه لـه مهیدانـی شـهردا گیانـی بـوّ کهرکـووک به خـت بـکات و وه ک ژنیک خـوّی بـه تاقانـهی کهرکـووک و پیشـمهرگهیه کی گیانبه خـش دادهنـی و بـوّ کهرکـووک ههرگیـز کـوّل نـادات، وه ک ده لـی:

من د لّی کوردستانم

ناره بخام، تاقانه که ی کوردانم
له ناست دوژمن پر گرم
له مهیدان وه ک شیری درم
سهرشور ناکهم بو دوژمنم

تا دەگاتە: س

من رۆڵەی شارى (كەركووك)م ناسرەوم نابەزم

پیشمهرگهیه کی خوینگهرمم

به مەرگىش بىت قەت كۆل نادەم

سروهی بهیان له شیعریکی سیاسییدا به ناوی (ههشتی مارس) ژنیکی تووره، رهخنهگره، میشژووی پر مهرگهساتی و قرکردن و نهنفالی کوردی له دله، ههموو روّژه کان بوّ ژنی کورد نازاره نهك نازادی و رزگاربوون، ههر بوّیه ههشتی مارسی که تهنیا روّژیکه بوّ ژنبوون بهلاوه دهنی و بهلای شاعیرهوه ههشتی

مارس یادیکی سواوه و ژنبوونی تیا موّمیا کراوه. حهز ده کات له چاوی پیاو و چاوی کوّمه لدا ههموو روّژیکی (بوون) بی، چونکه خوّی به هاوتای پیاو و ههموو روّژه کان وه که ههشتی مارس بی، وه ک ده لی:

هەشتى مارسم بۆچىيە؟

که گشت رِوْژهکانی ساڵ بۆ ژنبوونم ئەنفال بی

گەر تەنھا رۆژىك بۆ پىناسەى ژنبوونم بى

دەبا ئەو رۆژەش ھەر نغرۆ بى

که من له ههموو ساتهکاندا ههر ژن بووم

تەنھا لەچاو پياوبوونى تۆدا نا

مهخابن له چاوی ئهوانهی برسین به جهستهی من نا

له چاوی ئەوانەی ژنیان بۆ شەویکی سوور دەویت نا

به شانازییهوه من ژنم و ههر ژن دهبم

ئاخ گەر دەزانىت ژنبوون شانازىي سروشتمە

ئاخ گەر دەزانىت ژن خۆى جوانترىن سروشتە

....تا دهگاته ئهوهی روو له پیاوه کهی بکات و به راشکاوی پینی ده لی:

ئەي پياوى ھاوتام

کهی روانینت بۆ گشت رۆژەکانی پیکهوهبوونمان

ھەشتى مارس بوو

بيّگومان به، من ههر ليّرهم، من ههر ژنم

ههموو رۆژەكانى ژينت بۆ دەكەم بە مارس

خۆشم دەويىت بە ھەموو بوونم...ل١٣٤

#### ثەنجام

سروه عوسمان وه ههموو ئافره تان و کیژانی شاعیر، دوای راپه پیان هات مهیدان و شیعری بلاو کردهوه و له کوپ و قیستیقاله کاندا به شیعری شیعر خویندنه وه ی کردووه. له شیعره کانیدا پتر گرنگیی به ناوه پوک و بابه ته کان داوه. ناونیشانی شیعره کانی له گه ل ناوه پوکدا گونجاوه. زور به ی شیعره کانی (غهزه ل و قهسیده ن).

مەبەسـتەكانى شـيعرى بـه زۆرى شـيعرى: (دڵـدارى، نيشـتمانى، سياسـى)يه.

شیعره دلدارییه کانی (عه شق و خوشه ویستی) پانتاییه کی گهوره ی داگیر کردووه.

رووداوه کانی روّژاوا و روّلی کچ و ژن کاریّکی زوّری تیّکردووه و به شیعر روّلیانی ههلسهنگاندووه.

له شیعره کانیدا وهك ژنیک بوونی خوی و رهخنه ی خوی به بهراشکاوی دهرخستووه.

\*فاكەڵتى دەرمانسازى - زانكۆى نيۆدەوڵەتى تىشك - ھەولير

### 



زمان ناسانمه ی ها و درار و گرنگی نه ته وه یه کیکه اله کوله که سه وه کییک کورد کوله که سه وه کییک کورد کومه لگای مروقایه تی، گهر سه رنجیک له میرووی نه ته وه ی کورد بده یا بده یا به میرووی نه ته وه وی کورد بده یا به قوناغی جیاجیادا که و تووه ته به رشالا و و زه بری سرینه وه و له ویناغی جیاجیادا که و تووه ته به رشالا و و زه بری سرینه وه و له به ی به و داگیرکه ران له دوره و زمانی کوردی پیره ویان کردووه و داگیرکه ران له دری کورد و زمانی کوردی پیره ویان کردووه ده بینیا و داگیرکه ران له دری کوردی ماوه ته و تا نیستاش له دروی و شه سازی و بو وونی چه ندین شیوه زاری جیاوازه وه یه کیکه له زمانه ده و له مه نده کانی دونیا، نه گه رچی نه بو وه ته کیک له زمانه

زیندووه جیهانیه کان له پووی به کارهینانیه وه، لی گرنگه بزانین، که زمان یه کینی مانه وهی نه به براهینانی مانه وهی نه ته وه کردگه کانی مانه وهی نه ته وه کورد.

زمان هیتنده ی سنووری جوگرافی گرنگه له سهلماندنی بوونی نهتهوه ای ببینت ئیستا زور ناوچه کوردستان و بهشیکی زور گهوره له نهخشه ی کوردستانی مهزن، لهبن دهستی داگیرکهراندایه، کهچی لهبهرئهوه ی که خهلکی ئه و ناوچانه لهنی خویاندا به زمانی کوردی دهدویت، هیشتا ئه و ناوچانه خهسله ی کوردستانیبوونیان لهدهست نهداوه، جا زمان که هیننده گرنگ بیت، بوچی ئیمه له ههریمی کوردستان که



ڤينا حەسەن عەبدولا \*

لهسه رئاستی جیهان، تاکه قهوارهی دهستووری و یاسایی دانپیدانراوی کوردیین، بایه خبه زمانی کوردی نهدهین؟ زور جار له میدیاکان و له تابلوی سهر چیشتخانه و دوکان و شویته بازرگانییهکانی کوردستاندا، وشهی بیانی و نامو و بیگانه دهبینین، ههندیک له خاوهنی ئهو شویتانه له نهشارهزایی و به گرنگ نهزانینی زمانی کوردی کاری وهها ده کهن، ههندیکیشیان گوایه سهرنجی گهشتیاری بیانییهکان راده کیشن، به لام دواجار گهمه کهم سهرنجدانی زمانی نه تهوه کهی خومانه و هو کاریکه بو هیدی هیدی لهناوچوونی زمانی کوردی.

بهدریژایی میّـژووی سـهرههالدانی بزووتنـهوهی نهتهوهیی، کـورد شـههید و قوربانیی گـهورهی داوه تـا بـه زمانی خـوّی بخویتنی و بیر بکاتـهوه و بنووسیّت، تـا ئیّسـتاش لـه سـیّ پارچه کـهی تـری کوردسـتان، ئـهم قوربانیدانـه بهردهوامـه لهپیّنـاو مانـهوهی زمانـدا، کهچـی بهداخـهوه لـهم بهشـه ئـازادهی کوردسـتانی خوّمانـدا، ئیسـتا وای لـیّ هاتـووه خیّزانانـی کـورد پـاره دهدهن تـا مندالهکانیـان بـه زمانـی کـوردی نهخویّنـن!

مهبهستی مین شهوه نیمه که نابی ئیمه فیری زمانی دووهم و سینیهم ببین، به پیچهوانهوه زوّر گرنگه نهوه کانی فیمه پسر له زمانیک فیر بین، به لام لهسم حسابی زمانی دایک نا که زمانی کوردییه و شهو ههموو قوربانییه بو مانهوهی دراوه. شهو مندالانهی ئیستا له خویندنگه تایبهته کاندا ده خوینی زوّربهیان به کوردییه کی خراب و تیکشکاو ده دوین و ده نووسی، ههندیکیان له نووسینی کوردیدا ههر زوّر کوّلهوار و ده ستکورتن، سهرنج له سوشیال میدیای کوردی بدهن، بزانی چهند رستهی جوان و سوشیال میدیای کوردی بدهن، بزانی چهند رستهی جوان و تمهواو کوردی دهبینن؟ بیگومان زوّر کهم.

بۆیه پیّویسته وهزاره تی پهروهرده زیاتر هوّشداری و هوّشیاری بدات به خویّندنگهیانه که تا رادهیه کوردییان فهراموش کردووه و لهگهایدا کولتوور و بهها نه تهوهیی و

نیشتمانییه کانی کوردیش پهراویز خراون، پیویسته ستراتیج و یاسایه همسی بو زیندوو راگرتنی زمانی پیروزی کوردی و بهپینی قوناغه کان خویندنی زمانه بیانییه کان دیاری و سنووردار بکات.

لەلايەكىي تىرەوە لىه زۆربىمى حالەتەكانىدا دەبىنيىن ئىمو فهراموّشکردنی زمانی کوردییه له دایکان و باوکان و خیّـزان به گشتییه وه دهست پیده کات، دهبینین پهروه ردهی خیران کوردانه نیه و کاریگهریی نهرینی لهسهر مندالهکانیان دروست دەكات، ھەر لـه ساتى لەداپكبوونى مندالەكانيانـەوە ناويْكى عەرەبى يان بياني له منداله كانيان دونين و دويانهوي له منداليهوه ناسـنامهیه کی ناکـوردی و بیانـی بـه منداله کانیـان ببهخشـن و هەستىكى تەواو بىتگانە لە ناوپاندا گەشە بكات، ھەر بۆيە كاتىك به زمانیکی تر دهخویسن وهك مندالی كورد همستی خو به كهم زانین تیّیاندا دروست دهبیّت و وایان لی دیّت به شهرمهوه يان به چاويکي سووکهوه سهيري زماني کوردي بکهن. جائهو به کهم روانینه بو زمانی دایك لای مندال و نهوه کانمان تهنانهت گهنجانیشمان، وا دهکات له داهاتوودا کاریگهریی لهسهر ئاستى رۆشەنبىرى و زانستى دروست بكات، گەر بروانىنە زانكۆ پیشکهوتووه کانی دونیا، دهبینین له کوی ۵۰۰ زانکو له ۳۵ ولاتی جياواز كه له ريـزي پهكهمي زانكـۆ همره باشـهكاني جيهانن، همموو ئەمانىه بە زمانى خۆيان دەخويتىن، بىتگومان مىدياكانىش لىرەدا دەتوانىن رۆڭيكى كارىگەر بېينىن بـۆ وەبيرھينانـەوە و بـرەودان بـەو بابهته، پیویسته ئهم پرسه گرنگه بهردهوام بورووژینریت و جیی بایه خ بیت له میدیاکاندا، جا همر له بهرنامهی مندالانهوه دهست پن بكات تاوه كوو همواله كان و پرۆگرامه خيزانييه كان، بۆيه گرنگه داهیّنانه زانستی و کولتووری و هونهری و ئابوورییه کانیشمان به زمانی دایك بیّت، دەبى ھەملوو كوردیّك ئەوە بزانیّت كه بلو ئەوەي بمينىنىموە و گەشە بكەيىن، گرنگە بايەخ بە زمانىي کوردی بدهین، هیچ ماقوول نیه ئیمه به دهستی خومان و به پارەي خۆمان مندالەكانمان لـه گرنگتريـن شـتى خۆيان بيبـهش بکهین که زمانی دایکه، هیوادارم ئه و قوربانی و کویرهوهرییهی بـ ق هیشــتنهوهی زمانـی کـوردی و نهتهوهکهمـان درا، بـه چهنـد وشهیه کی بیانی و به کارهینانی سهقه تی سوّشیال میدیا و میدیا بهتايبهت لهناو نهچيخ. جگه له ههريّمي كوردستاني ئيّمه، هيچ ولات و قەوارەيەكى سياسى نيـه لـه دنيـادا، زۆربـەى هـەرە زۆرى تابلوی شوینه بازرگانیان و ناوهکانیان، به زمانی بیانی و بیگانه بيّت، تكايه خەميّك لهم كارەساته كولتوورىيه بخون.

<sup>\*</sup>قۆناغى يەكەم **-** بەشى ياسا

# 



کارۆ کاوه\*

حاجی قادری کویی له شیعریکدا دهلیّت: سهد قائیمه و قهسیده، کهس نایکری به پولی روّژنامه و جهریده، کهوتوّته قیمهت و شان

له شیعریکی دیکه دا ده لیّت:

کوریکی وا نه بوو هه ستیّته سهر پی

بزانی خه لقی چوّن که و توونه ته سهر ری

بکا سهیری جه ریده و حالّی میلله ت

کتیبی تازه و ته ریخی ده و لهت بزانی تا چ قه وماوه له نه تراف

سه را پا ناگره نه تراف و نه کناف

لهم شیعرهی حاجی قادرهوه بۆمان دهرده کهویت، خویتساردیی تاکی کورد بهرامبه زانین و خویتدنهوه، دیارده یه کی تازه

نیه و ره گیکی میژوویی قوولی که همناوی گهله کهمانیدا همیه، نهمهش یه کیکه که خاله لاوازه کانی گهلی کوردی که رهنگدانه وهی بهرچاوی به سهر ژیان و سیاسه تی کوردستانه وه همیه.

روشنایی مینرووی خوت و گهله کست، ده تسکات بسه تاکسی هوشیار و کاریگهر، بسه بوونسی شهم تاکانسه، کومه لگایه کسی به نرخی دروست ده ده ده ده که ویت کسه به ها و نوخ ده داته وه بسه مینروو و کولتوور و جوگرافیایه کسه ی.

ئه مه به ها و نرخ دانهوه یه به شوناسی خود، پیشکهوتن له سهر ناسته جیاوازه کانی ژیان بهدی دههنیت، لهمه شهوه سهقامگیری و خوّشگوزهرانی زیاد ده کات.

گهلی یهمهنی، خاوهن میّروو و کولتووریکی رهسهنی مروقایه تین، به لام لهبه رئه وهی کومه لگایه کی دروستی نیه، نهیانتوانیوه به ها و نرخی رابگرن و بیکه نه هی قکاری



پیشکهوتنی گهلهکهیان، گهلی یهمهنی به رادهیهك دواکهوتون له سهدهی بیستهمدا روّژئاواییهکان به یهمهنیان دهگوت (موّزهخانهی زیندووی چاخی بهردینی روّژههلاتی ناوهراست).

لـه سـهره تای دهرچوونـی کاروانـی روّژنامه گهریـی کوردییـهوه، فهراموّشـی و خویتساردییه کی بهرچـاوی تاکه کانـی کـوردی دیـاره بهرامبـه رخویتدنـهوه و وهرگرتنـی زانیارییـه کان.

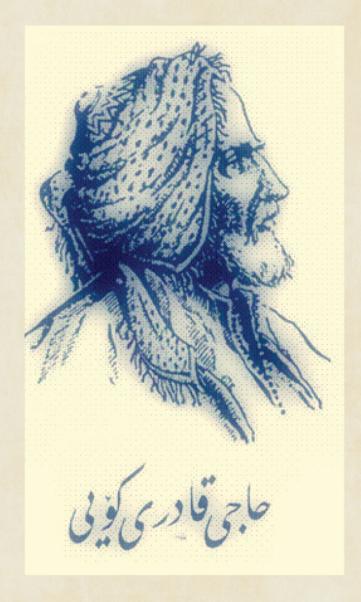
تا ئیستاشی لهگه لدا بیت، لای زورینه تاکی کوردی، خویندنه وه وه کو دومینه و ئیزنیف سهیر ده کریت، که بو خویندنه وه کوریت، که بو کاتی دهستبه تالی باشه، ئهمه ش جگه له پاساویکی ناشرین هیچی دیکه نیه، سهرمایه داری گهوره ی جیهانی بیل گیتس ده لیت: "هه فتانه به لایه نی کهمه وه دوو بو سی کتیب ده خوینمه وه، ئهمه ش ده رخه ری ئه و راستیه یه، ئه گهر مروق ئامانجی هه رشینت بیت ده توانی کاتیکی بو ته رخان بکات، سهره رای سهرقالی بوونی به ژیانه وه.

ئهگهر سهرنجیکی دیکه له کاروانی روّژنامهگهری و کتیبخانه کوردی بدهیان، زوّرینه کات بهدهست نهبوونی کتیبخانه کوردیه و کیشه کابووریه و نالاندوویانه، هوّکاره که شی کهمیی رماره کویته و لاوه کی سهیر کردنی شهم کایهیه لهلای تاکی کوردیه و و

ئهگهر چاوید بخشینینهوه بهم میرووهدا، دهبینین چهندین روزنامه کروردی، به ناشکرا بانگهوازی هاوکاری ده کهن بوت به دهرچوونیان بدهن.

حسین حوزنی موکریانی له ژماره ۱۰ی ۲۵-۱۹۳۲ اله گوفاری (رووناکی)دا به سهردیری (پارانهوه و تکا و خواهیشت) دا نووسیویه تی:

"لهبهرئـهوهی ئـهم گوڤـاره جگـه لـه دراوی موشــتهریکه موحتهرهمـهکان چـی ریگایهکـی دیکـهی نیـه بـوّ خـوّ ژیانـدن،



بهتایبهتی له موشته ریکه خوشه ویسته کان ده پاریخیه وه . بو ته که وی ، به ده لی ئیشتراکی ئیشتراکی سالانه مان پی لوتف بفه رموون".

پیرهمیّرد لـه ژمـاره ۸۷٦ی (ژیـن) ۲۵-۲-۱۹٤۷دا لهژیّر سـهردیّری (بـهرهو دوا) دهلیّت:

"له شاره کهی خوّماندا، چهند دهستیه و کوری پوکهری مهکشوف نهبینی، ههموو خوّیان به نهدیب و شاعیر و مهکشوف نهبینی، شهوی مهاریک نهل شوعه او مهنسوبی مهاریک نهزانی، شهوی وا ههیه پارهی نابوونهی ده سالی گهلاویدژی تیا نهبریتهوه، که بهروژ باسی پارهی نابوونهی گهلاویدژی له لا بکهی وه شهمشهمه کویره چاو نهقوچینین.

<sup>\*</sup>قۆناغى يەكەم -بەشى ياسا

### رۆڭى زانكــۆ لــە دروســتكردنى ئىنتىمــاى نىشــتمانىدا



بههره حهمهرهش

کاتیک مروق گهیشته قوّناغیک که بیری له سهقامگیری و ناونیشان کردهوه، ئیدی بوونی ئه و ناونیشانه، بووه بهشیک له سهقامگیری دهروونی و کوّمهلایهتی، ههروهها بووه بنهمایه به دروستبوونی (مال، دهوارنشین، گوند، شار، نهتهوه و ولات). ئهم جینشینه لهویوه بو دروستبوونی کوّمهلگه، بهرههمی عهقلی مروقه، چونکه مروق سروشتی وایه، که بهدوای سهقامگیری و ناونیشاندا ده گهریت، ئهم ناونیشانهش پهرهی سهند تا گهیشته قوناغی دروستبوونی شوناس.

برینی ئەم قۆناغانە، وای كرد كە ناونىشان لە بوارى ماتريالييەوە

دەربازى ھەست و خۆشەويستى بيت، وەكو ئەوەى لەناو كوردەواريدا باوە كە دەلين: «پياو دەبئ لەسەر ماللەكەى، خۆى بەكوشت بدات».

له رووی نه ته وه یه وه هه موومان گویبیستی داستانی قاره مانیتیی ئه و که سانه بووین که به رگرییان له خاك و نه ته وه کردووه و ناویان به دره و شاوه یی له میژوودا ده نووسریته وه.

لسه رووی دینسه وه بسق به رگری لسه ناونیشان، خاك و شویتی نیشته جیّبوون، نه گهر كه سه كه گیانیش له ده ست بدات، نه وا گیان له ده ستدانیّکی شهره فه مه ندانه یه و شههیده یان وه ك ده لیّن گه شمرده یه، شههیدیش پله و پایسه ی لسه هه در دوو دنیا دا به رزه. لم پرووی مرقییشه وه به هه مان شیّوه، به رگریکردن له خود وه ك مرقف و شویّن وه ك مافی سروشتی بو ژیان، کرده یه کی مرقیی گرنگ و پیّویست و ستاییشکراوه، که واته به رگری له شویتی نیشته جیّبوون (خاك، نیشتمان) و نه تسه وه ، بسووه موّرکیک که مرقفه جوامیّره کانی پیّده ناسریته وه.

ئه گهر ئیمه سهرنجیکی کورت بدهینه جیهانی گیانلهبهرانیش، به ههمان شیوه دهبینین لانه و هیلانه بو ژیان و مانهوهی



خویان دروست ده کهن، کاتیک مروف یان گیانلهبهریکی تری له خویان بههیزتر دهیهوی هیلانه کهیان داگیر بکات، به ههموو توانایانهوه بهرگری ده کهن، واته شوین و لانهی نیشتهجیبوون بو سهرجهم بوونهوهران، پیروزی و گرنگیی بهرچاوی ههیه. بهداخهوه بههیوی جوگرافیای سیاسیی کوردستانهوه، کورد ئیستا گهورهترین نه تهوهی بیدهوله ته. ویرای شهو فاکتهرانهی ههن، ههروهها شهو هزر و بیرکردنهوه یهی تاکی کورد، بههی داگیرکاریی کولتوری و خاکهوه دروست کراوه، دیدی لای ههندید دروست بووه گوایه کورد شایستهی خوبهریوه بهری و دهوگره نید.

ئەمسەش كەموكورتى و لاوازىيەك، كە تەنيا لەرپىگەى عەقىل و مەعرىفەوە بىر دەكرىتەوە، لىدرەوە زانكۆكان دەتوانىن دەروازە و سەرچاوەيەك بىن بىز بەرھەمھىنانى خەلكى ھۆشىيار، كە گرنگى بە سۆسىيۆلۆژياى نەتەوە بىدەن، بىز چانىدن و گەشەپىدانى ھىزرى ئىنتىما بىز نىشتمان لاى گەنجى كورد. رۆلى زانكۆ لە جىھانىدا وەك كارگەيەكە بىز بەرھەمھىنانى خەلكىي بسىپۆر و لىنھاتوو، پرسىيارى گرنىگ لىدرە ئەوەيە: ئايا زانكۆكانى كوردسىتان لە ئاسىتى بىدوسىتى ئەم خەباتەدان؟

زانکوکان نهگهر پلان و ستراتیژی دروستکردنی گهنجی هوشیار و خاوهن ئینتیمایان بو نهتهوه و خاك ههبیّت، به ههمان سهرچاوهی ماددی و مروّبی ئیستا ههیانه، دهتوانی ههمان روّلی زانکوکانی دنیا ببینی، چیتر مروّقی خاوهن بروانامهی بیمهعریفه نهخریته کومهلگهوه، چونکه دواجار نهوهیه کی رووکهشیی ناوهروّك بهتال دروست دهبیّت که بهشیّك له زیانه کانی بهرهموان ده کهوییت و دابهش دهبیّت.

راسته حوکمرانیی کوردی بی کهموکورتی و دوور له رهخنه

نییه، به لام پیویسته روّلی زانکو لیکوّلینه و تویژینه و بیت لیه کهموکورتی و نهنجامه کان به مهبهستی دانانی ریگه چارهی گونجاو، نه فقسه و گوته ی نازانستی، چونکه نیمه له واقیعیّکدا دوژین که ناچاری ژیان له گهل دهورووبه ریکدا کراوین، ههولی سرینه وه ی نیمه و کوو نه هود دهدهن.

بویه ناکریت به هوی کهموکورتیی حوکمپانییه وه، ریگه بو زیاتر گهرادانانی ئه م هزره خوش بکریت، که گوایه حوکمپانیی بیگانه له هی ناوخویی باشتره، یانیش ببیته بیانوویه که گهنجه کان به کولتووری دژه نه ته وه و خاك و نیشتمان پهروهرده بکریدن. به کولتووری دژه نه ته وه و خاك و نیشتمان پهروهرده کردنی زانکو چون ده توانی روّلی له پیگهیاندن و پهروهرده کردنی تاکیکی تهندروست و خاوه ن ئینتیما بو نه ته و و خاک ههبیت، بهم جوره ش ده توانیت به ریدگای زانستی، هه لسه نگاندن و په وردی شیکردنه وه بو دوخی نه خوازراوی کوردستان بکات و به وردی په نجه بخاته سهر برینه کان به نامانجی ساپیژ کردنیان، چونکه نه وه نه که سیاسی، نه کادیمی، نه ندازیار، پزیشك و خاوهن پیشه ی جیاجیا پیبگهیه نیت له ناستیکدا که ههست به خاوهن پیشه ی جیاجیا پیبگهیه نیت له ناستیکدا که ههست به به به به بربرسیاریتی به رامبه رخاك، نه ته و و کومه لگه بکهن.

له زانکوّکاندا ههموو بهشه جیاجیاکان ههن و ههر یه له له بهشانهش بو شیکردنهوهی دوّخی شهو بنیاته پیّویستن که کوّمهٔلگهی دروست کردووه، سوّسیوّلوّژیای نهتهوه و دهولهتداری یه له به بواره گرنگانهیه که نه ههر له بهشی زانسته مروّییهکان، بهلّکو پیّویسته وه وانهیه که سهرجهم بهشهکانی تر بخویّنریّت و گرنگیی پیّبدریّت تا ئیّمه بتوانین لهو قوّناغهی ههین دهرباز بین و ببینه خاوهن قهوارهیه که بتوانین وه کو مروّفیّکی سهربهخوّ لهسهر خاکی خوّمان بژین.



رێۅڕ۪٥سمٮ سوپاس بۆ شەھيدان - زانكۆٮ نێودەوڵەتى تيشك



### مامۆستايەك،، بوونيادنەريك



ئاڤان ئازاد عەلى\*

### شهو کاتمه که وانه کهت گوتمهوه ثایا بوونیادنم بوویت؟ بیرت کردووه تمهوه؟

لەوانەيــه مامۆســتاى داينگەيەكــى دوور لــه كامێــراى چاودێــرى بيــت، لەوانەيــه مامۆســتاى پۆلێكــى بنەرەتــى بيــت، يــان لەوانەيــه مامۆســتاى زانكۆيــهك بيــت كــه دەبيتــه هــۆكارى بنيادنــان يــان رووخانــى نەوەيەكــى ئەمــرۆ.

چەنىد جارت دووپات كردووەتـەوە بـە چرپـە: «دەتوانيـت ببيـت

به گهورهترین نموونهی ژیان له داهاتوودا! دهتوانیت جوانترینی ناخت ببهخشیت! دهتوانیت بیکهیت چونکه بههیزیت! دهتوانیت بهسهریدا زال بیت و ئهو دهنگه نهریتنیه لهناو ببهیت که پیت دهلیت ناگهیت! دهتوانیت به بنهماترین و گهورهترین نموونهی دهستهاکی و رهوشتهرزی بیت» ئهمهش به کردهوهکانت له چاوی روّلهکهتدا بهرز بتنرخینی.

چونکه ئهو فیرخوازه روّلهی تویه، له یهك كاتیدا تو دایكیت، باوكیت، برایت، خوشکیت، برادهریت و له چاوی روّلهكهتیدا ههموو ماناكانی ژیانیت.

#### دهتوانیت ببیت به گهورهترین نموونهی ژیان

لهنیّـو ئالۆزىيەكانــى ژيانتــدا، وا هەســتت دەكــرد هەلّنەســتيتەوه لەكاتیکــدا خــوّت خوّتــت پیگەیانــد و گەیشــتی بــهو ئاســتهی پــهروەردەی روّحیــك لهنیّـو دەســتهكانتدا بیّــت! بــه هەســتهكانت پــهروەردەی دەكەیــت و پیّــی دەلّییــت كــه ئەویــش دەبیّــت بــه

گەورەترىـن نموونــەى ژىـان وەكــو مامۆســتاكەى.

#### دەتوانىت جوانترىنى نيو ناخت ببەخشىت

ئـهو کاتـهی کـه لـه دایهنگـه چاودیزیـی ئـهو روّحـه بچووکـه ده کهیـت و لهنیّو دهسـته کانتدایه، ئـهوا ئـهو ههسـت بـه میهرهبانیی ده کات؟ رهنگـه وه کـوو پیشـهیهك سـهیری کاره کـهت بکهیـت بـو پهیداکردنـی بژیویـی ژیـان ئـهو ئهرکـه ببینـی، چونکـه مـاوهی کار کردنه کـهت تهنیـا چهنـد کاتژمیّریکـه بـی ئـاگا لـهوهی تـوّ لـهوی و لـهو سـاتهدا، بـه ههمـوو پیوهریـک دایکیـت. لهنیـو دلّ و دهروون و هـزری ئـهو مندالّـهدا میهرهبانیـت، ئارامیـت، پیکهنینـت شـویتهوار بهجـی، دیلیّت.

#### دەتوانىت وابىت، چونكە بەھىزىت

هیواخوازم ئه و دهسته واژانه به کار نه هینرین که ناخ رووخینه رن! وه کو تو ناتوانیت، تو تیناگهیت، تو ئاستنزمیت! پهروه رده کردن دهبی لهپیش زانست گهیاندنه وه بیت. لهپال گهیاندنی زانستدا دهبیت و به بسی هیسچ ره تکردنه وه یسه که قوتابیه کانت پهروه رده بکهیت! که ئه وان به هینزن و ده توانین ببین به سهر که و تووترین تاکی کومه لگه بو خزمه تی مروفایه تی. گرنگی بده به وشه و ده ربرینه کانت، چونکه هو کاری سهره کین له بوونیادنان یان رووخاندن و شکانی منداله کهت له داها تـ وودا.

### دهتوانیت به سهریدا زال بیت و ثهو دهنگه نهریتییه لهناو ببهیت که پیّت دهلّیّت ناگهیت!

راستیه کی تاله که ئه و دایك و باوکانه ی هاوار ده کهن، منداله کانیشیان فیری هاوارکردن دهبن! به ههمان شیوه دهنگه نهریتنیه کانت لهباره ی ژیانه وه ههمان کاردانه وهیان دهبیت لهسهر بیروبوچوونی قوتابیه کانت. ئهرکی ئیمهیه وه کو ماموستا ئه و دهنگه نهریتیانه له ناخیاندا بسرینه وه.

سی سال لهمه و به رقوتابییه کم له دوای ته واوبوونی وانه کهم هات و گوتی: ماموّستا ده توانم چهند خوله کیّك له کاتت بگرم و قسه بکهین؟ گوتم: بهلّے بهدلنیاییه وه ده توانین.

گوتی: «خەرىكـه دەخنكێـم! لـهو بەشـهى ئێسـتا تێيـدا دەخوێنـم هيـچ نامـهوێ بخوێنـم خەونـم بەشـێكى تـر بـوو، بـهلام نمرەكـهم كـهم بـوو لـهو بەشـه وەرنهگيـرام، ئێسـتا سـێ هەفتەيـه لێـرەم وا هەسـت دەكـهم هەرگيــز ناتوانـم بخوێنــم و تــهواوى بكـهم وحدزيـش ناكـهم بيخوێنـم».

گوتم: «ثیّمه له ژیان رووبهرووی بـژارهی زوّر دهبینهوه، ئیّستا توّش لهنیّوان دوو بـژارهی، یان بهردهوامی به و بهشهی ئیّستات دهدهی و ههولّ دهدهی لهگهلّی بژیت و خوّشت بـوی و کاری بـوّ دهکهیت که دهشزانم تـوّ دهتوانیت بیکهیت، یان به بهردهوامی لهگهلّ ئهو خهیالّ و ههستهدا دهژیت که لهو بهشهی ئارهزووت ده کـرد وهرنهگیرایت و لهوانهشه ئهگهر داشبنیشیت وهرنهگیرییت و ههر نهتوانیت بیخویّنیت!"

گوتیشم: "ئیستا هه لبژیره لهنیدوان ده ستپیکردن و خوشویستنی ئهم به شهی ئیستات، یان خه مخواردن و خهیالکردن به و به شهی که نه له ئیستا و لهوانه یه نه له داهات و ودا پینی بگهیت!" ئیستا دوای سی سال تیپه ربوون به سهر گفتو گویه کهی نیوانماندا، به شانازییه وه قوتابیه کهم لهنیدوان قوتابیه کانی ئه و به شهی که نهیده ویست بیخوینیت به پله ی دووه م دیدت.

#### دهتوانیت گهورهترین نموونهی دهستپاکی و رهوشتبهرزی بیت

هه لسوکه و ته کانت له گه ل روّله کانت به جوّریک بن که رونگدانه وه کانی له داهاتو و دا جینی شانازیی بن. کاتیک که ماموستایه ک له پولیدا سسه رزه نشتی قوو تابییه کانی ده کات بو شهوه ی موّبایل به کارنه هینن باشتر وایه خودی ماموستاکه ش له و ماوه دیاریکراوه دا وه کو ههماهه نگییه ک موّبایل به کارنه هینیت، بو شهوه ی بیسه لمینی که کاتی وانه و تنهوه کوّمه لیخ مهرج و ریسای خوی ههیه.

مامۆستایی پیشه نیه، مامۆستایی پهرتووکێکی پهروهردهییه که ده توانێت له دڵ و هزری قوتابییهکانیدا خوٚشهویستی دروست بکات.

له کوتاییدا وه کو ماموستایه که ده نیم: پیویسته خوشه ویستیت بو قوتابیه کان هه روه کو ئه و خوشه ویستییه بیت که به روله کانی خوتی ده به خشی، بو ئه وه ی هیچ جیاوازییه ک له نیوان هه ردوو لادا دروست نه بیت، له مروشه وه کاتیک قوتابییه ک ماموستاکه ی خوشده ویت، ئه وا گویی لی ده گری، به و هیوایه وه ده بیت که له ئاینده دا خوشی نمونه یه بیت وه کو ماموستاکهی.

<sup>\*</sup>توێژەرى يارىدەدەر

### کوردستان سیمبولی پیکهوهژیان



زەيتون حەمىد عەبدولا\*

ئه گهر به تیّروانینیکی وهرگیّرانه واتای گشتیی پیّکهوهژیانی واسای گشتیی پیّکهوهژیانی واستیانه لیّك بدهینه وه، به گویّرهی ههردوو زمانی عهرهبی و ئینگلیزی، ئهوهمان بو دهرده کهوی که دهربرینه کانی ههردوو زمانه جیهانیه که پهیوهست به بابهته که ئاماژه به ههمان واتای دهستهواژه کوردییه که ده کهن له زمانی عهرهبیدا (التعایش السلمی) واته پیّکهوهژیانی ئاشتیانه و له زمانی ئینگلیزیدا (peaceful existence) به ههمان شیّوه ئاماژهیه کی روونه بو

ئەگەرىـش لــه گۆشــەنىگاى مێــژووەوە ســەيرىكى پىكەوەژىانــى ئاشـــتيانە بكەيــن، ئــەوا پىويســتە وينــەى ھەرســـى بىەمــا گرينگەكــەى پەيوەندىــى بەھيــزى نيــوان مرۆڤــەكان بكيتشــين لــه لايەنــه جياوازەكانــى ئاينــى و ئابــوورى و كۆمەلايەتــى.

بۆنەكانىي سىمردان و ژنخىوازى و ھاورچيەتىي و ھاوكارىكردنىي مەكتىرى لىه كاتىي پچويسىتدا، رەنگى داوەتمەو و رچتمايىي گشىتىي ھەمبوو لايىمك بىمو ئاراسىتەيە بىووە كىه ئىمم جۆرە پەيوەندىيانىه زياتىر و بەھيزتىر بكرچىت. ئەگەر لىه روانگەي ئايىنىيىموە سەيرىخكى وردى ژيانىي كۆمەلگەي كوردسىتان بكەيىن، ئىموا بىي شىك بۆمان دەردەكسەوئ كىم بىمە دريژايىي لاپەرەكانىي مىنىۋوو، جوانتريىن نموونىهى ئازادىيى ئايىنىي و دەربرينىي ئايىنىي پىشكەش كىراوە و ھەمر بىه رەسىمنايەتىي خۆي پارىدزاوە و ھىچ ھۆكارىدك نەيتوانىيوه كارىگەرىى لەسلەر ئىمو كەشلوھەوا پىر ئازادىيىم ئايىنىيىم ھەبىيىت، بەلكىوو رۆژ بىمرۆژ بەھىزتىر بىووە و بۆنمە ئايىنىيىم جىياوازەكان زۆر بىم روونىي ويتىيان كىشىراوە.

دهبا ئیمهش له سهردهمی نویتی ئیستاماندا، به ههموو لایه کمان بیر و توانا و ههوله کانمان زوّر به به هینزی و دلسوزانه بخهینه گهر تا به همموومان بتوانین ئامانجی سهره کیی ههموو گهلی کوردستان به گهوره و بچووکهوه به سهرکرده و هاوولاتیهوه دهسته به ربکهین، ئه و یه کریزی و به ئاشتی پیکهوه ژیانه بپاریزین و سیمبول و ریچکهی ئه و پیکهوه ژیانه ی کوردستان زیاتر رووناك بکهینهوه، بهره و دوار و ژیگی پر ئازادی و ئاشتییانهی به هیزتر و پر خوشی بو همهو لایه ك.

<sup>\*</sup>قۆناغى چوارەم - بەشى دەرمانسازى

# 



ىرمىرە\*

پیویسته ههریهکهمان بیروړای جیاواز و تایبهت به خومان ههبیت، به کرمان ههبیت، بیگومان ناکری ههبیت، بهلکوو جیاوازییهکان گرنگییی ئهم ژیانهیان پیکهیتاوه، بیرکردنهوهی جیاواز دبیته مایهی خولقاندنی جورهها تیروانین و روشنگهری لهناو تاکهکاندا. بیهیتنه پیش چاوی خوتان، ئه گهر ههموومان ههمان بیرکردنهوهمان ههوایه، چون ده ژیاین و له چ ئاستیکی ژیاندا دهبووین؟!

بقیمه همر بیرکردنهوهیهکت ههبوو، همول بده دهریبریت، بمالام دهربرینهکمت بم شخوهیهکی ئاوهزمهندانمه و زانستیانه بخت، دهربرینهکمت بم همست و سوّزهوه بخت، دهربرینهکمت بم همست و سوّزهوه بخت، دهربرینهکمت بم بخیت لم بنمما و کهرهستهی بهسوود، هیچ کات نمو بیرکردنهوانمت نهخهیته ناو گوشمهیهکی داخراوهوه، بم دهربرین و گفتوگوکردن، ئاسوّی بیرکردنموه گهشتر و فراوانتر دهبخت، لهگهل نهوه شدا دهبی بزانیت نمو فکر و بوّچوونمت بو کی دهرده بری، چونکه پخویسته شخوهی بیرکردنهوهکمت لهگهل کهسی بهرامبهر نهگهر ناشگونجی بمالام جنی ریخز بخت و جنی سوودوه رگرتن بخت، نهگهر نائموا لموانه کهسی بهرامبه رکاریگهریی نیگهتی بخاته سمه بیر بیر و بوّچوونهکمت، بوّیه

چەنىدە پيويستە لىه دەربرىنى بىرى خۆت نەترسى، بىه ھەمان شىيوه پيويستە بزانىت لىه لاى كى دەرىدەبىرى.

کیّشـهی هـهره گـهوره کـه رووبـهرووی فکـر و بیرووبوّچوونـهکان، بـه تايبهتي تويّـري گهنجـان دەبيّتـهوه، ئەوەيـه زوّر جـار ئەوانـهي له ســهروو تویدری گەنجانـهوەن ناتوانـن فکـری گەنجـان قبـووڵ بکـهن، ئەمـهش جۆرینك پیکدادان دروست ده کات که بهرای من زور جار گهنجه کان تووشى حالهتىكى نائومىدى دەبنەوە، ئەمەشىيان ھەر بەراى مىن کارەساتیکه بۆ ئەم توپىژە، لە بەرامبەردا زۆر جار توپىژى گەنجان توانای وهرگرتنی رهخنهی بهرامبهرهکهی که تویتری سهروو خویانه، نابیت، هـهر بویـه ئـهم کیشـهیه بـو ههندیدک کـهس دهبیتـه هـوکاری بیّدهنگبوون و دهرنهخستنی بیرکرنهوهکانیان، به لّام ههرچییه ک بیّت و ئهگهر رەخنه و تتروانینی بەرامبەرەكەت لهگهڵ بیرووبۆچوونهكانیشتدا نهیه تـهوه، ئـهوا نابیت بریار بدهیت بیر کردنـهوهت سـنووردار بکهیت، یاخود نهیه لیت بیته ناو مهیدانی ململانیی رؤشنبیری و کرانهوهوه. مروقايه تــى هەمىشــه لــه هەوڵــى گەشەســەندن و پيشــكەوتندايه، كەسايەتىش بەردەوام بووە لە پىشىقەچوون، كەسايەتىي مرۆقلەكان لـه شــيّوهى بيركردنهوهيانــدا دەردەكهويــت، هەرچەنــده لەوانەيــه ئــهو بیرکردنهوهیه تهواو پیچهوانهی دابونهریت و کولتووری کومه لگهیه ك بيّـت، بـهلام كـي دهليّـت ئهگــهر پيچهوانــه بــوو ئــهوا بيركردنهوهكــه ههلهیه؟ نه گهر ههلهش بوو نهوا ههر پیویسته بیته مهیدانی دەربريىن و گفتۆگىزوە، بە مەرجيىك بىركردنەوەكە (رادىكالى) نەبيىت، چونکه رادیکالییهت ناهیّلیّت بیرکردنهوه واقعبینانه بیّت.

بیرمهندی فهرهنسی (رینی دیکارت) باس له بیرکردنهوه دهکات و ده کنت و ده کنت: "من بیرده کهمهوه واتا من ههم"، کهواته ههبوون (وجوود)ی مروّقه کانه به پنی بیرکردنهوه بیارکردنهوه نهبوایه، (وجوود) ی مروّقه کان به فیزیکی دهمایه وه، به لام دوور له پنشکهوتن و روشنه گهری.

<sup>\*</sup> قوناغى دووهم - بهشى ياسا

### ئافرەت، كانيـاويْك لە ســـۆز و



ئەدوە نەجمەدىن محەمەد\*

بهگشتی ئافره بوونهوه ریکی ناسک و کهسایه تیبه کی نه و و به نیان و میهره بانه، ئافره تبه به شیکی گرنگ و پیویستی کومه لگه ی مروقایه تیبه، ئافره تا دایکه، خوشکه، هاوسه ره، کچه، هاوکاره... دهست پیکی ژیان له ئافره ته وه یه، زوریه ی بواره گرنگه کانی ژیان ئافره تایدا کارایه، گهر ئافره ته نه بوایه ژیان نه ده بوو.

ئافرەت نىشتمانىكە لـه جوانى، ولاتىكە لـه مىهرەبانى، مەلبەندىكى ئىلھامـه بـۆ شـيعر، كانياويكـه لـه سـۆزى مرۆيـى، رووبارىكـه لـه خوشەويستى.

ئافرەت وەك گولْيْكى جوانى نىنو باخچەيلەك وايلە، گەر زىلە لە رادە ئاوى بدەيلىت دەرزى، گەر خزمەتىشى نەكەيلىت و كەم ئاوى بىدەى، دىسان وشك دەبىي و دەژاكىنىت، بۆيلە يەكىنىك للە بىرمەنىدان دەلىي: "ئازارى ئافرەت مەدە، گەر ويستىشلىت ئەوە بكەيلىت، گولىخى تىبگرە".

نافرهت مروّقه وه پیاو، توانا زهینی و هزرییه کانی گهر زیاتر نهبیّت له هی پیاو کهمتر نیه، جاران دهیانگوت فلانه ئیش یان بوار لهرووی جهستهیهوه بو نافرهت گونجاو نیه، یاخود نافرهت هیّزی بهسهر نهو کاره دا ناشکیّت، به لام لهم سهردهمه دا

تواناکانی ئافرهت ئهو قسه کون و کلاسیکییانهیان تیپه راندووه، ئافرهت خاوهن هیزه، خاوهن بیروکهیه، خاوهن توانای هزری و جهستهیی گهورهیه، بهلام له کومهلگهکانی وه کو کومهلگهی بینمهدا، ئهو هیز و توانایه بهس نیه، بهلکو پیویستی به پشتیوانیه، پیویستی به دهرفهت پیدان و زهمینه رهخساندنه تا بتوانیت ئهو هیزه هزری و جهستهیه بخاته گهر، کومهلگه و نهریت و کولتوور و ئایین، رولی کارایان ههیه لهوهی ئافرهتهکانیان کارا و بهرهههمدار بن.

ئازادیی کارکردن و ئازادیی بیرکردنه وه و ئازادیی راده ربین، له م کوّمه لْگانه ی ئیّمه دا ئه گهر بو پیاو یه ک جار پیّویست بن، بو ئافره ت ده یان جار زیاتر پیّویستن، ئاخر نابی کوّمه لْگهیه ک له راست خوّیه وه بریار بدات که هه موو بواره کانی ژیان له عه قلّ و هیّز و هزری نیوه ی کوّمه لْگه که ی بیّبه ش بکات، ئه ی ئه وه نیه ده گوتری: "نافره ت نیوه ی کوّمه له"، که تو ده ستبه رداری ئه و نیوه یه بوویت، واته کوّمه لُگه که ت نیم چه ئیفلیجه، کوردیش ده لی: "چه پله به یه که ده ست لی نادری" ئافره ت و پیاو ته واوکه ی که کترین و کاروانی ژیان به بی یه کیّه له م دوو

ئافرهت و پیاو، دهبی ریز له تواناکانی یه کتر و مافه کانی یه کتر بگرن، مافی هه ریه کین له م دوو ئینسانه پیشیل بکریت، واته مافی نیوه ی کومه ل پیشیل کراوه، نیوه ی کومه ل هیچ روّلیکی نابیت له پیشکه و تنی کومه لگه که و ولاته که یدا.

گهر تهماشای ژیانی ئافرهتی کورد بکهین، دهبینین ویرای ههموو ئه و لهمپهر و ئاستهنگانهی بوی دروست کراون، ویرای

### میهــرهبانی و رهنجکیشــان

ئەوەى ژیانى سەخت بووە، بەلام ھیشتا بە پیداگریى خوى توانیویەتى جیدەست و نەخشى خوى لەسەر ژیانى كۆمەلگەى كوردەوارى جى بهیلیت، جا ئیتر ئاستەنگەكان چەندە گەورە بووبن.

ئیستا دەبینین، ئافرەتى كورد لـه هەمـوو بوارەكانى ژیانـدا كاران، ئافـرەت دایكـه، هاوسـهره، قوتابیـه، كارمەنـدە، فەرمانبـهره، پاریزوره، مامۆسـتایه، پزیشـكه، دادوهره، كریـّـكاره، ئەندازیـاره، پۆلیسـه، پیشــمهرگهیه، پەرلەمانتـاره، وەزیــره، بەرپرســی بــالای حزبیـه، كادیــره، ئەفســهره، بزنسـكاره، وەرزشــوانه، هونهرمهنــده، نووســهره، میدیــاكاره... و هتــد.

سهیری میّــژووی ئافرهتــی کــورد بکــه، چهندیــن کهســایهتیی گرنگیــان تیّــدا هه لّکهوتــووه، ئــهم ئافرهتانــه هــهر یه کهیــان لــه بواریخکـدا توانیویانـه ئهسـپی خوّیـان تــاو بـدهن و ژیانــی کوّمه لّگـه پیّـش بخــهن، بــو نموونــه (مهسـتوورهی ئهرده لانــی، قهده مخیّـر، خانـزادی میـری ســوّران، حه پســه خانی نهقیـب، عادیلــه خانــم، لهیلا قاسـم، لهیـلا زانـا، شــهونم بهرزنجــی، شــوکریه رهسـول، کوردسـتان موکریانــی، دایکــی ســوّلاڤ، عایشـه شــان، مهرزیــه فهریقــی) و زوّری تــر کــه لیّـرددا دهرفـه تــن نــه نــاوی ههموویــان بهیــنــم.

خوّشبهختانه به شیك له و نافرهتانه ی ناوم هیّناون تا ئیستاش له ژیاندان و به گوروتینه وه کار و چالاکییان ههیه، نهوانه شی که کوچی دواییان کردووه، ناویان له میژووی کوردستاندا ههمیشه وه ناهستیره ی پرشنگدار دهدره و شیته وه و بهرهه مه کانیان له بهرده ستن.

ئافرەت ھيزيكى شاراوه لـ ناخيدا ھەيـ كـ دەتوانىي لـ

چەندىن كاردا سەركەوتوو بىت، ھىنىزى ئافىرەت لە دايكايەتىيەوە دەسىت پىدەكات تا ھەمبوو ئەو كارانەى دەيىكات، بۆيە ئافىرەت وەك ئاوى كانياويكى سازگارە، كە خىۆت دەسىتى پىسىت خسىتە نىدو كانياوەوە، يان كە بەردت تىن فىرى دا، ئىدى گلەيى لە يىسىبوونى مەكە!



(تابلة - نەدوە نەجمەدىن محەمەد)

<sup>\*</sup>قۆناغى يەكەم - بەشى ياسا

### ژیانی مرۆڤایەتی بەبی قـاوە



ھۆزان ئىسماعىل

شهوان بهدیار درامایه کهوه، یاخود بهدیار خویندنه وهی کتیبیکهه قاوه یه کی گهرم ده خویته وه، چیژیکی زیاتر له و بابه ته دهبینیت که سهیری ده کهیت یان ده یخوینیته وه، شهویکی به هارانه ی زوو له دهشت و ده ریت و تاگریکت کردووه ته و به بتانیه کیان شالیکت به شانندا داوه و به و تاگره قاوه یه کی بو خوت چی ده کهیت و به به کزه بای شهوه وه ده یخویته و چونه کره بای شهوه وه ده یخویته و می کنه بای شهوه وه ده یخویته و بونه گهلی جار تووشی سهرئیشه یه کی قبورس بوویت، به یه ک کووپ قباوه ته و داوات لیخ ده کات، کومه کی کومه لایه تی و ده روونیی بکهیت و به به یه و داوات لیخ ده کات، کومه کی خویست بی باس باک تهوده و به ته نیاسی له گه ل داده نیست و پیکه و رووبه روو به ده موردنی هاور چیانه و گوی خواردنه وی قاوه یه که و به دوردی به و به دوای چاره سه ریکی گونجاودا له خه مه کانی هاور پیکه و به به دوردی به و به دوای چاره سه ریکی گونجاودا ده گه دی ده گه دی ده گه دی ده گوردی ده گوردی ده گوردی ده گوردی ده گوردی ده گوردی به ده که که که دی ده گوردی دو به دولی چارده ده گوردی دو به کوردی کو

قاوه خواردنهوه تهنانهت خهریکه دهبیّته بهشیّک له کولتووری کومهلّکه جیاوازهکانی دونیا، جاران لهم کوردستانهی خومان، قاوه خواردنهوه کی ناسایی تهماشا ده کرا، واته بوون و نهبوونی قاوه له مالیّکدا وه کوو یه ک وابدوه،

به لام ئیستا دوخه که گوراوه، ئیستا زورینه ی خه لك قاوه دهخونه وه، به سهدان دوكانی فروشتنی قاوه ی وشك و جیهانی له شاره كانی كوردستاندا هه ن، ته نانه ت که م شهقام و بازاری شار و شاروچکه كانی كوردستان هه ن، قاوه خانه یان لی نه بی نهمه ی ده یلیم نزیکه ی بی هه موو و لاتان و شاره كانی دونیا راستن، جا بیهیننه پیش چاوتان، ئه گه د قاوه نه مینیت، چی روو ده دات؟

بهپنی ئمه و تویژینهوه یمه ههممو و مروّقایه تمی لمه سمالیّکدا ٤٠٠ ملیار کموپ قاوه دهخوّنه وه، بو نموونه هم و فهرمانبه ریّکی تاسایی تهمریکی کمه روّرانمه لمه توفیسی خوّیدا کار ده کات، سمالانه یمه هموار کمووپ قاوه دهخواتمه وه.

قاوه ویسرای شهوه کسه ناسستی بهرههمهینانسی مسروف زیساد ده کات، سوودیکی یه کجار گهوره و زوری نابوورییشی ههیه، واته کارکردن له قاوه دا قازانجیکی زوری ههیه، ههمان تویژینه وه روونی ده کاتهوه که قهباره ی بازرگانیسی قاوه لهسهر ناسستی ههموو جیهان به ۱۲۰ ملیار دولار دیشه قهبلاندن، نه گهر بو نموونه له جیهاندا قاوه نهمینیست ۲۰ ملیون که س کاری خویان لهدهست دهدهن، چونکه کاره کانیان پیوهنده به قاوه وه مه دار که حاله تی نهمانی قاوه دا، نابووریسی زیاتسر له ۷۰ دهوله له جیهاندا زیانی گهوره ی پیده کهویست، چونکه شهو ولاتانه سواری بهرههمهینانی قاوه دا کار ده کهن، دیار تریین شهو ولاتانه بهرازیله که سینیه کی بهرههمی ههموو قاوه یو بهرازیل سالانه ۵۰ بهرههما ولاتیکی و که نیوه به بهرازیل سالانه ۵۰ ملیار دولاره. ههروهها ولاتیکی وه کوو بوروندی که نیوه ی تهواوی ههنارده ی بریتیپه له بهرههمی قاوه، شهو جوره ولاتانه نیوه زیانیکی ههنارده ی بریتیپه له بهرههمی قاوه، شهو جوره ولاتانه نیوه زیانیکی یه کجار زوریان پی ده که ویت له بهرههمی قاوه، شهو جوره ولاتانه نیزیکی

بؤیه نه گهر پیت وابی، شیمانه یان نه گهری نهمانی قاوه به یه کجاری له جیهاندا، نه گهریکی دوور و خهیالی بیت، نهوه به هه له دا چوویت، چونکه نهو دیارده ژینگهییه مه ترسیدارهی که به عهره بی پیتی ده لیتن (الاحتباس الحراری) واته زیاد بوونی پلهی گهرمیی سهر رووی زوی و زیاد بوونی گازی دووه م نوکسیدی کاربون و گازی میتان له ههوادا، نه و دیارده یه سال به سال کاریگهریی زور خرابی هه یه له سهر بری به رهه می قاوه و به رده وام بیستانه کانی قاوه له ناو ده بات. که واته ژیان بی قاوه، زیانی گهوره یه دوادا دی بو مروفایه تی...

<sup>\*</sup>قۆناغى يەكەم - بەشى بەريۆەبردنى كار



# ھەسىتى شەشەم



ھەلويست جەميل\*

هــهر لهگــهل دەســتپیکردنی قوناغــی ســهرەتایی خویتدنــدا، ماموّسـتاکانمان فیریـان کردیـن مـروّڤ پینـج ههسـتی ههیـه، بهلام دواتـر ههموومـان زانیمـان کـه ههسـتی شهشـهمیش بوونـی ههیـه، ههسـت intuition پیناسـهکهی بریتییـه لـه توانـای زانینـی شـتیك بـه خیرایـی و بــی بیرکردنـهوه.

(conscious resoning) ههست خیراترین وه لامه که له چرکهی یه که میشکدا دیت، به لام ثایا ده توانین له ههموو کاتیکدا پشت به ههست ببه ستین؟

زانای ئەلمانیی وەرگىری خەلاتى نۆبىل (daniel kahelman) ئاماژە بەوە دەكات كە ھەر مىشكىك دوو سىستەمى ھەيە ئاماژە بەوە دەكات كە ھەر مىشكىك دوو سىستەمى ھەيە 2 system&l system دانەيەكيان لەوەى تريان باشترە، بەپىتى تايبەتمەندىي مرۆۋەكە لە كاتە ئاساييەكاندا كارى خىزى دەكات و پىشىبىنىيەكانى لەمەداى كورت زۆر باشە.



همرچی سیستهم 2 پهیوهندیی به لوژیك و زانینی دریژخایهن long term همیه، له گه له به بـ ق ئـه وهی بزانـی میّشـکتان لـه کام سیستهم باشتره، سیستهم زورینهی یه بار لایهنگری ده کات، بة نموونه له تویژینهوهیه کدا زاناکان وشهی so\_p نووسی به به شداربووه کانیان گوت بۆشاییه که پر بکه نهوه، ئهوانهی برسییان بوو به soup پریان کردبووهوه که دهکاته سووپ (شوّربا) بهلام ئـهو كهسانهى كـه شـتێكيان پهيوهسـت بـه شووشــتن بينيبـوو به ѕоар پریان کردبووهوه که دهکاته سابوون. بۆیه لهوهوه بۆمان دەردەكەويىت كە سىسىتەم 1 فىللېازە، لە توپۇينەوەيەكى تر لەسـەر كارىگەرىـى ئـەم دوو سىسـتەمە لـه زانكـۆى preston لەسـەر 40 قوتابى تاقىكراپـەوە و پرسـيارىكى زەحمەتىـان ھىتايەوە که پیّویستیی به کارپیّکردنی سیستهم 2 همبووه، به لام بوّ نيوهي قوتابييه کان پرسياره کهيان به خهتيکي جوان نووسي و بة نيوه كهى ديكه به خهتيكي ناشرين. بؤيان دهركهوت كه لـه حالهتـی خهتـه جوانهکـه تـهنها %10 قوتابیـان وهلامهکهیـان زاني، له كاتيكدا له خهته ناشرينهكهدا %65 قوتابيان وهلاميان داوہ تــهوه، وهك ئــهوهى بليّـى خهتـى ناشـرين سيسـتهم 2 بهئــاگا دەھىنىتەوە.

<sup>\*</sup> قوناغی سیّیهم - بهشی پزیشکی ددان

## وەرزى دابىسىران



گوڭستان عەبدولكەرىم

له وهرزی دابراندا
لهودیو سنووره دهستکردهکانهوه
لهگهل چهکهکهت ریک کهوتی
هاوتهریبی شهر دهستت تیکهل کرد و
منیش بیرهورییهکانم به سهختی
له رۆژژمیرهکه سرپیهوه
سر و سهرخوش
خهزان کهوت بهسهر دووریی ئازیزا
هیشتا نوبهرهی ههنارمان نهکرد
ریت کهوته هیلی سووری وهرزه
بینیشانهکان
منیش
بهدهم گوتنهوهی "کولنیشان
کولنیشان هوه

دووبارهى دەكەمەوە





ههرچهند ناروانیت بۆ چاوهروانیم بهلام ناشکینم «عههد و پهیمان» ئەميْستاكە ژنيْكم وه ك خهزانى فرووغ «له سهرهتای وهرزیکی سارد»دا دەنگۆر له ومرزهکان و رۆژهکان روو وەردەگيرٍم و وەرزتر لە ھەمىشە پێموایه شهممه دێت و لەگەل پۆلى پەپوولەكان نايەيتەوە يەكشەممە دينت و لەكەل پۆلى يهيوولهكان نايهيتهوه دووشەممە لەگەل پۆلى پەپوولەكان نايەيتەوە سيشهممه لهگهڻ پۆلى پهپوولهكان نايەيتەوە چوارشەممە لەگەل پۆلى پەپوولەكان نايەيتەوە يينجشهممه دينت و لەگەل پۆلى پەپوولەكان نايەيتەوە هەينيەكانيش بە وەرزى نويت دەسپيرم

\* \* \*

### ئەو رينى نەدا

ئهو رینی نهدا
هاوشیوهی ریبواریک
به ریزهوهکاندا یهک بگرینهوه و
به ئهنقهست شان له شانم بدهی
پاشان بهدهم داوای لیبووردنهوه
ورد بیتهوه له رهنگی چاوم
ئهو وای نههینا
له دهرفهتی ئالوزی ترافیکلایتهکانا
هاوشیوهی کچیکی گولفروش
بیشت پی بگرم و
به بیانووی روژیک

لای ئهو دوور نهبوو
مائمان دوو مائی بهین بیت
تا بهینابهین به بیانووی قاپینك دوّكوئیو
سفرهی دلم لهبهردهم خوشكهكهتا
بهرهكهت بوّ گیانم بگهرینمهوه
یان ههر نهبی
له دایکتهوه
فیری چنینی ریزینك ملپیچ و تهون ببم
له ئهزهلهوه وا هینای و هاتم
وا بردی و روّیشتی
نازانم تاوانی ئهو بوو یا زهوی





محەمەد سولتان عەبدولا\*

ئایا زموی بهقهد ئاسمان فراوانه؟ یا خهیالی منه ئهمشهو..؟

ئایا «جوانی» ههر خوّی جوانه؟ یا چاوهکزهی منه ئهمشهو؟

«جوانیی چاکبوونی راستگۆیی» رۆحه بۆ زاری شیرین دایم پرجۆشه

خوّم نازانم راستی کیّیه.. ویّنه و خهیالیش کامهیان ریّیه؟

دوو سهده و سال سال پر له روانین پهنجه و پینووسیش به ههردهم روّنین

ئەمما كە ون بوو ئەستىرەى «جوانى» ئاوابوو دواى ئەو ھيوا و ئارامى

ئاسۆی تەمەنیش كەوتە كورتھیّنان سیمای ئازادیش وا بەرەو زیندان

ههستی خیّر و بیّر گومانی تیّ کهوت بۆیه ژیانیش پر ژانیی تیّ کهوت

ههر وا نامیّنی رِهقی و بهدگومان عهقل گوی دهگری بو ههستی دلان

هەرچەند دواكەوى قەرارى عەقلْ ھەر دى و كەچ ئەبى بۆ فەرمانى دلْ

> به کراوهیی تُهمجاره و کوّتا ههر کوّلنهدانه تا دمبنه یهکتا

\* قوناغی چوارهم - بهشی دهرمانسازی

# بەھـــەشتى مـــن



نووسینی: نهوهی مهم

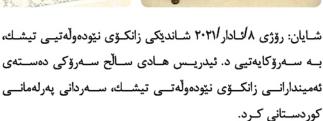
هەبوونت خەمىكە نهبوونت سهد خهم پايزيك لەگەل تۆ قوربانی سهد بههاری بیتویی دهکهم بههاريك به من چي! که تۆ ليم دوور بى خويّندني چۆلەكە و كەو بە من چي! که دهنگی تۆ نهبیستم نيرگز به من چي كە بۆنى تۆ نەكەم گوٽم نهك تهنيا بههار بەھەشتىشم ناوى بى تۆ چونکه بهههشتی من باوهشیکته، نیگایهکته، ماچیکته...

## 



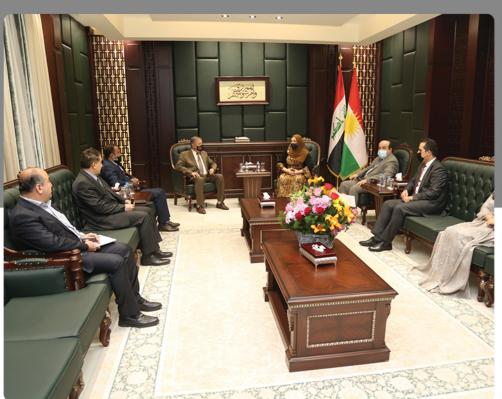






شانده کهی زانکوی نیوده و له تیسی تیشی جگه له سهروکی دهسته ی نهمیندارانی زانکو، له ههریه که له د. عهبدولسهمه د سهروکی زانکو و د. محهمه نیزدهمیر جیگری سهروکی زانکو بو کاروباری نه کادیمی پیک هاتبوه، له گهل ههریه ک له د. ریواز فایه سهروکی پهرلهمان و مونا قاوه چی سکرتیری پهرلهمان کو مونا کو بهونه وه.

شانده کهی زانکو پیروزبایی المی مارس روژی جیهانیی ئافره تانی له د. ریواز و خاتو قاوه چی و تهواوی ئافره تانی دیکه ی پهرلهمان کرد. هه ریه سالاح پیروزبایی خوی به سهروکی پهرلهمانی کوردستان و همو و ئهندامانی ئافره تا به پهرلهمانی کوردستان راگهیاند،



ئەوەشى گوردسىتاندا ئافرەتسان كۆمەلگىمى كوردسىتاندا ئافرەتسان رۆل و بەرپرسسايەتىيى زۆر گەورەيسان لىم ھەمسوو بوارەكانسدا لىم ئەسستۇدايە.

ســهروّکی دهســتهی ئهمیندارانــی زانکــوّی نیّودهولهتــی تیشــك روونــی کـردهوه، ژنانــی کوردســتان وه کپــاوان روّلْـی بالایــان لــه گهشــهپیّدانی خویّندنــی بــالا لــه ههریّمــی کوردســتاندا ههیــه، بــه گوتــهی ئــهو، ئهمــروّ لهنیّــو ئافرهتانــی کوردســتاندا زوّر ماموّســتای بههـرهدار و کارامـه هــهن کــه لهنیّــو زانکـوّدا خزمــهت بــه نهوه کانــی ئایینــده ده کــهن و لــه پیگهیاندنیانــدا بهشـدار دهبـن. شــاندی زانکــوّ بــه بوّنــهی ههشــتی مارســهوه چهپکیـّــك گولّــی شــاندی زانکــوّ بــه بوّنــهی ههشــتی مارســهوه چهپکیـّــك گولّــی پیشــکهش بــه خاتــوو ریــواز فایــهق ســهروّکی پهرلهمانــی کوردســـتان و مونــا قاوه چــی ســکرتیّری پهرلهمـان کــرد. سـهروّك و سـکرتیّری پهرلهمـان کــرد. سـهروّك و سـکرتیّری پهرلهمـان بـوّ ئـهو ســهروّك و سـکرتیّری پهرلهمـان سـتایش و دهستخوّشــیان بـوّ ئـهو ســهردانه دهربــری.



## 

شایان: عهمادهی قوتابیان له زانکوّی نیّودهولهتیی تیشك به ناههنگیّک یادی ۸ی مارس روّژی جیهانیی ئافرهتانی کردهوه. ناههنگی ههشتی مارس له بهردهم تهلاری سهرهکیی زانکوّ به خویّندنهوهی چهند پارچه شیعریك لهلایهن دکتوّر مستهفا زهنگنه دهستی پی کرد، پاشان برگهکانی دیکهی ئاههنگهکه له هوّلی بوّنهکانی زانکوّدا بهریّوه چوو.

هــهر بهوبونهیــهوه لــه پانیّله کــهدا د. ئیدریــس هــادی ســالّح ســهروّکی دهســتهی ئهمیندارانــی زانکــوّ، وتــهی پانیّله کــهی پیشـکهش کـرد، تیّیـدا روّشـنایی خسـته سـهر ئهمـروّ و دویتیّی ئافرهتـان چ لـه کوردسـتان و چ لـه جیهانـدا. پاشـان گفتوگویه کـی کـراوه دهسـتی پــیّ کـرد، بهمیوانــداری هــهر یــهك لــه بهریّـزان ئهحمــهد کانــی بهرپرســی لقــی دووی پارتــی دیموکراتــی ئهحمــهد کانــی بهرپرســی لقــی دووی پارتــی دیموکراتــی کوردسـتان و دکتـوّر قیـان سـلیّمان سـکرتیّری یه کیّتیــی ئافره تانـی

کوردستان، هـهر یهکـهو بـه کورتهباسـیّك بهشـداریی گفتوگوّکهیـان کـرد بـه گفتوگوّیهکـی گهرموگـوړ لـه لایــهن فهرمانبـهران و قوتابیانـی زانکـوّوه پانیّلهکـه توانیـی ئامانجـی خـوّی بپیّکیّت. لـهو گفتوگوّیـهدا ههمهجـوّر بیـروړا خرانـه روو، تیّکـرا کـوّك بـوون لهسـهر ئـهوهی گوّرانـی ئهریّنـی لـه دوّخـی ئافرهتانـی کوردسـتان بـهدی هاتـووه، لهپـال ئهوهشـدا هیشـتا زوّر کیشـهی کوّمهلایهتـی هـهـن پیّویسـتیبان بـه چارهسـهری بنهرهتـی ههیـه.

دوایین برگهی پانیّلهکه پارچهیه موزیك بوو که له لایهن ئیدریس سالح قوتابیی بهشی زمانی ئینگلیزییهوه پیشکهش کرا، پاشان ویدرای پیروزبایی چهپکهگول له لایهن بهریّز د. ئیدریس هادی و بهریّز ئهحمه کانی و دکتور قیان سلیّمانهوه پیشکهش به خانمه فهرمانبهرانه کران که ئاماده ی ئاههنگ و ریّورهسمه که بوون.







### له بەشى ياسا سىمىنارىك لەبارەي كىشەي گەنجانەوە

شایان: رۆژی ٤ی فبرایه ر ۲۰۲۱ کارو کاوه مهحموود قوتابیی قوناغی یه کهم له به شی یاسا له زانکوی نیودهوله تییی تیشه سیمیناریکی به ناونیشانی «گهنجانی کورد لهنیو کومهلگهی کورددا» پیشکهش

سهرهتای سیمیناره که قیدیـ و فیلمیّک لهباره ی شالاوی رژیمی جینوسایدی ئهنفال نماییـش کرا. ئهو شالاوه ی رژیمی سهدام له سالی ۱۹۸۸دا به ههشت قوناغ در به گهلی کورد له باشووری کوردستاندا پیاده ی کرد، نزیکه ی ۵ ههزار گونـد و دهیان شاری کوردستان تیک دران و نزیکـه ی چاره کـه ملیونیّک کهسـی سـقیل لـه لایـهن نزیکـه ی چاره کـه ملیونیّک کهسـی سـقیل لـه لایـهن هیّـزی سـهربازیی رژیمـی سـهدامهوه دهسـگیر کـران و دواتـر لهنیّـو گـوری بـه کومهلّـدا زیندهبهچـال کـران. دوای ئـهوه کارو کاوه قسـه ی لهباره ی کومهلّیک گرفتـی ئـهم سـهردهمه ی لاوانـی کوردسـتانهوه کـرد، لـهم رووهوه داتـا و ئامـاری لهباره ی ریّـره ی تـه لاق و ریّـره ی گهنجانـی داتـا و ئامـاری لهباره ی ریّـره ی تـه لاق و ریّـره ی گهنجانـی بیـکار لـه سـالانی نیـوان ۲۰۱۲-۲۰۱۳ خسـته روو.

بـــق دەوللەمەندكردنـــى ســـيمينارەكە، ميوانـــان خرانــه بـــهردەم گفتوگۆيەكـــى كــراوه، تێيــدا پرســـيار كــرا و داواى ديــارى كردنــى چارەســهر بــق هــهر گرفتێــك لــه قســهكهرانى ســـيمينارەكە كــرا.

ل م کوتایی سیمیناره که شدا دکتور حوسین بالیسانی سیمروکی به شی یاسا ل و زانکوی نیوده و له تیی تیشه های تیشه سوپاسی کارو کاوه خویندکاری به شه که که کارد، خویندکارانی دیک می به شه که شی هان دا بو پیشکه شکردنی چالاکی بینه پیش.







At the same of the





شایان: رۆژی ۳ی مارس ۲۰۲۱ راهینهرانی سکولاس، ههر یه که له د. ماریو دیل فیرمی به پیوه به ری وهرزش له سکولاس و مانویل دین اماموستای نیودهوله تی له سکولاس، له هولی سیمیناری زانکوی نیودهوله تیلی تیشک (TIU) له تهلاری فیرکردن، وورک شوپیکیان به پیکوه برد.

ئامانــج لــه کردنــهوهی وۆرك شــۆپهکهی راهێنهرانــی ســکۆلاس پێشکهشــکردنی زانیاریــی ورد بــوو لهبــارهی ئــهرك و چالاکیــی سکۆلاســهوه.

ئهم چالاكىيى بە وتەپەكى بەخىرھىنان لە لايەن د. ئەحمەد ئۆزتاش بەرىۋەبەرى پەيوەندىلى نىۋدەوللەتلى لە زانكۆ دەسىتى پىخ كىرد، پاشان وتارى كردنەوەى وۆرك شۆپەكەى پىشكەش كىرد.

ل د دووهمین دانیشتندا، مانویل دیزا بابهته که د. ماریوی سهره تا به زمانی ئینگلیزی بو به شداران چر کردهوه، پاشان داوای لی کردن بیر له ناوه پرکی بکهنه و و پرسیار بکهن. دواتر له برگهی دووهمی و ورك شوپه کهیدا د کتور ماریو دریده ی به بابهته کهی دا لهباره ی چالاکیی سیخ لاس بو هاندانی گهنجان به ئامانجی دروستکردنی رایه لی پهیوهندی له گهان خه له سهرانسهری جیهاندا.

ل ه هدردوو به شدی و قرك شوپه که دا ۲۲ خویند کار (۱۱ کور و ۱۰ کسی ۱۰ کسی) و کومه لین فهرمانیدی زانکو به شدار بوون. تیمی سکولاس خوشحال بوون که به شدارانی و ورك شوپه که چالاکانه پرسیاریان ده کرد و بیر و بوچوونی خویان ده خسته روو، به لینیشیان دا به دهم خواستی قوتابیانی زانکوی نیوده و له تیشکه ش تیشکه و بین و له داها تووشد ا چالاکیی دیکه یان پیشکه ش بکه ن.

### يارىيەكى دۆسـتانە لە پێشـوازيى پاپاي ڤاتيكاندا

شایان: به بۆنهی سهردانی قهداسهتی پاپا فرانسیس پاپای قاتیکان بو ههریخمی کوردستان، رۆژی ۴ انادار ۲۰۲۱ یارییه کی دۆستانهی تۆپی پی به هاوکاریی دهزگای سکۆلاس له قاتیکان، له یاریگای زانکو نیودهولهتیی تیشک (TIU) بهریدوه چوو. ئسهم یارییه دۆستانهیه به ئامادهبوونی د. ماریو دیل فیرم بهریوهبهری وهرزش له سکۆلاس (Scholas) و مانویل دیزا ماموستای نیودهولهتی له دهزگاکه، بهریدوه چوو.

یاریزانانی تیپه که له قوتابیانی زانکو که که سهر به ههمه جور ئایین و نه ته ون بید ههمه جور ئایین و نه نه ون بید و نه نامانجی یارییه که شهر کردنی گیانی ته بایی و برایه تی بوو له نیو ژینگه ی زانکو و خوی تند کارانیدا.

بسەر لسە دەسستپیکردنی یارییهکسه، ئاهەنگسی دەسستپیکردنی چالاکییهکسه بسه چاندنسی دارزەیتوونیسك بسه سەرپەرشستیی بەریخنز د. ئیدریسس هسادی سسالج سسەرۆکی زانکسۆ، لەنیسو زانکسۆ نیودەولهتیسی تیشسکدا راگهیانسدرا، چاندنسی داری زەیتسوون وەك هیرسای ئاشستی و پیکهوهژیسان.

ل م ناههنگی چاندنی دارزهیتوونه که دا، جگه له شاندی سکوّلاس، ههر یه ک له دکتوّر ئه حمه د نوّزتاش به پوهومه دی پهیوهندیی نیّودهولّه تسی له زانکوّی تیشک و فهرمانبهران و قوتابیانی زانکوّکه شه به شدار بوون.

شیاوی گوتنیه، ههریسه الله د. ئیدریسس سیهرو کی زانکوی نیوده و لاس، وتهیه کیان نیوده و له تیست و د. ماریو له ده رگای سیکولاس، وتهیه کیان پیشکه شکرد، تیسدا ناماژه بیان بیه گرنگیسی تهبایسی و پیکهوه ژیانسی ناشتیبانه ی نیسوان گهل و نهته وهکان کرد، ههروه ها باسی دارزه یتوونیان کرد وه انیشانه ی ناشتی لهسه رئاستی جیهان، ههروه ها هیمای پیت و بهره کهت و هات و تهندروستی و به خست و نارامسی و سیه رکهوتن و چهندیسن چهمکسی دیکهی نام پیشیان.

لای خوّشییهوه دکتــوّر ئوّزتــاش لــه وتهیهکــی کورتــدا گوتــی: «تیپـی سـکوّلاس تابلوّیهکـی یـادگاری لـه ڤاتیکانــهوه بـوّ ئــهم داره دههیّنیّــت، وهك یــادی ئــهو روّژه و ســهردانهکهی قهداســهتی پاپــا فرهنســیس بــوّ ههولیّــر.»











مجلة فصلية علمية عامة، تصدرها جامعة تيشك الدولية - اربيل





مستشار المجلة: د. مصطفى زنگنه رئيسة التحرير: هيرو إسماعيل عارف صاحب الامتياز: د. ادريس هادي





الزملاء المتعاونون:

اماني تحسين د. ميلاف موسى ئالاء سلام بيار عماد كاروان طلعت شيماء جليل هوراز حميد

تصميم: أحمد نورالدين

التدقيق اللغوي: طارق كاريزي



العنوان: جامعة تيشك الدولية - اربيل

Email:hero.ismael@tiu.edu.iq Mob: 0750 277 57 57

## التحكيم التجاري الدولي في القانون العراقي واقليم كوردستان العراق



أ.م.د عبدالباسط كريم مولود\*

يفضل التجار في عصرنا الحالي الاتفاق على احالة منازعاتهم الى محكمة مع تعيين المكان الملائم لاجراء التحكيم والقواعد الواجب تطبيقها، فيتقون التقاضي العادي، يضاف الى ذلك ان التحكيم يقوم على فلسفة تناسب الطابع العملي للتجارة، ومن الملاحظ في مجال التجارة الدولية انه قلما يخلو عقد من شروط على التحكيم. وجاءت منظمات دولية عديدة وفي مقدمتها غرفة التجارة الدولية لتضع في خدمة التجارة والشركات التجارية انظمة للتحكيم وجهات للاشراف عليه، كما ابرمت جملة اتفاقيات دولية لتوحيد قواعده، حتى صار التحكيم التجاري الدولي الاجباري والاختياري من مظاهر الفكر القانوني الحديث، واداة لتنشيط التجارة الدولية.

وللبحث عن هذا الموضوع في التشريعات العراقية واقليم كوردستان ، يتطلب بيان القواعد القانونية ذات العلاقة بهذا الموضوع وعلى الشكل الاتي:

### اولا - النظام القانوني العام للتحكيم في العراق:

اجاز المشرع العراقي التحكيم الوطني في قانون المرافعات المدنية رقم (٨٣) لسنة ١٩٦٩ المعدل وفي المادة (٢٥١)منه، اللجوء الى التحكيم في المنازعات المتعلقة بتنفيذ عقد معين في اطار التحكيم الوطني وليس الدولي. وفي نفس الاتجاه تناولت (الشروط العامة لمقاولات اعمال الهندسة المدنية العراقية) وفي المادة (١٩)، منها امكانية تسوية النزاع بواسطة التحكيم الوطني، واما بالنسبة للاحكام الصادرة عن المحاكم الاجنبية علينا ان نرجع الى القانون الصادر بهذا الشأن رقم



(٣٠) لسنة (١٩٢٨) ويشمل هذا القانون تنفيذ الاحكام القضائية في العراق وليست الاحكام الصادرة عن التحكيم التجاري الدولي.

وفي ما يخص القانون المدني العراقي باعتباره شريعة عامة للعلاقات التعاقدية وبدلالة المادة (٢٥) من القانون المدني العراقي التي تقضى بانه تسري على الالتزامات التعاقدية قانون الدولة التي يوجد فيها الموطن المشترك للمتعاقدين اذا اتحدا موطنا، فاذا اختلفا يسري قانون الدولة التي يتم فيها العقد، هذا ما لم يتفق المتعاقدان او يتبين من الظروف ان قانونا اخر يراد تطبيقه. ويستمد الاتفاق المشار اليه اعلاه قوته من قاعدة الاسناد الوطنية التي تخول هذا الحق، ويتجنب المشرع عادة سرد التفصيلات التي تحد من سلطان الادارة ويترك للمتعاقدين حرية اختيار القانون الذي يحكم العقد من حيث الاجراءات اذا كانت في العلاقة العقدية عنصر اجنبي. حيث اصبح معروفا التوقيع على عقود معيارية تتضمن شرط التحكيم التجاري الدولي باعتباره شرطا تقليديا ومن ذلك ما جاء في المادة (٢٩٥) من القانون التجاري العراقي رقم (٣٠) لسنة ١٩٨٤ بشان البيوع الدولية حيث تقضي لطرفي العقد ان يتفقا على احكام غيرها اذا اقتضت ذلك ظروفها الخاصة او متطلبات التعامل الدولي، سواء ما تعلق منها بالقانون واجب التطبيق او المحكمة المختصة في النظر بالنزاع، واجازت المادة ٢٩٧ من القانون نفسـه للمتعاقديـن فيمـا يتعلـق بالشـروط التفصيليـة للبيـع ان يحيلا الى احد عقود البيع النموذجية والذي يتضمن شروط

التحكيم التجاري الدولي في اغلب الاحوال.

بناء على ما تقدم وما استنتجناه من ثنايا قواعد قانونية مبعثرة في قوانين عديدة يمكن القول بامكانية اللجوء الى التحكيم التجاري الدولي، لأنه خاضع في الاصل لمبدأ سلطان الارادة وبامكان النص عليه في عقد الاستثمار.

### ثانيا - النظام القانوني الخاص بصدد التحكيم في العراق:

بعد سقوط النظام في العراق في عام (٢٠٠٣) وبموجب الدستور الطوير العراقي الجديد الصادر في عام (٢٠٠٥) جعل الدستور (تطوير الاقتصاد الوطني وتشجيع الاستثمار) من المبادئ الدستورية الواجب الالتزام بها من قبل الدولة، وفي هذا السياق اجاز المشرع في قانون الاستثمار رقم (١٣) لسنة ٢٠٠٦ امكانية اللجوء الى التحكيم التجاري الدولي حيث اشارت المادة (٢٧) المعدلة بالقانون رقم (٥٠) لسنة ٢٠١٥ على انه (اولا - تخضع المنازعات الناشئة عن تطبيق هذا القانون الى القانون العراقي وولاية القضاء العراقي ويجوز الاتفاق مع المستثمر على اللجوء الى التحكيم التجاري — الوطني او الدولي — وفق اتفاق يبرم بين الطرفين يحدد بموجبه اجراءات التحكيم و جهته والقانون الواجب التطبيق).

كما اجاز المشرع نفسه ايضا اللجوء الى التحكيم التجاري الدولي في تعليمات تنفيذ العقود الحكومية رقم (١) لسنة (٢٠٠٨) وتعديلاته حيث اشارت المادة (١١) الفقرة اولا البند (د) على انه ( لجهة التعاقد اختيار التحكيم الدولي لفض المنازعات على ان ينص ذلك في العقد وعندما يكون احد طرفي العقد اجنبيا مع الاخذ بنظر الاعتبار الالية الاجرائية المتفق عليها في العقد عند تنفيذ هذه الطريقة وان يتم اختيار احدى الهيئات التحكيمة الدولية المعتمدة لحسم النزاع).

وفي اقليم كوردستان — العراق نصت المادة (١٧) من قانون الاستثمار في اقليم كوردستان لسنة (٢٠٠٦) على انه (تحل المنازعات الاستثمارية وفق العقد المبرم بين الطرفين وعند عدم وجود فقرة فيه بهذا النص تحل بطريقة ودية وبتراضي الطرفين وفي حالة الحل الودي يجوز للطرفين اللجوء الى التحكيم المبينة احكامه في القوانين المرعية في الاقليم او وفقا لاحكام تسوية المنازعات الواردة في اي من الاتفاقيات الدولية او الثنائية التي يكون العراق طرفا فيها).

عليه يمكن القول بان المشرعين العراقي والكوردستاني الجازا وبصورة صريحة في قانون الاستثمار في العراق واقليم



كوردستان بامكانية اللجوء الى التحكيم التجاري الدولي. وعن الاتفاقيات الدولية بهذا الخصوص انضم العراق لبروتوكول جنيف بشأن التحكيم التجاري الدولي لعام ١٩٢٣ والذي يعترف بموجبه بمشروعية شرط التحكيم في عقد تجاري دولي، ووردت التسمية لهذا البروتوكول ضمن التشريعات العراقية على انه (بروتوكول في صور التحكيم) وان هذا البروتوكول كان لا يسمح بتنفيذ قرارات التحكيم في العراق مالم تكن صادرة فيه.

وصدر بعد ذلك اتفاقية نيويورك في عام ١٩٥٨ والخاصة بالاعتراف وتنفيذ التحكيم الاجنبية عن المنازعات التجارية والاستثمارية، ولم ينضم العراق اليها لحد الان بالرغم انها تعد اهم المواثيق الدولية المعترف بها من قبل (١٥٧) دولة لغاية ٢٠١٧ ومن بينها (١٥) دولة عربية.

وبسبب النشاط الاستثماري للشركات الاجنبية في العراق بعد عام (٢٠٠٣) انضم وصادق العراق على اتفاقية تسوية نزاعات الاستثمار بين دول ومواطني الدول الاخرى وهي اتفاقية واسنطن لعام ١٩٦٥ من خلال القانون رقم (١٤) لسنة ٢٠١٢. تأسيسا على ما تقدم ولعدم وجود تشريع مستقل وخاص بالتحكيم التجاري العراقي بات ضروريا ان يصدر هذا التشريع للحاجة الماسة اليه في حسم النزاعات الاستثمارية والتجارية مما يشجع ذلك على المزيد من المحفزات للشركات الاجنبية للاستثمار في العراق بسبب آليات واجراءات التحكيم التجاري الدولي والتي تكون اسهل بكثير من اجراءات التقاضي العادي.

#### Abdulbasit kareem@tiu.edu.iq

\*قسم القانون - جامعة تيشك الدولية - اربيل

## محصلة ثقـــافة تعــايش رفيــعة



رهم على^

في خضم اوار لهيب السنين الملتهبة الماضية التي اجتاحت الشرق الاوسط وعموم منطقتنا حيث اكتوى بنار لهيبها كافة اطياف النسيج الاثني للمنطقة، وسط العنف الدموي المذهبي والديني المتفاقم، فإن اقليم كوردستان مع انه عاش في دوامة من المشكلات والازمات السياسية والاقتصادية والمالية والمعوقات التي اعترضت مسيرته، قد تحول الى الملاذ الآمن ليس للمسيحيين فقط بل لجميع الاطياف الدينية والقومية والمذهبية من دون استثناء.



الدبلوماسية او هي مساع تبغي مدارات المصالح السياسية والاقتصادية لاقليم كوردستان او مصالح احزاب وقوى سياسية وحكومية او مراعاة لمنزلة احد القادة، بل انه نتاج ثقافة ذات جذور عميقة تعود الى آلاف السنين قبل الآن. انها ليست وليدة الحاضر بل هي تحصيل حاصل ثقافة راسخة الاركان.

هذه الثقافة الرفيعة هي ثقافة اصيلة متأصلة في ارض الآريين واقوام زاكروس العريقة، انها ثقافة السلام وحب البيئة وسيادة القيم الانسانية والتسامح والجنوح للسلم دون سفك الدماء، ثقافة احترام الرب الخالق وكذلك الارض والماء والهواء والنار وكل الكائنات، ثقافة التودد الى جميع عناصر ومكونات الحياة الانسانية والنباتات والكائنات قاطبة، ثقافة الفكر الحسن والكلام الحسن والفعل الحسن، ثقافة



قبائل جبال زاكروس وسفوحها وبلاد ما بين النهرين، هولاء الذين بنوا الحضارات المتتالية طوال التاريخ، انها الثقافة الاصيلة لأجداد الكورد والكوردستانيين.

هذه الثقافة الانسانية هي كشجرة بلوط معمرة ذات جذع عريض ومتين، قد تضررت هنا وهناك ولمرات عدة خلال آلاف السنين الماضية من تاريخ هذه الجغرافية بسبب غزوات الجيوش القادمة من خارجها، وايضا بسبب وحشية مقاتلي هذه الجيوش الغازية، نعم هذه الثقافة قد اصيبت بخدوش وجروح بفعل الغزاة القادمين من اصقاع بعيدة مخترقين جغرافية كوردستان، سالت منها الدماء وتعرضت



بعض اغصانها للتيبس، واحيانا نرى تعرض هذه الشجرة المعمرة الى صواعق احرقت بعض اغصانها، لكن جذور هذه الشجرة لن تجف ولن تغادر الحياة ابدا وستكون مصدر الخضرة والحياة الدائمة.

أي دين، اي مذهب او معتقد ساد وانتشر فوق ارض كوردستان، وقع ايجابيا تحت تأثير هذه الثقافة الاصيلة والرفيعة، وبذلك سلك سكان كوردستان دروب الاعتدال واتبعوا المعتقدات الدينية الاكثر وسطية واعتدالا وطهارة، لذلك فان التطرف الديني لا فرصة لديه للظهور والبروز في هذه الارض، عليه فان اي رجل دين او أي داعية

ديني، واي تنظيم سياسي ديني، ان كان ينتمي لأي دين او مذهب، عندما يسعى للدعوة بتطرف في كوردستان، ام انهم حاولوا الترويج للتطرف الديني او المذهبي، نجد مثل هذه المبادرات لا تبرح حتى تذوب كتمثال ثلجي



في ظهيرة شمس تموز وتحت تأثير رسوخ ثقافة التسامح الاصيلة في كوردستان، ليتحول هذا التطرف في النهاية الى بخار يتصاعد متماهيا وسط الاثير.

يوم ٧ من اذار مارس عندما جرت مراسم اكبر قداس ديني للمسيحيين برعاية قداسة بابا الفاتيكان على مستوى الشرق الاوسط في ملعب فرانسو حريري في اربيل عاصمة اقليم كوردستان، اليوم عندما تركزت عدسات الاعلام العالمي على اربيل، اليوم حينما وصف الجميع كوردستان بانها المركز الوحيد للتسامح والتعايش الديني في هذه المنطقة، فهذا ايضا نتاج وحصيلة هذه الثقافة الرفيعة ذات الجذور المتأصلة منذ آلاف السنين في كوردستان.

انا اذ اكتب هذا المقال لا اتطلع الى تحقيق اي حلم او هدف سياسي لشعبي بعد زيارة بابا الفاتيكان، لكنني اليوم اشعر بالفخر والاعتزاز لكوني كورديا ومن كوردستان.. طالما نحن اصحاب هذه الثقافة الرفيعة، فاننا باقون، لأننا بدفاعنا عن هذه الثقافة سندخل التاريخ بكل مودة ورأفة.



جاءت زيارة قداسة البابا فرانسيس الى العراق واقليم كردستان تحت شعار «انتم جميعا اخوة». هذا الشعار جاء ليجسد تطلع اكبر سلطة دينية في العالم المسيحي ودعمها للسلام والوئام والعيش المشترك بين اطياف شعب عانى الكثير بسبب التشتت والصراعات التي عصفت بنسيجه الاجتماعي.

انها زيارة تاريخية بكل المقاييس، تأتي في زمن صعب يمر فيه العالم بسبب تداعيات تفشي جائحة الكورونا، حيث يتعايش سكان العالم أجمع مع حالة غير اعتيادية وظروف ازمة تدفع خلالها الشعوب والدول ضريبة التعايش معها باهضا، علاوة على الوضع الامني غير المستقر في عموم المنطقة، حيث يشكل العراق بؤرة رئيسة للصراعات المتأججة والتي تهدد الامن والاستقرار، وهزت اركان السلم الاهلي بين السكان من الصميم، وادت الى تقديم اعداد كبيرة من الضحايا في صفوف المدنيين الابرياء العزل من الناس. جاءت هذه الزيارة تذكيرا وتأكيدا للحضور والتواجد المسيحي في جاءت هذه الزيارة تذكيرا وتأكيدا للعضور والتواجد المسيحي في العراق وإقليم كردستان منذ القدم، هذا المكون العريق والأساسي لهذه المنطقة، وكانت لزيارة البابا اهمية كبيرة من حيث تسليط انظار العالم على اقليم كردستان العراق، خصوصا من خلال «القداس» الذي رعاه قداسة البابا في الملعب المسمى باسم شخصية سياسية مسيحية يـوم ٧ أ آذار أ ٢٠٢١ في اربيل عاصمة اقليم كوردستان،

علاوة على تفقده المسحيين في سهل نينوى وناحية عنكاوا التي يسكنها عشرات الآلاف من ابناء المكون المسيحي في الضاحية الشمالية الغربية من عاصمة الاقليم.

هذه البلدة اصبحت ملجاً ليس فقط لمسيحيي العراق فقط، بل لمسيحيي عموم المنطقة. كل هذا يدل على مدى سعة مساحة الشراكة الاجتماعية والسياسية بين مختلف أبناء القوميات والديانات المتعايشة في إقليم كردستان العراق من دون حساسيات متبادلة، في تجربة سياسية ومجتمعية تميز بها الإقليم عن باقي مناطق العراق والمنطقة طوال السنوات الماضية.

«انتم جميعا اخوة»، هذه الحقيقة الانسانية الكبرى التي كانت شعار الزيارة التي قام بها قداسة البابا فرانسيس بابا الفاتيكان خلال الفترة ٥-٧/آذار من هذا العام الى العراق واقليم كردستان، ستكون بادرة خير طيبة تترك اكبر الاثر لجهة دفع مكونات المجتمع العراقي نعو المزيد من الألفة والتآخي والتعايش السلمي البناء، وايضا الى تعزيز وتقوية العلاقات الايجابية بين مكونات النسيج الاجتماعي العراقي بشكل عام ويزيد هذه الحالة رسوخا وثباتا في اقليم كردستان. زيارة قداسة البابا وهي الاولى في تاريخ العراق وكردستان، كانت فرصة ثمينة لتعميق ثقافة التعايش والتسامح وقبول الآخر لما حملته هذه الزيارة من رسالة سلام وامل وتسامح وتآخ.



## لا تعجل بوضع القبعة ايها الخبير

هناك شكوى تبديها النساء دوما ازاء الرجال بانهم لا يحسنون الانصات للسيدات. فالرجل اما لا يعيرها الانتباه اللازم عندما تمر بضائقة، او يستعجل بوضع قبعة الخبير فوق رأسه ويقدم دررا من النصح ويفرد عضلاته بتقديم الحلول.

مفهوم الذات عند الرجل هو المساعدة والانجاز وتحقيق الهدف بمفرده، وان كان ذلك رمي ورقة عن بعد الى السلة، عليه فان مفهوم الانصات لدى الرجل هو تقديم الحل للمشكلة، ليشعر بالرضى والارتياح عن نفسه، وان الذي قدمه كاف لأقرب شخص اليه. طريقة الرجل هذه في التعامل مع المرأة والتي تخلو من الاهتمام الواجب من وجهة نظر المرأة، ينافي طبيعة السيدات المولعات اصلا واساسا بالاستماع اليهن وابداء التعاطف والاهتمام لكل شاردة وواردة مهما كانت صغيرة.

طبيعة الرجل هي من نمط آخر، فهو عندما يعاني من مشكلة، يختلي بنفسه ويضع خطة لمعالجتها من دون ضوضاء، وهو لا يلجأ الى الآخرين الا اذا وجد نفسه عاجزا عن التوصل الى حل مقنع، عندها فقط يلجأ الى من يثق به ويتلقى النصح من خبير، لأن الرجل يعتبر الشكوى مما يعانيه ضعفا وقصورا ذاتيا، وهذا لن يرضى به الرجل لنفسه.

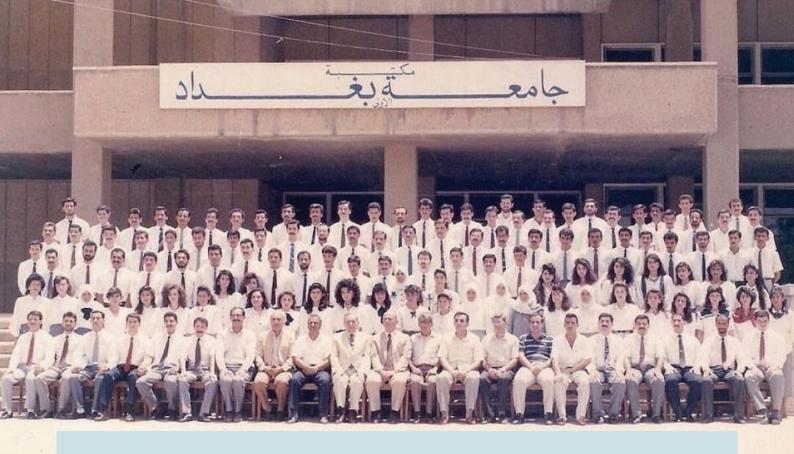
اما الشكوى والتحدث عن المشكلات بالنسبة للمرأة، فهو لا يعني الحاجة الى حلول بقدر ما يعني ذلك الفضفضة والتضخيم والبوح عن المشاعر التي يصعب كتمانها لدى السيدات. جل ما تحتاجه المرأة هو الاصغاء والتعاطف لتشعر انها محبوبة ومعززة وذات شأن يستمع لما تقول، وبذلك تشعر بالدعم والاسناد وان لم يكن لدى الرجل ما يقوله، يكفيها الاصغاء فقط. وعندما لا تجد هكذا دعم من الرجل تنزعج

المرآة كثيرا، ويترجم الرجل ذلك بانها تلومه عندها ينبري ليدافع عن نفسه وموقفه، هذه الحالة من عدم الانسجام بين الرجل والمرأة تتراكم بمرور الايام ليخلق هذا التراكم جدارا عازلا من عدم الفهم بين الاثنين.

تكرار هذا المشهد في الحياة الزوجية لا يعني انهما غير منسجمان او ان شخصيتيهما تتعارضان، بل مرد ذلك هو الاختلاف الفطري من حيث التكوين العقلي والجسماني والحسي المختلف بين الاثنين، هذا التباين في الفطرة هو الذي يجعل لك منهما احتياجاته وطريقة تفكيره المختلفة وطريقته في الكلام والتعبير.

من هنا نرى لزاما على الرجال اتباع طريقة غير مكلفة من حيث تقدير المرأة، وهبو الاستماع والانصات اليها باهتمام والتواصل مع حالات الاحباط لديها واظهار الليونة والمرونة من دون اصدار الاحكام والانتقادات حتى وان كان الرجل لا يتوافق مع رؤاها، فمن المهم ابداء الاحترام والود للمرأة والتجاوب معها وتقبل وجهة نظرها، فالذي تراه انت خطأ هي تراها

المرأة احوج ما تكون للعطف ومدارات المشاعر وابداء اللطف والنعومة وتفهم الاحاسيس والرعاية والاهتمام، هذه الامور مصادر وروافد تجعلها تشعر بالرضى والطمأنينة والارتياح والتحسن. ختاما نقول، للمرة القادمة امسك لسانك وانتزع دفاعاتك من دون الشعور بانك ملام او مسؤول، في هذه الحالة فانك ستنال اهتمام سيدة المنزل لتكون ممتنة لك النية الحسنة وحدها لا تكفي، الاستماع والتعاطف ومن ثم الحل، ان امكن ايها الخبير. المرحلة الرابعة - قسم الطب الصيدلي



## 



سانا سيروان\*

التزام الطلبة بالزي الجامعي الموحد، وكان طلبة التحصيل الاكاديمي مميزون بزيهم باعتبارهم احدى الشرائح المهمة في المجتمع. هذه التقاليد تعرضت للاهتزاز بحكم الظروف القاهرة التي مرت بالبلد وحالة عدم الاستقرار الناتجة اثر الحروب الداخلية والخارجية التي خاضها العراق ومن ثم حالة الانفتاح التي تلت عام التغيير الكبير عام ٢٠٠٣ في عموم العراق وقبل ذلك في اقليم كوردستان منذ عام

نسقا من التنظيم البناء لهذه المؤسسة الاكاديمية.

التقاليد الجامعية في العراق ارست اسسها منذ البداية على

يعتبر الـزي الموحـد سـمة بـارزة بالنسـبة لطلبـة الجامعـة ومنزلتهـم الاكاديميـة. وهـو احـد المظاهـر الايجابيـة والمميـزة فـي الحـرم الجامعـي، يمنـح حالـة مـن المسـاواة والسـكينة النفسـية لمرتديـه، بمـوازاة التحلـي بالحشـمة والوقـار، يضفـي

١٩٩١ وما رافقها من شيوع مفاهيم الحرية.

كل هذه الامور اخلت بالتقليد الموروث منذ عقود عدة والمتبعة في الجامعات العراقية، وسمحت ادارات الجامعات بحرية ارتداء الازياء والملابس تلبية لظروف ملحة ربما كان ارتداء الزي الموحد فيها يشكل عبأ على عاتق العديد من طلبة الاسر ذوى الدخل المحدود. لكن انحدار الامور باتجاه تحول الحرم الجامعي الي محلا لاستعراض الازياء والتصاميم والموديلات شكل نقطة تحول سلبية كبيرة، وبات عدد من الطلبة (ذكورا واناثا) يرتدون ازياء يصعب معها تمييزهم عن الاساتذة وموظفى الجامعة بل نجد احيانا حالات من المغالاة في ارتداء الملابس لا تليق بأسس مؤسسات التعليم العالى وأماكن الدوام والوظيفة. لذا بات لزاما العودة الى فرض الزي الموحد في الجامعات لوضع حد لحالات الاسراف والايغال في ارتداء الازياء والملابس ومجاراة الموضة التي لا تعرف الحدود والضوابط، ومن نتائجه تحول الحرم الجامعي الي ساحة لعروض الازياء التى تشهد باستمرار طرح موديلات وتصاميم جديدة لا علاقة لها بالتعليم الجامعي ولا تضيف قيد انملة من المعرفة والفائدة الى هذه المؤسسة الحيوية.

حبذا لو يتم برمجة مسألة النوي الموحد من خلال توكيل جهات خاصة تضمن توفير هذه الازياء بجودة عالية وبأسعار مناسبة وبالوان محددة تكون مميزة تمنح الطلبة خصوصية في الوسط الاجتماعي. ومن المهم ان تبادر وزارتي التعليم العالي والبحث العلمي في الحكومة الاتحادية وحكومة اقليم كوردستان بالعمل والتنسيق من

اجل التوصل الى تحديد آلية ناجحة لتطبيق نظام الزي الجامعي الموحد في جميع الجامعات العراقية وجامعات اقليم كوردستان الحكومية منها والاهلية.

للـزي الجامعـي الموحـد فوائـد جمـة، منهـا التقليـل مـن حـدة التفـاوت الطبقـي بيـن الطلبـة وتظفـي الوقـار والجديـة علـى مؤسسـات التعليـم العالـي وحـرم الجامعـات والمعاهـد، وللـزي الموحـد تأثيـر تربـوي مهـم تجعـل الطلبـة اكثـر التزامـا بالضوابـط واقـلا انزياحـا نحـو الموضـة والازيـاء التـي لا تضيف الـي رصيدهـم الاكاديمـي أي شـيء يذكـر.

انها دعوة مفتوحة نطلقها عسى ان تجد من يلبي الدعوة بالشكل الذي يمكننا جميعا التوصل الى ضرورة العودة الى الالتزام بالزي الجامعي الموحد وتأطير اسس العمل والدوام في مؤسسات التعليم العالي بالتحصيل العلمي والتأهيل المهني الذي يجعل من الجامعات والمعاهد العالية روافد تزود المجتمع بالكوادر المكينة التي تستطيع قيادة عمليات التحول والنمو والتطور بمزيد من الثقة بالنفس وبما يحقق النجاح المضمون.

\*مساعد اداري



## الاعلانات المنبثقة

الاعداد والترجمة: جمانة

احد اكثر الاشياء ازعاجا في الانترنيت هو الاعلانات المنبثقة او (Pop Ads) فهل تساءلتم يوما ما، من هو مخترع هذه الطريقة لظهور الاعلانات؟

انسه الامريكي (ايثان زوركمان) الذي لم يكن يعلم ان ابتكاره سيتحول الى احد اكثر الاشياء بغضا. «ايثان» توصل الى فكرة الاعلانات المنبثقة من اجل شركة لصناعة السيارات وذلك لحل مشكلة ظهور اعلاناتها في مواقع ذات محتوى غير لائق حيث وجد ان الحل يكمن في ظهور تلك الاعلانات بنافذة جديدة.

اختراع «زوركمان» تحول الى معضلة تواجه الملايين من متصفحي الانترنيت يوميا، ما دفع الشركات الى تطوير برامج متخصصة تمنع ظهور هذه الاعلانات. ففي دراسة استقصائية نشرت عام ٢٠١٦ خلصت الى ان ٢٧ مليون امريكي و١٢٠٨ مليون بريطاني و ١٣٠٢ مليون في فرنسا يستخدمون ادوات منع الاعلانات.

تىرى مىن هـو ايشان زوركمان؟ انـه عالـم إعـلام أمريكـي، ومـدون وناشـط فـي الإنترنـت. ولـد عـام ١٩٧٣، وكان مديـر مركـز MIT للإعـلام المدنـي، وأسـتاذ مشـارك فـي الممارسـة فـي الفنـون والعلـوم الإعلاميـة فـي معهـد ماساتشوسـتس للتكنولوجيـا حتى مايـو ٢٠٢٠ ومؤلـف كتـاب في معهـد ماساتشوسـتس للتكنولوجيـا فـي عصـر الاتصـال، الـذي فـاز بجائـزة كتـاب زوكالـو. وهـو الآن أسـتاذ مشـارك فـي السياسـة العامـة والاتصـالات والمعلومـات فـي جامعـة ماساتشوسـتس.

تخرج زوكرمان من كلية ويليامز، حيث حصل على شهادة البكالوريوس في الفلسفة عام ١٩٩٣. ثم أمضى سنة على منحة فولبرايت في جامعة ليغون بدولة غانا والمسرح الوطني في غانا في العاصمة أكرا، حيث درس علم الأجناس والزقق.

كان زوكرمان من أوائل موظفي Tripod.com، وهي واحدة من أوائل الشركات الناجحة في مجال الـــ»دوت كوم»، حيث عمل من عام ١٩٩٤ إلى عام ١٩٩٩ هناك، كان مسؤولا عن تصميم الموقع الإلكتروني وتنفيذه. وكانت أعمال هذا الموقع تعتمد حصريا على الإعلانات. وبعد شكوى قدمها أحد المعلنين الرئيسيين في الموقع تخيل ظهور أحد إعلاناتهم على صفحة تحتفل بالجنس الشرجي، تخيل زوكرمان طريقة لربط الإعلان بصفحة المستخدم دون وضعه مباشرة على الصفحة. وكان حلم هو فتح نافذة جديدة مخصصة للإعلان فقط. هكذا ولد الإعلان المنبثق. ومصل عام ٢٠٠٢ على جائزة (وكرمان مخترع الإعلان المنبثق. وحصل عام ٢٠٠٢ على جائزة (التكنولوجيا في خدمة الإنسانية: MIT) لعمله في Geekcorps.



الإعلام العالمية، فضلا عن المشاركة في تأسيس الأصوات العالمية بالتعاون مع ريبيكا ماكينون. وعمل كاتبا مساهما لعدة سنوات في Worldchanging.com، حيث شغل منصب رئيس مجلس الإدارة. وفي يناير ٢٠٠٧، انضم إلى المجلس الاستشاري الافتتاحي لمؤسسة ويكيميديا. وصاغ عام ٢٠٠٨ نظرية القط لطيف من النشاط الرقمي. عام ٢٠١١ تم اختياره من قبل مجلة (فورين بوليسي) ضمن قائمة كبار المفكرين العالميين، حيث ذكر أن أفضل فكرة هي ان «العالم ليس مسطحا والعولمة هي البداية فقط، مما يعني أن لدينا الوقت لتغيير ما نقوم به والحصول عليه بشكل صحيح». وأصبح في سبتمبر من نفس العام مديرا لمركز MIT للإعلام المدني.

كان زوكرمان عضوا في مجلس إدارة المجتمع المفتوح العالمي، كما أنه عضو في مجلس إدارة Ushahidi، الأصوات العالمية، والصحافة الغانية غير الربحية للتدريب، PenPlusBytes. وفي 1 يوليو 2016، تم تعيين زوكرمان أستاذا مشاركا في الممارسة في فنون وعلوم الإعلام في معهد ماساتشوستس للتكنولوجيا.

في عام ٢٠١٩ كشف عن اتصالات مدير مختبر Media Lab ميع جيفري إبشتاين، وهو مجرم جنسي مدان، والقى الضوء على الهدايا النقدية المقدمة من قبل إبشتاين إلى مختبر الإعلام والشركات الناشئة في إيتو خارج معهد ماساتشوستس للتكنولوجيا. استقال زوكرمان من منصبه كمدير لمركز MIT للإعلام المدني، احتجاجا على تورط مختبر الإعلام مع إبشتاين، ليلتحق بكلية جامعة ماساتشوستس في أمهرست في أبريل ٢٠٢٠.

واخيرا اود ان اعلمكم بان زوركمان قدم اعتذاره عن هذه الفوضى عام ٢٠١٤، فهل تقبل اعتذاره؟

### المصادر:

- -موقع see بالعربي.
- وموقع ويكيبيديا.

# أذوب في مقلتيك

فؤاد عمر نوري (عمر بابير)

ما احلى يوما كان لقاؤك وما اجمل مرور الوقت وبالي مشغول بك وكأن حواسي الخمسة تحولت الى واحدة وهي البصر كي انظر لجمالك

كل شيء في كان مشغولا برسمك عيناي كانتا تنحتان قوامك في ذاكرتي واذني كان يحفظ ايقاع مشيتك وحاسة الشم كانت تذوب قلبي بعطرك

لم يكون يوما واحدا كي أقدسه رؤيتك عشر مرات باليوم كان مبعث سروري حمدا لله كان لقاء من طرف واحد لذبت لو نظرت في مقلتيك

## قسم القانون يقيم ندوة حول الفساد

شايان: نظم قسم القانون في جامعة تيشك الدولية يـوم ١٢مـ مـارس/٢٠١١ نـدوة بعنـوان جرائـم الفسـاد قدمهـا الدكتـور عمـاد فتـاح الاسـتاذ في جامعـة صـلاح الديـن.

تحدث المحاضر عن ظاهرة الفساد وكيفية التعامل معه من وجهة نظر القوانين العراقية، مشيرا الى اسباب عدم تعريف الفساد من قبل المشرعين العراقيين ونظرة الدين الاسلامي الى هذه الظاهرة.

واوضح الدكتور عماد فتاح الاضرار الجسيمة الناتجة عن تفشي الفساد في شقيه المالي والاداري، منوها الى ان الضالعين في الفساد قلما يحالون الى العدالة كونهم اصحاب سلطة ونفوذ ويمتلكون ادوات الذود باطلاعن تورطهم في قضايا الفساد، وأكد بأن افلات المفسدين من العقاب يعد الدافع الاكبر لتفشى الفساد واستمراره.

وشدد المحاضر على اهمية الاجراءات الواجب اتخاذها ضد الفساد لوضع حد لهدر الثروات الوطنية، مؤكدا ضرورة تشريع قوانين لمكافحة الفساد وتفعيل القوانين ذات الصلة، مشيرا الى ان الوقوف ضد الفساد مهمة وطنية وواجب اخلاقي يقع على عاتق الكل.

بعدها دارت نقاشات بين المحاضر والحضور من خلال مداخلات واسئلة آثارها الضيوف.

وفي نهاية الندوة قدم الدكتور حسين باليساني شهادة شكر وتقدير للأستاذ المحاضر الدكتور عماد فتاح لتحمل عناء اعباء تقديمه الندوة.







## اقامة ورشـة عمل عن الكتابة الاكاديمية







شايان: نظمت كلية طب الاسنان في جامعة تيشك الدولية يوم ٢٢ فبراير ٢٠٢١ ورشة عمل حملت عنوان الكتابة الاكاديمية (العلمية) لطلبة المرحلة الخامسة من الكلية وعدد من طلبة برنامج الماجستير في جامعة هولي الطبية.

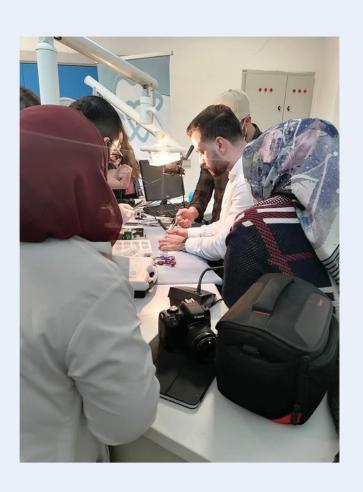
الهدف من اقامة الورشة هو اعداد وتأهيل الطلبة لكتابة المقالات والبحوث الاكاديمية بموجب الضوابط العلمية، وقدم فقرات الورشة الدكتور رنج ناظم جلال دكتوراه في طب الاسنان.

وشملت الورشة عقد جلستين، الاولى حملت عنوان مقدمة موجزة عن اسس الكتابة العلمية. اما الجلسة الثانية فقد خصصت للتدريب العملي من حيث الصياغة وكتابة الجمل وهيكلة الفقرات.

شارك ٥٢ طالبا من المرحلة الخامسة في كلية طب الاسنان في جامعة تيشك الدولية وعدد طلبة الماجستير في حقل طب الاسنان من جامعة هولير الطبية في هذه الورشة.

وتناولت الورشة تقنيات كتابة البحث والمقالة الاكاديمية واسس اعداد وكتابة المواد العلمية طبقا للمبادئ والاسس المقرة والمعمولة بها في المؤسسات الاكاديمية.

## كلية طب الاسنان في جامعة تيشك الدولــــية اقامة ورشة عمل في طـب الاسـنان التصـــالحي



شايان: نظمت كلية طب الأسنان في جامعة تيشك الدولية يوم ٢٨ فبراير ٢٠٢١، ورشة عمل تحت عنوان «الأيدي على طب الأسنان التصالحي» لطلاب الصف الرابع بكلية طب الأسنان، لتحديث معرفتهم وممارستهم في مجال طب الأسنان التصالحي، حيث أنها تشغل حيزا كبيرا من ممارسة طب الأسنان والخدمات العلاجية المقدمة في هذا المجال.

شارك في تقديم الورشة كل من الدكتورة بشرى راشد ( BDS، ) (بكالوريوس في طب الاسنان)، الدكتور محمد سليم ( Pedodontics )، حمد الأسنان - قسم BDS، كلية طب الأسنان - قسم BDS، كلية الطب الأسنان - والدكتور عبدالله م. بازركان (BDS (كلية الطب الأسنان - TIU قسم Pedodontics).

وشملت الورشة جلستين، الأولى كانت نظرية، حيث تم مناقشة العديد من المواضيع ذات الصلة، كمورفولوجيا الأسنان، Cavity التحضير، Minimal جراحة طب الأسنان الغازية، المواد التصالحية، مقدمة للعناصر الفنية نحو الترميم، النظر السريري.

وخصصت الجلسة الثانية لنشاطين عمليين، وهما تحضير التجويف، والأيدى على استعادة.

شارك في الورشة ١٧ طالبا من المرحلة الرابعة في كلية طب الاسنان. واقيمت الورشة برعاية مركز فينوس لصحة الاسنان، حيث اطلع المشاركون فيها على معلومات جديدة في مجال اختصاصهم الى جانب خبرات عملية عن طب الاسنان التصالحي.

### طلبة جامعة تيشـك الدولية يقدمون مسـاعدات انسانية لنازحي مخيم حسـن شام٢

شايان: ركن الرحمة مشروع خيري سنوي تتولى عمادة شؤون الطلبة في جامعة تيشك الدولية انجازه كل عام دراسي. هذا المشروع مخصص لمساعدة اللاجئين والنازحين المقيمين في مخيمات إقليم كوردستان. وفي السياق ذاته يقوم القيمون على المشروع بحملات لتوعية الطلبة وحثهم لمساعدة المحتاجين من خلال عرض الحالة الحياتية العسيرة للمقيمين اضطرارا في المخيمات.

وقد تم جمع اجمالي ايرادات مشروع ركن الرحمة الخيري لهذا العام ومن ثم تسليمه يوم ٩ أمارس ٢٠٢١ الى ادارة مخيم حسن شام٢ الذي يأوى عددا كبيرا من نازحي محافظة نينوي.

يذكر ان مشروع ركن الرحمة قد انطلق من خلال نصب صناديق لجمع التبرعات في كافة مباني جامعة تيشك الدولية صاحبه الترويج للمشروع. ونظم القيمون على ادارته يوم ٢٢/فبراير ٢٠٢١/فغالية لعمع التبرع بالمواد الغذائية في حرم الجامعة لتوفير اكبر قدر للمشاركة من قبل الداعمين والمتبرعين.

وتــم اطــلاق حملــة اخــرى لجمـع التبرعــات بالتعــاون مـع الشــركاء كمنظمـة مروسـتان ومجموعـة خوشـناو ومنظمـة ديلينـوا، انجـز خلالهـا تجهيـز ۲۰۰ طـرد غذائي ليتـم توزيعهـا على الاسـرة النازحـة. وضـم كل طـرد ٥ كغـم رز، ٢ كغـم سـكر، ٢٠٠ غـم فـول، ١٠٤ كغـم معكرونــة، ٤ علـب معجـون طماطـم، منتفـخ، ٢٠٠ غـم شــاي، ٢ كغــم معكرونــة، ٤ علـب معجـون طماطـم، ١٠٥ لــ لــ دينــار عراقــي، اضافــة الــى توزيــع ١٢٠ حزمــة مــن الملابــس الرياضيــة علــى عراقــي، اضافــة الــى توزيــع ١٢٠ حزمــة مــن الملابــس الرياضيــة علــى شــبان المخيـم كلفــة كل حزمــة ٢٠٥ دولار امريكـي، وبلــغ اجمالـي تبرعات المشــروع ١٥ مليــون دينــار عراقــي.

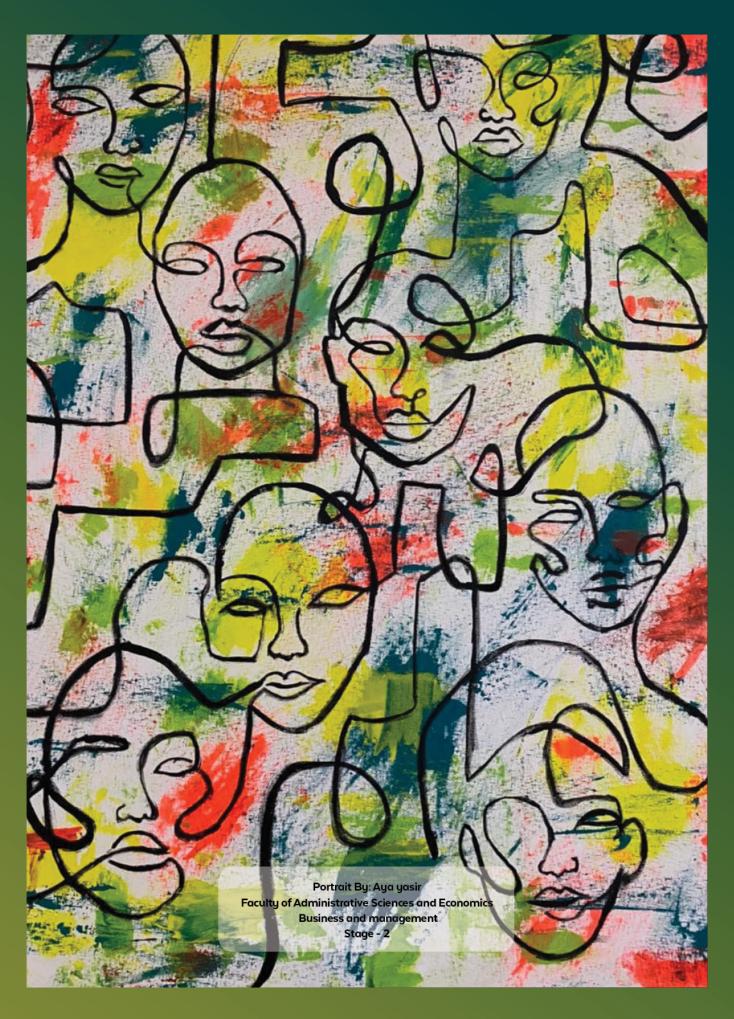
جرى توزيع هذه المساعدات من خلال زيارة ميدانية شارك فيها عدد من طلبة جامعة تيشك الدولية قاموا خلالها بتوزيع المساعدات على المقيمين في المخيم بروح من الاداء والاستجابة الانسانية العالية، رافق ذلك قيام عدد من الطلبة الموهوبين بالرسم على وجوههم. وجوه اطفال المخيم في مسعى منهم لرسم البسمة على وجوههم. وقد اعرب القيمون على مشروع (TIU) عن الشكر والامتنان لشركائهم ولطلبة الجامعة لاسهامهم في انجاح المشروع بروح من الالتزام والجدية العالية.





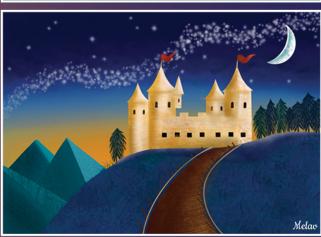
















Digital Art by: Dr. Melav Musa



## TIU'S DENTISTRY STUDENTS VISIT CMC HOSPITAL

A group of students from TIU's Faculty of Dentistry on 1st December 2020 visited CMC Hospital in Erbil as part of a scientific trip.

The fourth and fifth-year students visited Radiology Unit of CMC Hospital, analyzed some X-rays and discussed some cases with Dr. Zainab Yalman, the representative of the Dean of Students Office.

TIU is organizing such trips for dentistry students every Tuesday on a regular basis to help the students familiarize themselves with real medical environments.

Faculty of Dentistry at Tishk International University is one of the most popular academic hubs for students in Erbil, Kurdistan Region. It provides a world-class education through an up-to-date system and led by well experienced faculty members and staff.

### TIU ORGANIZES WORKSHOP ON TADS FOR DENTISTRY STUDENTS

Faculty of Dentistry at Tishk International University (TIU) on February 24, 2021, organized a workshop under the title "Temporary Anchorage Devices (TADs) in Orthodontics" for the fifth-year students of the faculty.

Presented by Dr. Omer Sabah, BDS, MSc, PhD, the workshop was designed to better familiarize the students with the application of TADs in orthodontic as they are expected to be dealing with orthodontic cases before pursuing their studies in higher academic levels.

At least 20 students and research assistances attended the workshop which helped them to better understand types of TADs, insertion of TADs, and Safety areas for TADs insertion. They also had the chance to enjoy a hands-on training during the workshop.

A Temporary Anchorage Device (TAD) can help orthodontists overcome treatment challenges. TADs are tiny surgical screws that orthodontist places in designated locations in the jaw.



### POSTGRADUATE UNIT OPENED AT TIU'S FACULTY OF DENTISTRY

On February 1, 2021, the new postgraduate unit building at the Dentistry Faculty of Tishk International University was opened.

The opening ceremony was held in the presence of a governmental delegation from the Ministry of Higher Education and Scientific Research, including Dr. Abdulfatah Adulrazaq, Deputy Minister, Dr. Amanj Saeed, Advisor to the Minister, Mr. Ibrahim Rashid, Director of Private Institutes, Dr. Ahmad Dzayei, President of the International University of Erbil, Dr. Idris Hadi, Head of the Board of Trustees, Dr. Abdul Samad, President of Tishk International University, the presidency of Hawler Medical University, Kurdistan Board of Medical Specialities, Kurdistan Dental Syndicate, Deans of TIU, and academic staff of Dentistry Faculty.

Dr. Idris Hadi Salih delivered a speech and welcomed the guests, and thanked the Dentistry Faculty's deanery for their efforts to promote the academic environment of the university.

After the ceremony, the guests visited the unit's new building and congratulated Tishk International University for its commitment to excellent education.

The new building of post graduate unit is composed of two smart 4k classrooms, modern dental clinics equipped with high-tech dental chairs, an X ray unit, and an innovative dental studio.



## CHRISTMAS CELEBRATED AT TIU'S FACULTY OF DENTISTRY





The Dean of Students Office on January 10, 2021, organized an event to celebrate Christmas with a group of Christian students at the Faculty of Dentistry.

The event was attended by Dr. Duran Kala, the Dean of Faculty of Dentistry, and Dr. Lezan Dawood, Manager of Polyclinic, together with a group of students and staffers.

Dr. Kala delivered a speech on peaceful coexistence between people from different faiths, highlighting the similarities in monotheist religions which all encourage believers to live in peace like brothers and sisters.

Despite strict protective measures against COVID-19, including face masks and social distancing, the participants enjoyed a friendly time and exchanged presents.

## TIU HOSTS WORKSHOP ON BODY LANGUAGE



The Department of Law at Tishk International University on 10 March 2021 hosted a workshop by Dr. Fadhil Jaf on Body Language.

The workshop highlighted the importance of physical behaviors, as opposed to words, which are used to express or convey information. The workshop shed light on facial expressions, body posture, hand movements, eye contact, touch, and the use of space.

The workshop also emphasized that women tend to perform better in understanding messages conveyed through physical gestures, and that is related to the fact that they communicate with their children through body language understand their needs.

Even during investigations into crimes, according to Dr. Fadhil, body language plays a significant role as eyes, hands movements, and other gestures could disclose the information withheld by certain people for certain reasons.







### ACHIEVEMENTS OF ARCHITECTURE DEPARTMENT OF TIU IN TAMAYOUZ EXCELLENCE AWARD



ARCHITECTURAL SCHOOL OF THE YEAR

IRAQI GRADUATION PROJECTS

TOP STUDENTS



NOOR FAISAL KARIMKHAN
SUPERVISED BY :NO`MAN BAYATY



No'man Bayaty
THE IRAQI ACADEMIC OF THE YEAR

DASTAN OTHMAN HASAN SUPERVISED BY :NO`MAN BAYATY

## Architecture Department at TIU Wins Several Awards

Tamayuz Excellence is a multi-competition international initiative. The seven different international competitions award was established in 2012 in the UK and it has annual rounds of various competitions, including the Iraqi Graduation Projects.

graduation The Iraai projects competition by Tamayuz, gives opportunity to all schools of architecture in Iraq, and Iraqi students all over the world, to present their graduation projects and run for various awards. The first winner receives a scholarship for studying Master's Degree in Coventry University in the UK, while the second and third winners will be awarded with a three-month internship at Dewan Architects (one of the leading architecture firms in the Middle East) in Dubai, UAE. with salary and accommodation.

The competition was judged by the Zaha Hadid during the first round, and later on included some of the most prominent names in the architectural theory and practice, Iraqi and international.

In the 2020 cycle, the architecture department at TIU won several awards in this category.

Noor Faisal Karimkhan, from TIU's Architecture Department, won the second place with her graduation project (Vault house Dormitory), which according to the jury was nicely planned,

livable, with carefully selected materials and proportions.

The third place in the competition was also secured by a TIU student, "Dastan Othman Hasan". Named (City as a museum), the project revived a traditional urban neighborhood in Erbil called "Taajeel", where she attempted to replace an old path with a green corridor, and revive the memory of the place by rebuilding certain important buildings and connect them with a continuous path.

In the same cycle, the architecture department at TIU received the award of "The Architectural School of the Year" for having the largest number of projects in the first places.

Another award is the "Hisham Munir" award for the Iraqi academic of the year. This award was previously known as the supervisor of the year, and it was given to "No'man Bayaty", a lecturer at the architectural department at TIU, for supervising both of the projects in the second and third places.

The architecture department at TIU continues to grow and and work for greater achievements. Despite being very new, the department is able to compete with old academic institutions and prove its place amongst them as a serious competitor.

more than 30 decisions during 1921–1939 and it put forward advisory opinions on international legal issues. In 1945 the International Court of Justice replaced it, where the first court session was opened in 1946.

#### Members of the Court

United Nations General Assembly and Security Council separately every three years are holding elections for the International Court of Justice, to elect one-third of the 15 judges' seats in the court and they serve a 9-year term. The judges do not represent the governments of their original countries, but they work based on international laws.

#### **Duty of ICJ**

ICJ's main task is to settle the conflicts and disputes between nations and states around the world. Disputed cases are accepted and worked on by ICJ if they meet the conditions of ICJ to be taken as an international case. Conditions have been written down and approved by United Nations Security Council. Due to the fact that the International Court cannot subject a state to compliance before the judicial authority without its consent, a state either expresses consent during the time of compliance with the trial, or prior to the approval of certain cases by the judicial court authority, or according to the provisions of the agreement related to matters of dispute.

### The Court's Latest Changes

Articles 22, 23, 29, 76 and 79 as new rules, have been implicated by the 2019 amendments. Concerning Articles 22, 23, and 29, all the three were made gender-neutral in their language and the requirement that a candidate for the post of Registrar should be proposed by a Member of the Court has been eliminated and replace with an open and transparent appointment process. This has reflected in the procedure of appointment of the present Registrar, Philippe Gautier, earlier this year, as well as in the latest application announcement for the post of Deputy Registrar. Article 76 concerns provisional measures. It has been amended to add the words 'or proprio motu' to the first paragraph but remains

otherwise unchanged. This amendment clarifies that modifications to provisional measures orders may arise on the application of a party or at the instigation of the Court. Given that two reasonably recent cases – Questions relating to the Seizure and Detention of Certain Documents and Data and Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area – raised the question of modification of provisional measures orders, this clarification is welcome. Indeed, it is something of a return to the past insofar as Article 61 of the 1946 and Article 66 of the 1972 Rules had left it open to the Court to modify or revoke interim relief proprio motu.

Article 79, concerning preliminary objections, has received the most radical overhaul, at least in terms of appearance. What was once a single Article, is now divided into four parts and a new procedure adopted. This is not the first time the Court has grappled with the most appropriate procedure for preliminary objections. The first set of PCIJ Rules 1922 contained no procedure for preliminary objections. It was included for the first time in the 1926 revision; the issue was raised in Mavrommatis and Certain German Interests in Polish Upper Silesia.

The creation of Articles 79bis and 79ter may seem superfluous, merely a matter of appearance, but it incorporates a change of substance. The emphasis is now placed on the primary role of the Court in deciding on whether questions of jurisdiction and admissibility should be determined separately. This adopts a more explicit case management approach, as the decision will be taken following the parties first conference with the President.

Articles 79, 79bis and 79ter now also draw a distinction between preliminary questions and preliminary objections; questions are those raised by the Court in 79, objections are those raised by the party in 79bis. what this means in practice is not clear; it may well not have any impact beyond clarifying by the use of clear language which procedure is being acted under.

#### Sources

- Mawdoo3 Website
- Ejil: Talk Website



# INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE



Rozhyar Mohammed International Relations and Diplomacy department 3<sup>rd</sup> Grade

#### A Brief History of ICJ

International Court of Justice was established on 16th June 1945. It is the main court of United Nations, which includes all the UN member states. The ICJ has replaced the previous international court of Hague.

The conflicts and disputes between states was the main reason behind the establishment of ICJ. It followed the PCA (Permanent Court of Arbitration) which was the first permanent institution established for the purpose of settling international disputes.

Permanent International Court of Justice issued



the individual incomes. The factors of the study according to the outcome of the data analysis shows that less sport activity and political situation are the factors to reduce the tourists desire to visiting Kurdistan.

Moreover, Still Kurdistan needs to develop the tourist sectors interim of re organizing the pricing of the tourist industry to be more unifies the financial expenses and security developments to protecting the tourists who visit Kurdistan facilitating more job opportunity.

Furthermore, the researcher would identify regarding the sustainability of the tourist industry depend the sample size which has been taken for the study research emphasizing the stability of the political situation is more important to attract the visitors and tourists to visit Kurdistan region frequently and providing tourist guidelines & direction in the boarder of Kurdistan to let them knowing the nature, beauty tourist and historical religion address clarify by having several languages.

Overall, the research objectives identify the understanding the type of tourism and factors impact the visitors' impact on ecotourism in return to the society benefits, classification the differences of the productivity type of tourism industry and Identify the effectiveness relations

to captivate the tourists in travel industry.

#### References

Abdulkadhim, D. H., Tofiq, A. M., & Jamel, M. M. (2017). Promoting the Tourism Industry of Kurdistan Region of Iraq (Halabja Province as a Case Study). Journal of Tourism and Hospitality Management, 105.

Economist Ágnes Fodor, V. N.-p. (2006). The Relationship Between Ecotourism Clusters and Innovation Milieu In The Region Of South-Eastern Europe. Hungary: Economist László Sitanyi, South-Transdanubian Regional Development Agency.

Kurdistan 24. (2018, August 20). Kurdistan to attract over 200,000 tourists during Eid: Tourism Board Official. Erbil, Kurdistan, Iraq.

Li, J. (2012). Sustainable Ecotourism Established on Local Communities and Its Assessment System in Costa Rica. Journal of Environmental Protection, 61-62.

Postica , D., & Cardoso , A. (2014). Current Development Level of Ecotourism and Eco-Touristic Products in Moldova . International Journal of Business and Social Science , 86.



### An Overview of the Tourism Industry in Kurdistan Region of Iraq.

Kurdistan is one of the safest and most developed cities in Iraq, which is steps to potential tourist industry. There are several reasons are impact the Kurdistan regional government enforcing to driven to the service industry that is draws the hotels, restaurants, hospitals, resorts and nature environments and holy places & temple. In recent years Kurdistan region, which is Erbil, Duhok and Sulaymaniyah rapidly reformed and moved up so fast. The thing which most caused to change the direction to depending source that was only the oil exportation which were not enough to cover the region budgets and lack of the local incomes partially in 2014 Islamic ISIS (Islamic State of Iraq and Syria) war against Peshmerga the Iraqi Kurdistan region military was another losses and lots of expenditure sufferers for the war weapon that was challenge to step out of the future growth. So, the tourism sector was another opportunity to develop in Kurdistan region there are most of possibilities to be attractive season destination for the visitors. Kurdistan rests along a series of mountain ranges and encompasses a significant portion of what has traditionally been called "The land between the rivers" and "The birthplace of civilization" (Abdulkadhim, Tofia, &

Jamel, 2017).

#### Ecotourism cluster

Cluster of the ecotourism that supply chain of the visitors, communities and tourists to be linked to the nature and environment services arranging them into competitive cluster on their uniqueness and returns by the protected organization. The core of cluster which allow to share the photos and memories of the similar occurring closely that is achievement and captivate the tourists and biodiversity is the specific natural settings, a typical state of which is normally viewed as important and attractive. To be challenge, all service industries are must cooperate by distinguishing the components that make up the destination, starting with the reasons visitors will make a trip to the region, the services available to them and the activities that support the tourist services (Economist Ágnes Fodor, 2006).

#### **Outcomes**

The research dedication found the that ecotourism factors to attracting more visitors to come to Kurdistan with different purposes as nature attractivities, historical religion holly places, sport activities and education & specialty treatments which is compromised to return benefits to the society welfares which is increase

interaction of the tourism suppliers, host country, local communities of the travelers and the landscapes of the natural environment which is involving the tourism sector and other holy places are have its place to the history. Globalization has turned into a main thrust to numerous businesses currently. The Tourism industry being one of the quickest developing enterprises has profited from it. This has allowed for integration of the developing countries interim of culture, politics, politics, and economics partially to attracting tourists the country.

In large number of visitors and extensive, ecotourism as a foreign motivation and source of indirect income helps Kurdistan region to become develop prominent ecotourism goals which is the result of the horizon landscape indication. It is potential sustainable establishment of the ecotourism in Kurdistan as unexpectable future of political situation, economy, social change that might pose bright on the running approach potential of ecotourism, providing variety and enormousness social, economic, and environmental advantages which could advance sustainable practices of ecotourism as a positive situation to some extent. (Li, 2012).

In Kurdistan circumstances the political situation is fundamentally affect the sustainability of tourism sector and ecotourism in the existent planning and management to develop the tour operator, tourists and local community. Operation tourism industry that bring the opportunity which amount of money entering by transportation, foods, accommodation, cultural integrity to the country and it is increase the chance of the job occasions.

Tourism sector is growing as a large enterprise of hand-made products and service industry by having the local production and constructions to be the sustainable development tool in Kurdistan. Ecotourism development diversify the tourism activity and create service opportunity of accommodation, education, sports and entertainment. Numerus of visitors to the natural places that gives entering the new steps of sharing and facilitating by the tourist service providers.

#### Relation between Marketing and Ecotourism

Marketing is indicating the goal of satisfying the needs and wants of the segment customers' which is long-term services prosperity in satisfying the interests of the location environments that insuring to reach the organizations goal. In the welfare of the local people ecotourism conserve the nature of the responsible travelers. In the variate of the tourists is categorized into 7 category which Adventure tourism, Ecotourism, Mass tourism, Nature based, Pro-poor tourism, Responsible tourism and sustainable tourism. Which all of the concepts are improve the welfare of the society and benefits to the local communities and sustainable the target of the needs present tourists.

Adventure Tourism	A form of nature-based tourism that incorporates an element of risk. Need skills and level of physical exertion.
Ecotourism	Responsible travel to nature areas that conserves the environment and improves the welfare of local people.
Mass-Tourism	Large-Scale tourism, typically associated with sea, sand, sun resorts and characteristics such as transnational ownership, animal direct economic benefit to destination communities, seasonality and package tours.
Nature-Based Tourism	Any form of tourism that relies primarily on the nature environment for its attraction or settings.
Pro-poor Tourism	Tourism that results in increased net benefit for the poor people.
Responsible Tourism	Tourism that maximize the benefits to local communities, minimizes negative social/environment impacts, and helps local people conserve fragile cultures, habitats, and species.
Sustainability Tourism	Tourism that meets the needs of present tourism and host region while protecting and enhancing opportunities for future.

Source: (Postica & Cardoso , 2014)

## ECOTOURISM AND MARKETING INNOVATION: AN EXAMINATION OF KURDISTAN TOURISM



Karwan Talaat Rashid

Faculty of Administrative Sciences and Economics

TISHK INTERNATIONAL UNIVERSITY - ERBIL

Ecotourism is the tourism industry directed the visitors and increase the interests to visit the natural environments, intend to long-run protection of the efforts and observe the natural of the wildlife and secures normal living spaces and pioneering environment. Interactive program empowers a facilitated nature experience in environmentally exposed areas. The aim of this study is to clarify the social and individual motivational factors governing satisfaction with practical nature excursions. The researcher tried to understand the type of tourism and the factors are impact on the eco-tourism and Identify the effectiveness relations to captivate the tourists in travel industry. Sustaining tourism industry and marketing innovation bring the opportunity which amount of money entering by transportation, foods, accommodation, cultural integrity to the country and it is increase the chance of the job occasions. Nowadays, in Kurdistan region of Iraq tourism sector is growing as a large enterprise of hand-made products and service industry by having the local production and constructions to be the sustainable development tool to attract the tourists.

#### Ecotourism and Natural Protection

Ecotourism is a piece of natural protection and understanding what the necessities of the general population is increasingly focused on natural protection and educating travelers on the local environments and wildlife surrounding which is impact on the national communities in result of sustain the travelers to visit the country landscapes. A typical ecotourism objective is generating the economic advantages regardless of whether they be benefits for organizations, employments for networks, or incomes for efforts. These positive financial effects can prompt expanded help for the ensured regions with which they are related. In 2019 Kurdistan has welcomed over 3.1 Million visitors who are visited Kurdistan Region, that was because of the attractive resorts and boasting beautiful natural landscape and affordable activities (Kurdistan 24, 2018). Kurdistan as Muslim region and safest region in the Iraq territory that is protect by the Kurdish military (Peshmerga) there are several Muslim festivals, feasts and different other occasions occurs that is captivate the neighbor visitors and travels to Kurdistan which is consent the tourism environment beyond the aspect of the destination. Kurdistan need to boost the tourism and hospitality sector partially with the refinery fields of oil. Because, currently tourism and hospitality are the most competitive business in the world which can bring variety of the cultures, currencies, networks and revenue sources. Hospitality compromises the service industries which is provided transportation, accommodation, food and there are other combinations of the activities. Tourism is the activity process which is outcome of the

#### References

- 1. al, P.R.e., Fever with Rash, an Alarm to the PhysiciansA Case Report of Atypical Measles. Journal of Clinical and Diagnostic Research, 2016 Feb. Vol-10(2).
- 2. Robert T Perry , N.A.H., The Clinical Significance of Measles: A Review. J Infect Dis 2004 May 1. 189 Suppl 1:S4-16.
- 3. Moss, W.J., Measles Still Has a Devastating Impact in Unvaccinated Populations. PLoS Med, 2007 Jan. 4(1): e24. .
- 4. Duke T, M.C., Measles: Not just another viral exanthem. Lancet, 2003. 361:763–773.
- 5. WHO, Measles vaccines: WHO position paper. Weekly Epidemiol Rec, April 2017. 92: 205–227.
- 6. Centers For Control Disease And Prevention(n.d). Retrieved from https://www.cdc.gov/vaccines/vpd/mmr/public/index.html
- 7. Strebel PM, P.M., Parker Fiebelkorn, A Halsey NA Measles vaccine: Plotkin SA Orenstein WA Offit P Vaccines Elsevier Saunders, 2012. . 6th: 353.
- 8. Laura M Nic Lochlainn, P., Brechje de Gier, PhD ,Nicoline van der Maas, PhD ,Rob van Binnendijk, PhD ,Peter M Strebel, MBChB ,Tracey Goodman, MA et al., Effect of measles vaccination in infants younger than 9 months on the immune response to subsequent measles vaccine doses: a systematic review and meta-analysis. the lancet infectious diseases 2019 19: p. 1246-1251.
- 9. Planning and Implementing High-Quality Supplementary Immunization Activities for Injectable Vaccines Using an Example of Measles and Rubella Vaccines. World Health Organization, 2016.
- 10. Oyo-lta A, W.C., Oringanje C,Nwachukwu CE,Oduwole O, MeremikwuMM, Interventions for improving coverage of childhood immunisation in low- and middle-

- income countries (Review). CochraneDatabaseof SystematicReviews 2016(7).
- 11. Britz E, P.O., von Mollendorf C, et al, The epidemiology of meningitis among adults in a South African Province with a high HIV prevalenc. PLoS One 2016, 2009–2012. ;11:e0163036.
- 12. Amandine Bichon, M., Camille Aubry, MDa, Lucas Benarous, MDb, et al, Case report: Ribavirin and vitamin A in a severe case of measles. j medicine 2017. 96:50(e9154).
- 13. Force, W.U.I.T., Vitamin A Supplements—A Guide to Their Use in The Treatment and Prevention of Vitamin A Deficiency and Xerophthalmia.Geneva. WHO, 1997.
- 14. Imdad A, M.-W.E., Herzer K, et al., Vitamin A supplementation for preventing morbidity and mortality in children from six months to five years of age. Cochrane Database Syst Rev, 2017. 3.
- 15. Bello S, M.M., Ejemot-Nwadiaro RI, Oduwole O, Routine vitamin A supplementation for the prevention of blindness due to measles infection in children (Review). Cochrane Library, 2016(8).
- 16. Evan Mayo-Wilson, A.I., Kurt Herzer Marshall, et al, Vitamin A supplements for preventing mortality, illness, and blindness in children aged under 5: systematic review and meta-analysis. bmj, 2011. 343:d5094: p. 1-19.
- 17. Malay Acharyya, M., DM ,Swapan Samanta, MD Title of the article: Effect of Oral Ribavirin in Hospital Stay of Measles Cases. Infectious Disease and Beliaghata General Hospita, 2015.
- 18. PalG, Effects of ribavirin onmeasles. J Indian Med Assoc, 2011.109:666–7.
- 19. Gururangan S, S.R., Morris DJ, Ribavirin response in measles pneumonia. J Infect Dis, 1990. 20:219–21.

stay which was statistically significant [17]. Furthermore, a significantly reduced mortality rate was reported in a cross-sectional study in which 100 adult patients diagnosed with acute measles received ribavirin. The number of fatal cases reached 4.34% in the group who did not receive ribavirin compared to 0% in the other group [18]. Regarding the dosage and duration of ribavirin, there is no consensual recommendation available although one case report used a dose of 50mg/kg/day for 3 weeks on a 9-year-old child [19]. However there is no guideline consensus for recommending ribavirin

supportive treatment to avert complications and fatalities in children. Supportive management is highly recommended in paediatric measles. Supporting measures include antibiotics, antipyretic and other relevant managements, as well as the education of patients and family members to prevent concurrent infections. The WHO guideline for supportive management related to measles illness has more detailed information regarding this aspect.

#### Conclusion

Vaccination and vitamin A therapy are the cornerstone of successful management  $\circ f$ measles because the application of both is highly associated with diminishing complications and mortality rates among children suffering from EXP 12/2031 Additionallu. measles. WHO recommended early vaccination children particularly in endemic countries. Vitamin essential in preventing and treating measles and due to this fact, many studies and reviews advocate vitamin A and vaccines in preventing and managing measles. Studies

also support antiviral usage, especially ribavirin, for managing complications of measles, decreasing hospitalization and quick recuperation. Lastly, supportive treatment is vital in managing measles in paediatrics to minimize complications and improve quality of life among paediatrics.



effect of ribavirin
in measles in paediatrics,
precisely in complicated measles with
pneumonia and encephalitis.

#### Supportive Management in Measles Cases

Another strategy in controlling measles illness is a

months, 100,000 UI/dose between 6 and 11 months, and 200,000UI/dose for 12-month-old children and older, all of them for 2 days [13]. If clinical signs of vitamin A deficiency are noticed (Bitot's spots), a third dose should be administered 4 to 6 weeks later. Also, vitamin A supplementation has shown to lead to a reduction in morbidity and mortality in children younger than 5 years [14]. On the other hand, "Bello .S" team stated, from their randomized control trial, it was shown vitamin A administration in well-nourished children diagnosed with measles but with no prior clinical features of vitamin A deficiency, the study method including two randomized clinical trials involving 260 children with measles which compared vitamin A with placebo, the study concluded the serum retinol level increased significantly one week after two doses of vitamin given on two consecutive days at the WHO recommended dosage. A single dose of 200,000 IU did not increase the serum retinol significantly two weeks after administration. However, administration of three doses of vitamin within one week did not result in a significant increase in serum retinol level six weeks post-intervention. Likewise, there was no significant difference in weight gain between the vitamin A group and the placebo group six weeks and six months post-administration of three doses of vitamin A. Additionally, there was no significant difference in the percentage of under-nutrition at one week and two weeks post-administration of a single dose of 200,000 IU of vitamin A [15]. This study illustrated that children with no evidence of vitamin A deficiency are still required to receive only single-dose; however, for children with inadequate vitamin A it recommended to follow WHO recommendation for measles management. Moreover, according to systematic review and meta-analysis, to determine if vitamin A supplementation is associated with reductions in mortality and morbidity in children aged 6 months to 5 years, the review data sources have taken from Cochrane Central Register of Controlled Trials (CENTRAL), including 43 trials with about 215,633 children, Seventeen trials including 194,483 participants reported a 24% reduction in all-cause mortality (rate ratio=0.76, 95% confidence interval 0.69 to 0.83). As claimed by this review, Vitamin A supplementation was associated with a reduced measles (0.50, 0.37 to 0.67) and a reduced prevalence of vision problems, including night blindness (0.32, 0.21 to 0.50) and xerophthalmia (0.31, 0.22 to 0.45) [16] as shown in Figure 1. This review highlighted that vitamin A reduced incidence of measles by 50% (37%-67%) in complications and mortality among children aged 6 months to 5 years in measles illness.

#### Use of Ribavirin Therapy as Antiviral in Measles Cases

Ribavirin is a broad-spectrum antiviral drug. It has low toxicity and has multifarious mechanisms of action and, therefore, viral resistance rarely develops. In the study conducted in Beliaghata General Hospital, researchers demonstrated the effect of ribavirin in fast recovery and hospital stays of immuno-competent measles infections with and without complication. This study was conducted retrospectively in 100 randomly selected measles cases over 5 years. It included patients that were diagnosed with measles with complications such as pneumonia and encephalitis, and without complication among all ages. All patients received 10 mg/kg/day for 5 days of ribavirin and the study concluded that patients who had received ribavirin had a faster recovery and a reduction in hospital



inhibitory effect on the immunogenicity of MCV. The optimal timing also depends on the aim and plan of national immunisation programmes and their progress towards measles elimination [7]. Besides, according to a systematic review for optimal time of administration of measles vaccine in children, retrieved from 1156 records and titles and abstracts of 1071 articles were screened and 241 met the inclusion criteria and were assessed for eligibility. The meta-analysis outlined that evidence of humoral and cellular immunity, including seropositivity, geometric mean titres, avidity, T-cell stimulation, and vaccine effectiveness. It also found a high seropositivity (98%) and vaccine effectiveness (95%) after a two-dose MCV regime starting prior to 9 months-of-age, with no evidence of lesser protection than after a two-dose MCV schedule starting at 9 months or older [8]. This metaanalysis determined that administering MCV1 to infants younger than 9 months followed by additional MCV doses results in high seropositivity, vaccine effectiveness, and T-cell responses, which are independent of the age at MCV1 which supports the vaccination of very young infants in high-risk settings. Furthermore, some evidences has shown that MCV1 administered to infants uounger than 9 months resulted in lower antibody titres after one or two subsequent doses of MCV than when measles vaccination is started at the age of 9 months or older; however, this specific outcome has lack of proof and documentation deviance. Due to this fact, infants younger than 9 months are highly recommended to receive vaccination against measles, particularly in endemic countries.

#### Improving Vaccination Programmes

A widely incorporated approach to preventing diseases is the use of national vaccination programmes to help stem the spread. The importance and role of vaccines in the public treatment of measles in the community are well

understood and a crucial step is identifying the best dose and how to administer it, which in this case would be a 2-dose anti-measles vaccine targeting children between the ages of 9 months to 14 years. According to studies, the best age of a patient to receive a dose is between 9 to 11 months with the lowest risk of measles occurrence [9]; however, implementing an appropriate vaccine programme requires substantial planning to distribute doses to the community. This can also be made more difficult by refusal of immunization among some lowincome countries and some conservative populations. To help avert this, a strategy is required to educate parents of the target population and other community members on immunisation. A widespread embracement of health education at facilities in combination with other strategies such as redesigned immunisation reminder cards, regular immunisation outreach with and without household incentives, home visits by pharmacists or other health care professionals and integration of immunisation with other services may enhance childhood immunisation coverage, especially in low and middle-Income Countries [10].

#### Role of Vitamin A in Paediatric Measles:

Vitamin A deficiency is one main risk factor for severing measles to occur. Moreover, vitamin A deficiency exacerbates measles complications which is includes blindness and late recovery among paediatrics measles. Acute measles worsens vitamin A deficiency by depleting vitamin A stores and increasing its usage, leading to a more frequent and severe ocular injuries [11]. Therefore the World Health Organization recommends intramuscular vitamin A administration for all children as soon as measles is diagnosed [12]. The World Health Organization recommends vitamin A for two consecutive days, regarding doses, differ according to the age of the patient, at 50,000UI/dose for neonates younger than 6

researches have shown adequate vaccination programme with vitamin A and antiviral have a significant impact to eradicate measles in paediatrics. Nevertheless, high doses of vitamin A is highly associated with a significant decrease in mortality and complications of measles among children. Therefore according to studies, a good practice of vaccination programme to prevent measles infection is extremely important. Vitamin A with antiviral are recommended to avoid complications and mortality related to measles infection.

**Keywords:** Measles, Mortality, Vaccination, Vitamin A, Novel antiviral

#### Introduction

Measles is a highly contagious disease caused by the Paramyxovirus group. The disease remains one of the leading causes of death among young children and adults despite the effective vaccination and treatment [1]. Forty years after effective vaccines were licensed, measles continues to cause death and severe disease in children worldwide. Measles can manifest in almost every organ system. The complications of measles include pneumonia, croup, and encephalitis which are common causes of death. Measles also remains a common cause of blindness among children. Complication rates are higher in infant and children's, whilst croup and otitis media are more common in those less than two years old and encephalitis in older children and adults. Complication rates are raised by immune deficiency disorders such as malnutrition, vitamin A deficiency, intense exposures to measles, and lack of previous measles vaccination. Case-fatality rates have decreased with improvements in socioeconomic status in many countries but remain high in developing countries[2]. Furthermore, measles case fatality ratios vary depending upon the average age of infection, the nutritional status of the population, measles vaccine coverage, and access to health care. In developed countries, less than one in 1,000 children with measles die [3]. Deaths from measles are largely due to an increased susceptibility to secondary complications bacterial and viral infections. This period of increased susceptibility lasts for several weeks to months after the onset of rash, and it is attributed to a prolonged state of immune suppression. Most deaths related to measles are due to pneumonia [4]. The purpose of this narrative review is to discuss the potential impact of management of measles using a suitable vaccination programme, vitamin A and a novel antiviral to minimize complications and mortality linked to measles in children.

#### Use of Vaccines for Preventing Measles

The distribution of a measles-containing vaccine (MCV1) among infants below the age of 9 months in high-risk settings has the potential to reduce measles-related morbidity and mortality. Protecting infants against measles can be achieved by ensuring high coverage with two doses of a measles-containing vaccine (MCV). The World Health Organization (WHO) recommends that the first dose of MCV (MCV1) should be given at 9 or 12 months of age, depending on the level of measles virus transmission, with early administration appropriate for settings where transmission is high [5]. Moreover, the Centre for Disease Control and Prevention (CDC) recommends that people get MMR vaccine to protect against measles, mumps, and rubella. Children should get two doses of MMR vaccine, starting with the first dose at the age of 12 to 15 months, and the second dose at the age of 4 through 6 years [6]. According to "Strebel PM" author, the optimal time for administration of MCV1 depends on the age at which infants have a sufficiently mature immune system to respond to an MCV, the age at which infants are at risk of infection, and the age when maternal antibodies defect or no longer have an



## Vaccination, Vitamin A and Ribavirin as Novel Management Options in Paediatric Measles; A narrative review



Ali Omar Yassen MPharm Faculty Of Pharmacy, Tishk International University - Erbil

#### **Abstract**

Measles is a highly contagious viral infection that most commonly occurs among children and adolescents. The typical symptoms of measles include fever, cough, coryza, conjunctivitis (The three C<sub>2</sub>s), an enanthem (Koplik spots) on the oral mucosa, and a maculopapular rash that spreads cephalocaudally. Diagnosis is usually clinical. The treatment including supportive and vitamin. However, vaccination is highly effective. Worldwide, measles infected about 20 million people and caused about 110,000 deaths worldwide in 2017, predominantly among children. These numbers can vary dramatically over a short period depending on the vaccination status of the population. To reduce mortality rate related to measles, appropriate management is required to eradicate such an infectious disease, this can be achieved by implementing standard vaccination programme, vitamin A and novel antiviral against measles, because

world's population, have secured 60 per cent of the global vaccine supplies for themselves. 

<sup>18</sup>Canada heads the list of 'vaccine nationalists', having secured vaccine supplies nearly ten times its population, while the United States has stocked enough doses to vaccinate every citizen well over six times. Other countries securing vaccine supplies well beyond their domestic requirements are Australia, Chile, the United Kingdom, and members of the European Union. But India is sharing its available vaccine supplies with several countries, while also ensuring that domestic demand is met.

<sup>19</sup>Unsurprisingly, global vaccine supplies have been seriously affected, as every country tries to overcome the pandemic-induced crisis. Several studies caution that low vaccine availability, especially for smaller countries, will prolong recovery and trigger significant increases in global inequalities. <sup>20</sup>A Rand Corporation study has concluded that if low and low-middle income countries (LLMICs) are unable to adequately immunise their populations, high income countries (HICs) will be severely

impacted. A recent study commissioned by the International Chamber of Commerce observes that the equitable distribution of vaccines is in the economic interest of every country, especially those that mostly depend on trade.

#### Conclusion

<sup>21</sup>In October 2020, India took the initiative to ensure the accessibility and affordability of COVID-19 related vaccines, medicines, and products through a proposal to the World Trade Organization (WTO). Ten other countries that have since supported India's noble proposal to serve the global society, argued in favor of granting waivers from commitments to implement or apply four forms of intellectual property rights, so that these critical products and technologies are widely available. <sup>22</sup>India's initiatives to make vaccines widely available to developing countries, together with growing evidence of the benefits from making COVID-19 vaccines accessible, suggests that during a pandemic, medical products must be treated as global public





Workers unload cartons of the vaccine produced by India's Serum Institute in Yangon on Jan. 22. Photographer: AFP/Getty Images

industry, which supplies affordable and quality medicines to the global market. India has emerged as a major supplier of COVID-19 vaccines with a strategic partnership with Serum Institute of India (SII), the world's largest vaccine manufacturer by number of doses. <sup>13</sup>In June 2020, SII entered into a licensing agreement with British-Swedish biopharmaceutical company, AstraZeneca, to supply one billion doses of the Oxford University COVID-19 vaccine to middle-and-low-income countries.

<sup>14</sup>While organizing a COVID-19 vaccine rollout, the Indian government announced an elaborate 'vaccine diplomacy' strategy of providing vaccines to most of its neighbours and other developing countries. India's neighbors, Bangladesh, Bhutan, Maldives, Nepal, and Sri Lanka have benefitted from vaccine supplies as part of India's development cooperation initiative. Afghanistan, the Seychelles, Myanmar, and Mauritius are also expected to be beneficiaries. <sup>15</sup>India has agreed to supply 10 million vaccine doses to Africa and one million to UN health workers under the COVID-19 Vaccines Global Access (COVAX) facility coordinated by the Global Alliance for Vaccines and Immunizations (GAVI). <sup>16</sup>Several other countries, including Mongolia, Oman, Philippines, Bahrain, and Dominican Republic have been included in India's 'vaccine assistance' program. India is using its soft power to assist developing countries, a role that it has increasingly been playing as a development partner.

<sup>17</sup>India's vaccine sharing policy stands out given the alarming increase in 'vaccine nationalism'. According to Duke University's Global Health Institute, a group of advanced countries, accounting for only 16 per cent of the reaching and the challenges still to be met in the battle against this global health threat.

<sup>6</sup>One of the achievements of science in the battle against SARS-CoV-2 is the development of the first diagnostic test in less than three weeks from the date of the WHO's announcement of the outbreak in China. Presently, there are already hundreds of diagnostic tests on the market or in development. <sup>7</sup>The most widespread tests are based on the detection of the genes of the virus by Polymerase Chain Reaction (PCR). Serological tests, which detect antibodies against the virus in the blood, are particularly important. They make it possible not only to diagnose the sick, but also to detect who has recovered from the infection even without symptoms. Other tests are also coming on stream with the aim of lowering the cost and speeding up the diagnosis.

<sup>8</sup>A second approach is to create drugs that interfere with the vital proteins of the virus. One study has revealed the structure of the main protease that SARS-CoV-2 uses to process the proteins that build new viral particles, along with that of an inhibitor that can block this function and prevent the virus from reproducing. One possible strategy is to use plasma from people who have been infected and have recovered, and whose antibodies can help the ill fight against the virus. <sup>9</sup>The best strategy is to make use of drugs already employed against other conditions and which may show effectiveness against the new virus. The advantage of drugs already approved for other illnesses is that repositioning them for use against COVID-19 is faster than the approval of a new drug.

<sup>10</sup>Even if progress in treatment succeeds in effectively combating the disease, epidemiologists stress that the end of SARS-CoV-2 lies in obtaining a vaccine. Creating a vaccine is of vital importance in fighting COVID-19. Scientists from several countries including the



"Many countries, when they think vaccines, they think India," Ashok Malik, policy adviser to India's ministry of external affairs.

United States, Europe, China, Singapore and India are working towards developing vaccines — an area that would benefit immensely from collaboration. India could become an important link in this collaborative chain, given its experience in developing cost-effective vaccines resulting in the eradication of diseases like smallpox and polio. "The three vaccine frontrunners are those developed by Pfizer/BioNTech, Moderna and Oxford/AstraZeneca. Pfizer and Moderna have both developed RNA vaccines - a new approach that is incredibly quick to design. They inject a tiny fragment of the virus>s genetic code into the body, which starts producing part of the coronavirus and pushes the body to mount a defense. The Oxford vaccine is subtly different as it uses a harmless virus to carry the same genetic material into the body.

#### India's Initiatives to serve Global Society

<sup>12</sup>For over two decades, India has earned a reputation for being the 'pharmacy of the world' thanks to its strong generic pharmaceutical

# VACCCINE DIPLOMACY AGAINST COVID19- VIRUS India's Initiatives to serve Global Society



Neville D'Cunha
Associate Professor
International Relations & Diplomacy
Faculty of Administrative Sciences & Economics
Tishk International University - Erbil

#### Introduction

<sup>1</sup>2020-2021 has been a nightmarish experience for the whole Global society. Rapidly, the virus has made its home in the body of millions of people in different countries around the world. <sup>2</sup>The coronavirus that started in the city of Wuhan, China, according to WHO, on December 31, 2019, which is where it got the name COVID-19, followed its natural course, ignoring borders, and destroying lives and livelihoods across the globe, turning into a global pandemic.

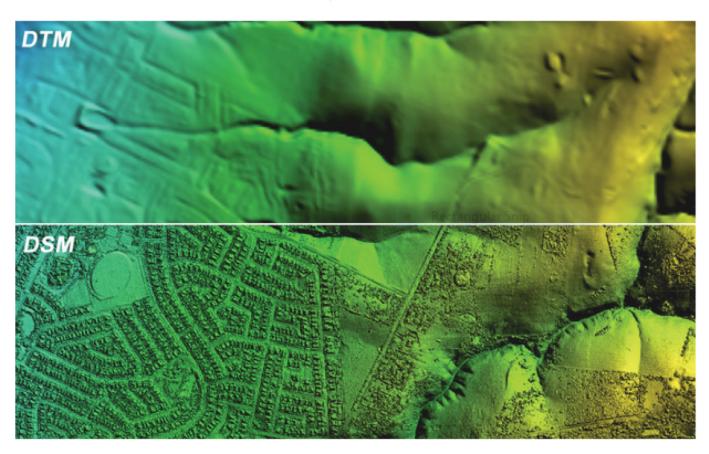
<sup>3</sup>Under the shadows of ignorance and arrogance, the governments across the world took their responsibility seriously to save their citizens' lives and, despite many failures, they have done a commendable job. Several world leaders, including former US President Donald J. Trump and Prime Minister Boris Johnson of Britain, contracted the virus during the uphill battle to mitigate its spread within their borders, proving even the most powerful could fall to the virus' grip. <sup>4</sup>Throughout this time, I have been holed up in Kurdistan. As an Indian-Kurdish philosopher and university professor, I have been a witness to the successful steps taken by the Kurdistan Regional Government (KRG) to save the lives of both citizens and aliens living within its iurisdiction.

#### The Race for Vaccine: Science on the Forefront to Defeat the Virus

<sup>5</sup>Scientists across the world are working to understand severe acute respiratory syndrome-coronavirus 2 (SARS-COV-2), the virus that causes coronavirus disease 2019 (COVID-19). The coronavirus pandemic has led to the unprecedented mobilisation of an industry whose role is key in this crisis: scientific research. The journal Nature estimated that by March 12, 2020, some 900 studies had already been conducted on a virus that was not even known three months earlier. I briefly review the milestones science is



3D model



#### 5- Accuracy Assessment:

The accuracy of generated orthomosaic is assessed by utilizing Root Mean Square Error method, for the differences between measured coordinates in the orthomosaic of well-defined points, and their real coordinates on the ground. American Society implements this method for Photogrammetry and Remote Sensing (ASPRS) - Accuracy Standard for Digital Geospatial Data 2015.

Depending on Ground Sampling Distance (GSD), an accuracy of 2 to 5 centimeters in the horizontal location, and 5 to 10 centimeters in vertical location, or better are obtained, which are both within the international standards for mapping.

#### 2. Fight Planning:

Flight planning will be performed by a software called eMotion 3, this is accomplished in the office or in the field, the software requires the following entries: take-off and landing position of UAV, Ground Sampling Distance (GSD), flying altitude, forward and side overlap, focal length of camera, wind speed and its direction over the area.

#### 3. Aerial Image Acquisition:

The flight plan (of second phase) will be uploaded to the UAV system, then it is launched by hand to capture high resolution images in the way that the UAV is steered autonomously over the pre-planned flight lines, without necessity of manual intervention. After the completion of the aerial imagery task, UAV will land at the predefined location safely, and then collected.



#### 4-Digital Image Processing:

All the data collected by UAV, that is digital images taken by the camera, and GPS data imported to a professional computer based image processing software called Pix4D mapper Pro, to carry out photogrammetric process, and to georeference all images. The outputs of this stage are Orthomosaics, 3D models, 'Digital Terrain Model (DTM), and Digital Surface Model (DSM).



Orthomosaic

• base station, consists of a Laptop on which the flight planning is performed, and shows the real time navigation of UAV on the display, with satellite imagery background of the coverage area.



Base Station (Laptop)

The workflow of UAV photogrammetry survey consists of five phases:

#### -1 Establishment of Ground Control Points:

Ground Control Points (GCP) must be established before actual flying, and marked in an appropriate shape and color on the ground, they are identified in the imagery. All ground control points surveyed to determine their 3D coordinates precisely using differential Global Navigation Satellite System (GNSS) instrument to an accuracy of ± 2cm or better.



**GPS** 

### UAV PHOTOGRAMMETRY



Assist. Prof Qubad Zeki Henari Geomatics Engineering Department TIU - Erbil

**Photogrammetry** is the science of obtaining reliable measurements from photographs taken from air or on the ground, to determine size, shape and location of objects appearing in those photographs.

**UAV**, or **U**nmanned **A**erial **V**ehicle, is an aircraft without pilot onboard. It is either operated by human through remote controls, or it can fly autonomously along a preplanned flight lines. They are made of lightweight composite materials to reduce weight, and used as a platform for acquiring digital aerial images of the area of interest. There are two main types of UAV: Multi Rotor, and Fixed Wing.







Fixed Wing

#### UAV system consists of:

• **Payload**, UAV can carry navigation, communication equipment's, GNNS antenna, pitot probe to detect altitude, air speed, wind speed, an electronic device used to manoeuver aircraft, digital camera, battery, and ground sensor.



No. **3** Apr. 2021



CEO: **Dr. Idris Hadi**  Editor-in-Chief: **Hero Ismael Arif**  Advisor: **Dr. Mustafa Zangana** 



Assistants:

Dr. Melaf Musa Amani Tahsin Karwan Talaat Shayma Jalil Bayar Imad Ala Salam Hawraz Hamid

Design: Ahmad Nuradin

English Editor: Sardar Sattar



Postgraduate Unit Opened at TIU's Faculty of Dentistry

Address: Tishk International University

Email:hero.ismael@tiu.edu.iq Mob: 0750 277 57 57